T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE RADİKAL DİNİ GRUPLARIN SİYASETE YÖNELİK YAKLAŞIMLARINDA DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ (HİZBULLAH VE AKINCILAR ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUGAY TAŞÇİ

DANIŞMAN
MURAT YILDIZ

AKSARAY 2022

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİMDALI

TÜRKİYE'DE RADİKAL DİNİ GRUPLARIN SİYASETE YÖNELİK YAKLAŞIMLARINDA DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ (HİZBULLAH VE AKINCILAR ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUGAY TAŞÇİ

Dr. Öğr. Üyesi MURAT YILDIZ

AKSARAY 2022

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 6 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Tugay

Soyadı : Taşçi

Bölümü : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

İmza :

Teslim tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye'de Radikal Dini Grupların Siyasete Yönelik Yaklaşımlarında Değişimlerin İncelenmesi (Hizbullah ve Akıncılar Örneği)

İngilizce Adı: Investigation of Changes in the Approaches of Radical Religious Groups towards Politics in Turkey (The Case of Hezbollah and Akıncılar)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Tugay TAŞÇİ

İmza:

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Tugay TAŞÇİ tarafından hazırlanan "Türkiye'de Radikal Dini Grupların Siyasete Yönelik Yaklaşımlarında Değişimlerin İncelenmesi (Hizbullah ve Akıncılar Örneği)" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat Yıldız
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, Aksaray Üniversitesi ……

Üye: Doç. Dr. Bekir Gündoğmuş
Yönetim Bilimleri, Bandırma On Yedi Eylül Üniversitesi ……

Üye: Doç. Dr. Melih Duman
Uluslararası İlişkiler, Aksaray Üniversitesi ……

Tez Savunma Tarihi: 23/06/2022

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ……tarih ve …… sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

Anneme, Babama ve Hocam'a ithaf olunur.

TEŞEKKÜR

Tez çalışmam sırasında çok değerli bilgi, birikim ve deneyimleri ile bana yol gösteren ve destek olan değerli danışman hocam Sayın Murat Yıldız'a, ilgi ve önerilerini göstermekten kaçınmayarak çalışmamın usul ve esasları açısında değerli fikirlerini benimle paylaşan Sayın Rahman Dağ hocama, çalışmalarım sırasında bana daima ümit verdiği ve destek olduğu için Annem Hafire Taşçı Hanımefendiye, Babam Mehmet Taşçı Beyefendiye teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Ayrıca kendileri ile yapmış olduğum röportajlarla çalışmama katkıda bulunan Ali Bulaç, Arif Altunbaş, Edip Yüksel, Ersönmez Yarbay, Faysal Mahmutoğlu, Mehmet Alparslan, Yakup Aslan'a teşekkür ederim. Bu çalışmayı hazırlarken geçirdiğim süreçte benden tashih hususunda yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Mustafa Kılıç Beyefendiye ve müstakbel eşim Züleyha Yardımcı Hanımefendiye teşekkür ederim. Ayrıca yoğun çalışmalarım sırasında manevi desteğini her an yanımda hissettiğim yakın çalışma arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE'DE RADİKAL DİNİ GRUPLARIN SİYASETE YÖNELİK YAKLAŞIMLARINDA DEĞİŞİMLERİN İNCELENMESİ (HİZBULLAH VE AKINCILAR ÖRNEĞİ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Tugay Taşçi, Aksaray 2022

ÖZET

Değişim insan doğasında olan, kimi zaman bilinçli, kimi zaman bilinçsiz bir şekilde kendiliğinden oluşan bir süreçtir. Modernizm, değişim kavramını daha köklü ve daha hızlı bir hale büründürmüş ve tarihte kıyaslanmayacak farklılaşmanın temelini oluşturmuştur. Osmanlı döneminde başlayan değişim süreçleri cumhuriyet döneminde daha köklü bir biçimde devam etmiştir. Elbette değişim herkesi değiştirememiş bazı toplumsal gruplar değişime geçici de olsa direnerek marjinal gruplar ortaya çıkarmıştır. Bu grupların ortak özelliği ise mevcut sistemlere ve düzenlere karşıt olmalarıdır. Ancak her ne kadar değişime direnilmiş olsa da zamanla bu gruplar da değişimden nasibini almış ve bu değişimi ilerleme ya da olgunlaşma olarak görmüşlerdir.

Bir dönem Türkiye'de radikal söylem ve eylemler içerisinde olan Hizbullah ve Akıncılar teşkilatı, dönem dönem apolitik bir tutum sergilemelerine karşın 2002 seçimlerinin akabinde Kaynak Mobilizasyon Teorisi bağlamında sosyal, siyasal ve ekonomik kaynakların değişimi ile politize olmuşlardır. Bu çalışma, Türkiye'de mevcut düzene ve siyasal sistemlere karşı mesafeli olan söz konusu İslami grupların zamanla geçirdikleri değişim ve dönüşümlerin neticesinde yaşadıkları farklılaşmanın temelindeki sebepleri konu edinmektedir. Bu çalışmanın amacı, söz konusu grupların yaşadığı değişimin altındaki etmenlerin ortaya konularak analiz edilmesidir.

Bilim Kodu: 113204

Anahtar Kelimeler: Apolitizm, Radikal İslamcılık, Değişim.

Sayfa Adedi: 140

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Murat Yıldız

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES

INVESTİGATİON OF CHANGES İN THE APPROACHES OF RADİCAL RELİGİOUS GROUPS TOWARDS POLİTİCS İN TURKEY (THE CASE OF HEZBOLLAH AND AKINCILAR) (M. A. Thesis)

Tugay Taşçi, Aksaray 2022

ABSTRACT

Change is a process that occurs in human nature, sometimes consciously, sometimes unconsciously. Modernism has made the concept of change more radical and faster and has formed the basis of an incomparable differentiation in history. The processes of change that started in the Ottoman period continued in a more radical manner during the republican period. Of course, change could not change everyone, and some social groups resisted the change, albeit temporarily, and created marginal groups. The common feature of these groups is their opposition to existing systems and orders. However, although the change was resisted, these groups also had their share of change over time and saw this change as progress or maturation.

Hezbollah and Akıncılar organization, which was in radical discourse and actions in Turkey for a while, became politicized with the change of social, political and economic resources in the context of Resource Mobilization Theory after the 2002 elections, despite their apolitical attitude from time to time. This study deals with the reasons behind the differentiation experienced by these Islamic groups, which are distant from the current order and political systems in Turkey, as a result of the changes and transformations they have undergone over time. The aim of this study is to reveal and analyze the factors underlying the change experienced by these groups.

Science Code: 113204

Key Words: Apolitical, Radical Islamism, Change

Page Number: 140

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Murat Yıldız

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU ..... **İ**

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI ..... **İİ**

JÜRİ ONAY SAYFASI ..... **İİİ**

TEŞEKKÜR ..... **V**

ÖZET ..... **Vİ**

ABSTRACT ..... **Vİİİ**

İÇİNDEKİLER ..... **İX**

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ ..... **Xİİ**

GİRİŞ **1**

Çalışmanın Amacı 3

Çalışmanın Önemi 3

Çalışmanın Sınırlılıkları 4

Çalışmanın Yöntemi 5

BİRİNCİ BÖLÜM **6**

KAVRAMSAL ÇERÇEVE **6**

1.1. Toplumsal Grup 6

1.2. Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Hareket Teorileri 9
1.2.1.1. Göreli Mahrumiyet (Yoksunluk) Teorisi 10
1.2.1.2. Politik Olanaklar (Süreç) Teorisi 11
1.2.1.3. Kaynak Mobilizasyon Teorisi 12

1.3. İslamcılık 15

1.4. Radikal İslami Anlayış ve Apolitizm 19

1.5. Radikal İslamcılığın Kökenleri 22
1.5.1. Haricilik 23
1.5.2. Selefilik 25
1.5.3. Vehhabilik 27

İKİNCİ BÖLÜM 28

DÜNDEN BUGÜNE İSLAMCILIK VE SİYASAL İSLAM 28

2.1. I. Nesil İslamcılık: Osmanlı'da İslamcılık 28
2.1.1.Osmanlıcılık ve İttihad-ı İslam (Panislamizm) 29
2.1.2. 1908-1924 31
2.1.3. I. Nesil İslamcıların Profili 34

2.2. İslamcılığın Duraklama Dönemi: Tek Parti Döneminde İslamcılık 35

2.3. II. Nesil İslamcılık: Çok Partili Dönemde İslamcılık 35
2.3.1. Millî Kalkınma Partisi 37
2.3.2. İslam Demokrat Partisi 38
2.3.3. Millî Nizam Partisi 39
2.3.4. Millî Selamet Partisi 40
2.3.5. Refah Partisi 43
2.3.6. Fazilet Partisi 46
2.3.7. Saadet Partisi 48
2.3.8. II. Nesil İslamcıların Profili 49

2.4. III. Nesil İslamcılık: Adalet ve Kalkınma Partisi 49
2.4.1. III. Nesil İslamcıların Profili 52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 53

TÜRKİYE' DE RADİKAL İSLAMİ GRUPLARIN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİ 53

3.1. Akıncılar Teşkilatı 53
3.1.1. Millî Türk Talebe Birliği'nden Akıncılara İslamcı Gençliğin Politizasyonu 53
3.1.2. Akıncılar Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyet Alanı 56
3.1.3. Akıncılar Teşkilatının Fikri Yapısı 60
3.1.4. Akıncılar Teşkilatının Fikri ve Siyasi Değişimi 63
3.1.4.1. Millî Görüşten Ak Parti'ye Geçiş 64
3.1.4.2. Devrim Düşüncesinde Değişim 65
3.1.4.3. Devlet ile ilişkilerde Değişim 67
3.1.4.4. Siyasi Tavır ve Duruşta Değişim 69
3.1.4.5. Faaliyet ve Eylemde Değişim 70

3.2. Hizbullah 71
3.2.1. Hüseyin Velioğlu ve Hizbullah'ın Kuruluşu 72
3.2.3. I. Dönem: Teşkilatlanma (1978-1991) 75
3.2.4. II. Dönem: Şiddetin Araçsallaştırılması, PKK ve Menzil Çatışmaları (1991-2000)

77
3.2.4.1. PKK ile Savaş 78
3.2.4.2 Menzil ile Savaş 80
3.2.4.3. Hizbullah'ın Şiddeti Araçsallaştırmasının Nedenleri 85
3.2.3. 17 Ocak Operasyonu ve Sonrası III. Dönem (2000-2005) 86
3.2.4. IV. Dönem: Politizasyon Dönemi (2005-2012) 88
3.2.4.1. Mustazaf-Der 89
3.2.4.2. Hizbullah'tan HÜDAPAR'a Geçiş 90
3.2.5. Fikri ve Siyasi Değişimi 93
3.2.5.1. Fikri ve Siyasi Düşüncesi 93
3.2.5.1.1. Hizbullah'ın Çağdaş Radikal Gruplar ile Ortak Anlayışları 94
3.2.5.1.2. Hizbullah'ın Çağdaş Radikal Gruplardan Ayıran Anlayışları 96
3.2.5.2. Devrim Düşüncesinde Değişim 98
3.2.5.3. Devlet ile ilişkilerde Değişim 99
3.2.5.4. Siyasi Tavır ve Duruşta Değişim 100
3.2.5.5. Faaliyet ve Eylemde Değişim 101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 103

DEĞİŞİMİN NEDENLERİ 103

4. 1. Siyasi Nedenler 105

4.2. Ekonomik Nedenler 108

4.3. Sosyokültürel Nedenler 110

SONUÇ 113

KAYNAKÇA 116

Tetkik Eserler 116

Mülakatlar 124

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU 125

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Ak Parti : Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP : Anavatan Partisi
ANAYOL : ANAP ve DYP koalisyonu
ANASOL- D : ANAP, DSP ve DTP koalisyonu
AP : Adalet Partisi
AYM : Anayasa Mahkemesi
BBP : Büyük Birlik Partisi
CGP : Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
DEVA : Demokrasi ve Atılım Partisi
DEV SOL : Devrimci Sol olarak adlandırılan silahlı grup
DEV GENÇ : Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DGM : Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DİSK : Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP : Demokrat Parti
DSP : Demokratik Sol Parti
DTP : Demokrat Türkiye Partisi
DYP : Doğru Yol Partisi
FETÖ : Fetulahçı Terör Örgütü
FP : Fazilet Partisi
HÜDAPAR : Hür Dava Partisi
IDP : Islahatçı Demokrasi Partisi
IŞID : Irak ve Şam İslam Devleti
İBDA-C : İslami Büyük Doğu Akıncıları Cephesi
İDP : İslam Demokrat Partisi
JİTEM : Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Grup Komutanlığı
MC : Milliyetçi Cephe Hükümetleri. I. MC; AP-MSP-MHP-CGP koalisyonu. II. MC; AP-MSP-MHP koalisyonu.

MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	: Millî Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MKP	: Millî Kalkınma Partisi
MNP	: Millî Nizam Partisi
MP	: Muhafazakâr Parti
MSP	: Millî Selamet Partisi
MTTB	: Millî Türk Talebe Birliği
PKK	: Partîya Karkerên Kurdistanê (Türkçe: Kürdistan İşçi Partisi)
RP	: Refah Partisi
SODES	: Sosyal Destek Programı
SP	: Saadet Partisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Değişim, insanın ve tabiatının doğası gereği kimi zaman hızlı, kimi zaman yavaş olmakla birlikte değişmeyen bir dünya gerçeğidir. Her değişim, mevcut yapıları zamanın şartlarına uygun hale getirmekte ya da alışmışın dışında yeni kavramlar, durumlar ve olgular meydana getirmektedir. Değişim kavramı, geçmişten günümüze geldikçe hız kazanarak geleneksel yaklaşımların kısa süreli olmalarına neden olmaktadır. Birey ve toplum açısından değişim, geçmişten günümüze doğru etkisi her geçen gün artarak sıradanlaşan ve toplumsal dirençleri kıran bir vaziyet almaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümler, kimi zaman bir grup, zümre ya da topluluk tarafından benimsenen düşüncelerin belirli isimler tarafından sistematik hale getirilmesi ve bu sistematiğin gerçek hayatta karşılık bulması ile oluşabildiği gibi, kimi zamanda kendiliğinden ya da farkında olmadan gelişen bir süreç olmuştur. Değişimin karşısında konumlanan muhafazakâr yapılar ise din ve diğer kültürel öğelerin şekillendirdiği gelenek ile anlamlı hale getirilerek korunmaya çalışılmış ise de sürekli değişen bir yapıda ilerleyen modernizm baskın gelmiştir.

Sanayi inkılâbı ile değişen ekonomik düzen, zirai toplumların sanayi toplumlarına dönüşmesine yol açmıştır. Zira kırsal alandan kentlere iş bulmak üzere göç eden insanlar, zamanla buralarda yeni bir toplumsal sınıf oluşturmuş ve devlet ile aralarında bir takım hukuki dayanaklar sayesinde varlıklarını korumaya çalışan güçlü kitlelere dönüşmüşlerdir. Bu süreçte demokrasi kavramı da bu değişime katkı sunmuş, özetle kitlesellikten bireyselliğe doğru bir eğilim oluşmuştur. Bu eğilim, zamanla bireysel hak ve özgürlükleri esas alan, geleneksel yapılara başkaldırsa bile kişisel düşünceleri ve yaşam tarzlarını benimseyerek hukuki dayanaklar ile korunan sınıfların oluşmasını sağlamıştır. Bu düşünsel ikilem toplumların içinden gelenekçi ve reformist olan kesimlerin ortaya çıkmasına ve siyasallaşmasına zemin hazırlamıştır.

Modernizm, beraberinde birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiş, modernizmi benimseyen gruplar olduğu gibi karşısında yer alan gruplar da ortaya çıkmıştır. Modernizmi yenidünya düzenine adapte olabilmek adına bir çağdaşlaşma aracı olarak düşünenlerin karşısında modernizmin toplumu ayakta tuttuğunu varsaydıkları geleneği ortadan kaldıracağına inanan bir yapı da kendiliğinden ortaya çıkmıştır.[1] Tarihsel süreçte

[1]Harun Kırılmaz ve Fatma Ayparçası, "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne

pek çok düşünür, modernizm ve gelenek hakkında çeşitli düşünceler ortaya atmış ve kendi bakış açısıyla süreci aydınlatmaya çalışmıştır.

Modernizme mesafeli olan ya da uyum sağlamakta zorlanan gruplardan biri de dini gruplar olmuştur. Bu durum sadece İslam dünyasında değil Hristiyan ve Yahudilikte de benzer şekillerde gelişim göstermiştir. Din eksenli hareketlerin topluma üzerinde belirleyici rol oynamalarında söz konusu toplumların pozitivizmle olan ilişkileri belirleyici olmuştur. Bir başka deyişle akılcılık, modern toplumlarda din ile olan ilişkilerde başat rol oynamış ve dine ve dini yapılara mesafeli olunması gerektiği düşüncesinin bireylere aşılanmasında etkili olmuştur. Ancak her ne olursa olsun değişim, bir yerden sonra kendi kendine gelişerek kontrolden çıkabilen bir süreç olduğundan her iki grupta modernizm kavramını tam anlamıyla kontrol edememiş ve bu durum yeni bakış açılarının gelişimine zemin hazırlamıştır. Nitekim postmodernizm, modernizme tepki olarak ortaya çıkmış ve modernizmin beraberinde yeni sorunları getirdiğini savunmuştur.[2] Bununu yanı sıra mevcut dini gruplar ise bilim ve teknolojiye yeşil ışık yakan ve anı zamanda kontrollü değişimin kötü olmayabileceğini savunur hale gelmiştir.

Türk siyasal hayatında Tanzimat ile belirginleşen ve Meşrutiyet döneminde önemli tartışmalara sahne olan modernleşme hareketleri, Cumhuriyet döneminde de önemli bir tartışma konusu olmuştur. Bu süreçte ilk etapta siyasi olmasa da düşünce bağlamında olgunlaşan dini yapılar, çok partili hayata geçildikten sonra sağ olarak nitelendirilen siyasi cenahta kendisine yer bulurken bazı gruplar ise topyekûn olarak sisteme ve demokrasiye karşı olduğundan siyasi hareketlere mesafeli olmuş ve radikalleşerek siyasi süreçlerden ve toplumsal gerçeklikten kopmuşlardır.

Türk siyasal hayatında her ne kadar dini motiflerle bezenmiş siyasi partiler olsa da dini söylemleri doğrudan referans alarak siyaset yapan Millî Görüş Partileri öne çıkmaktadır. Necmettin Erbakan öncülüğünde sırasıyla kurulan Millî Nizam Partisi (MNP), Millî Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP), Fazilet Partisi ve Saadet Partisi (SP) Türkiye dini saiklerle hareket eden siyasi partiler olmuştur. Bu bakımdan parti programlarında çeşitli konulara ilişkin tespit ve önerilerinde dinî ve ahlaki söylemlere sıkça rastlanmaktadır. 2000'li yılların başında Fazilet Partisi içerisinde yaşanan mücadele parti içerisindeki bazı isimlerin gelenekçi olarak nitelendirdikleri parti yönetimi ve bazı üyeleri

---

Yansımaları", **İnsan & İnsan Dergisi**, Sayı 8 (2016) s.35

[2]Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,** Cilt 2, Sayı 2 (2001), s.94

karşısında kendilerini yenilikçi olarak tanımlayan bir grubun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu olay Türkiye'de bir dönüm noktasının başlangıcı olmuş ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) kuruluşuna giden süreç başlamıştır. AK Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesi ile Türkiye'de Siyasal İslam yeni bir sürece girmiş ve önceki dönemlerde radikal söylemleri öne çıkan şahıs ve gruplar, zamanla bunun yerine sistemle barışık ve sitemi değiştirmek yerine sisteme adapte olan bir yapıya dönüşmüşlerdir. Bu dönem, siyasete mesafeli olan radikal grupların siyasetle barıştıkları ve dahi aktif siyasete atıldıkları bir süreç olması itibariyle ilginç, sıra dışı belki de olağanüstü değişimlerin yaşandığı bir döneme geçişin başlangıcı olmuştur. Bir başka deyişle radikal İslami gruplar kendi içerisinde yaşadıkları düşünsel dönüşmeler ile siyasete girmenin gerekliliğini fark etmiş ve ütopik anlayışlardan uzaklaşarak daha gerçekçi buldukları siyasi arenaya atılma ihtiyacı hissetmişleridir. Bu durum radikal grupların yeni siyasi partiler kurması şeklinde zuhur ettiği gibi daha önceki dönemlerde siyasete ve partilere mesafeli olan ve oy dahi kullanmayan kişi ve grupların kendilerini bir siyasi partinin üyesi, mensubu veya sempatizanı olarak görüp siyaset ile aralarındaki engelleri kaldırmaları şeklinde de neticelenmiştir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; İslamcı grupların siyasal hayata etkileri çerçevesinde bir dönem siyasete mesafeli olan radikal İslamcı grupların zamanla değişerek siyasi arenada yer almaları temel alınarak toplumsal ve siyasal değişim süreçlerini ve nedenlerini ortaya koymaktır. 2002 öncesinde sistem ve rejim karşıtı, devrimci, kısmen ya da tamamen siyasi partilere mesafeli bir düşüncede konumlanmışken 2002 sonrasında söz konusu grupların siyasi arenaya bakış açılarının yumuşaması ve siyasi hayata atılmalarında yaşanan düşünsel kırılmalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın Önemi

2002 sonrası Türkiye'de görülen iktidar değişimi, dindar grupların iktidara ve siyasete olan bakış açılarını değişmesinde etkili bir rol oynamıştır. Bu bakımdan radikal olarak tanımlanan dini grupların politik anlamda kendilerine yeni bir konum arayışı içerisine girmeleri toplumsal değişim ve dönüşümlerin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bu değişimin altında yatan nedenler, sosyolojinin konusu olduğu gibi siyaset biliminin de ilgi alanına girmektedir.

Literatürde radikal İslami gruplar ile alakalı farklı disiplinlerde çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da 2000 sonrasında yaşanan söz konusu siyasal değişim ve dönüşümlerin altında yatan nedenleri irdeleyen müstakil bir eser bulunmamaktadır. Bu konu hakkında genel itibari ile sosyoloji ve din bilimleri alanındaki araştırmacılar tarafından incelendiği için, siyaset bilimi bakış açısıyla da ele alınması oldukça mühimdir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın sosyal bir yapı üzerinde yapılması teknik bilimlerde yapılan deney ve gözlemsel yöntemlerden çok farklı olarak sürekli bir değişim ve etkileşim problemini doğurmaktadır. Temel özne insan merkezli sosyal yapılar olduğundan etki eden etkenler artmakta ve çalışmaların daha derin bir bakış açısıyla irdelenmesini elzem kılmaktadır. Değişimi incelenen çalışmanın ana öznesi ve tek tanığı insan olduğundan sonuçlar açısından değişiklik arz etmektedir. Bu bağlamda genel geçer sebep sonuç ilişkisi kurmak zorlaşmaktadır.

Ayrıca konu sosyal yapıların değişimi olduğundan değişime uğramış olan sosyal yapıların tanıkları değişimi olumsuzladıklarından bu konu hakkında fikir beyan etmekten çekinmişlerdir. Özellikle Hizbullah ile ilgili Hizbullah'ın içerinde bir dönem faaliyet göstermiş şahıslar söz konusu değişimlere ilişkin fikir beyan etmekten çekinmiştir. Sosyal ve siyasi yapıların incelendiği bu çalışmada incelenen grupların literatürde yeterli bilgiye sahip olunmaması, yazılı ve görsel basın başta olmak üzere matbu eserlerin yetersizliği tanıklar ile görüşmeler yapma zorunluluğunu doğurmuştur. Bu nedenlerden ötürü tanıkların beyanatta bulunmaması ile beraber bazı tanıkların hayatta olmaması çalışmayı sınırlandıran başlıca etken olmuştur.

Literatür

Çalışmanın konusu olan radikal islami grupların değişimi hakkında literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak çalışmanın konusu olan Hizbullah ve Akıncılar Teşkilatı hakkında Dilbilimi, Din, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi alanlarında yapılan araştırmalar incelenmiştir. Türkiye Hizbullah'ı hakkında Derya Kılıç (2004) "Türkiye'de Hizbullah Terör Örgütü", Alpaslan Şimşek (2004) "Terör sorunu ve propaganda ile ilişkisi (Hizbullah örnek olayı)", Serkan Çağlar (2012) "Hizbullah Terör Örgütü", Oğuzhan Taşan (2015) "AK Parti'nin Hizbullah algısı 2000 - 2015: Değişim ve Devamlılık", Mehmet Kurt (2014) "Din, Şiddet Ve Aidiyet: Türkiye'de Hizbullah Üzerine

Sosyolojik Bir Araştırma", Ömer Alper Yurtseven (2006) "Türkiye'de Faaliyet Gösteren Dini Bir Terör Örgütü Olarak Hizbullah", Ercan Topçu (2019) "Türkiye'de Ekstremist Gruplardan Hizbullah" çalışmalarına ulaşılmıştır. Akıncılar Teşkilatı hakkında ise Münire Gül Demir (2019) "Dünya'daki İslami Gençlik Hareketleri ve Türkiye: Akıncılar ve Millî Türk Talebe Birliği Örneği", Ertuğrul Zengin (2017) "Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi" çalışmalarına ulaşılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada ilk olarak bahse konu olan gruplar hakkında yazılan tetkik eserler incelenmiştir. Akabinde yazılı ve görsel basında yer alan haberler tetkik edilmiştir. Çalışma açısından en önemli kaynak olan tanıklar ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak Sözlü Tarih araştırmaları yapılmıştır. Çalışmada ilk olarak kavramsal çerçeve anlatılarak dönemin hem siyasi hem de sosyolojik açıdan anlaşılmasına çalışılmıştır. Çalışma genel Toplumsal hareket teorilerinden biri olan Kaynakların dağılımı ve kaynakların seferberliğinin toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini ortaya koyan "Kaynak Mobilizasyon Teorisi" esas alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda 28 Şubat Postmodern darbe sürecinde radikal İslami gruplara etkisi Kaynak Mobilizasyon Teorisi çerçevesinde ele alınmış ve akabinde 2002 sonrası yaşanan değişimlerin etkenleri ve sonuçları da aynı şekilde Kaynak Mobilizasyon Teorisi bünyesinde ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye'de radikal İslami grupların siyaset ve apolitizm arasında değişimini incelemeden önce toplumsal grup ve hareketlere ilişkin temel bilgilerin verilmesi yerinde olacaktır. Bu bağlamda daha ziyade sosyolojiye ait olup siyaset bilimini de yakından ilgilendiren bu kavramlar ele alınarak konunun kavranmasına katkı sunulacaktır.

1.1. Toplumsal Grup

İbni Haldun'a göre: *"Toplumsal yaşam kaçınılmaz bir gerekliliktir*".[3] *"Toplum ise ortak bir örgütlenmeye veya çıkarlara sahip olan ya da aynı kanunlara bağlı olarak hayatlarını devam ettiren insanlar topluluğudur."*[4] Bir başka tanıma göre ise toplum; yaşamın sürdürülebilmesi amacıyla belli başlı yapılar ve kurumlar üreterek, bu kurum ve yapıların arasında belli başlı ilişkiler çerçevesinde iletişim kuran insanlardan oluşan bir topluluk olarak tanımlanmaktadır.[5]İnsan kolektif bir yaşamın parçası olarak var olmuştur. Dolayısıyla insanı, toplum dışında düşünmek mümkün değildir. Bundan dolayı, Aristo insan hakkında: *"İnsan, siyasal bir hayvandır"*[6] derken, insanın hayvanlardan farklı olarak, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamalarının dışında, birlikte yaşama gereksinimi duyduğunu ve bu birlikte yaşama gereksinimin doğurduğu düzen ihtiyacıyla da değerler çerçevesinde birlikte yaşayabilmeyi sağlayan düzenlemelere yani ilkelere, kurallara ve normlara ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir ki insan bu ihtiyacıyla siyasaldır.

Söz konusu birlikte yaşama gereksinimi, bireyin bireyle, bireylerin grupla veya grupların birbirleriyle ilişkilerini zorunlu hale getirmektedir. İnsan hem gruplar içinde yaşamakta hem de gruplar meydana getirmektedir. Bu nedenle toplumsal grup konusu, sosyoloji biliminin temel konularından biridir.[7] *Toplumsal grup: "Üyeleri arasında ortak amaç ve çıkarları bulunan, her üyenin grubun varlığını ve sembollerini bilinçli olarak ayırt ettiği,*

---

[3] İbni Haldun, **Mukaddime**, Yeni Şafak, Ankara 2004, c.I s.79
[4] Şaban Ali Düzgün, **Din, Birey ve Toplum**, Akçağ Yayınlar, Ankara 1997, s. 56
[5] Sibel Kalaycıoğlu vd., **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Dora Yayınları, Ankara 2006, s.5
[6]Aristoteles, **Politika,** Remzi Kitabevi, İstanbul 2000,1. Kitap 2.bölüm s.9
[7]Sulhi Dönmezer, **Sosyoloji**, Meter Matbaası, İstanbul 1978, s.181

göreli sürekliliği olan bireyler topluluğudur."[8] Schein'e göre toplumsal grup birbirleriyle ilişki içerisinde olan, birbirlerini anlayan, kendilerini bir bütünün parçaları olarak algılayan, az ya da çok sayıda oluşan insan topluluklarıdır.[9] Sosyolog Joseph Fichter bu konu hakkında şunları söylemektedir;

> *"İnsanlar her yerde ve zamanda aile, eğitim, ekonomi, siyaset, din ve boş zaman değerlendirme etkinliklerinde işaret edilen sosyal gereksinimlerini tatmin etmek için şöyle veya böyle bir iş birliğine girmelidirler. Bu temel gereksinme ve işlevler, zaman zaman onlarsız hiçbir toplumun varlığını sürdürmesi mümkün olamayacağı noktasından hareketle, sosyal ve kültürel ön gereklilikler olarak adlandırılırlar, Söz konusu gereksinme ve işlevler evrenseldir fakat çeşitlilik gösterirler."*[10]

Fichter 'in ifade ettiği gibi grupların ontolojik sebebi sosyal gereksinimleri karşılamaktır. Bu bağlamda evrensel temel gruplar olmasının yanında, yerel farklı gruplarda oluşmaktadır. Fichter bütün insanların altı temel gruptan en az birine dâhil olduğunu söyler.[11] Temel gruplar şu şekildedir:

a) Aile grubu: Aile, yaşamını sürdürme gereksinimlerini karşılamak için birleşen kişilerden oluşmuştur. Cinsel ilişkilerin düzenlenmesi, çocukların doğumu, bakımı, güven ve sevgi gibi gereksinimlerin karşılanması için oluşturulmuş gruplardır.
b) Eğitim grubu: Toplumun kültürünü yeni kuşaklara aktarmak için resmî veya gayri resmî yollar ile oluşturulmuş gruplardır. Bunlar küçük toplumlarda aile içerisinde, karmaşık toplumlarda okul vb. kurumlar tarafından gerçekleştirilir.
c) Ekonomik gruplar: Toplumdaki kişilerin zorunlu mal ve hizmet gereksinimlerini karşılamak için oluşturulmuş gruplardır.
d) Siyasal gruplar: Kamu düzenini sağlamak amacı ile yasama, yürütme ve yargı erklerini vb. oluşturmak için oluşturulmuş gruplardır.
e) Dinî gruplar: Yaratıcı ile insan arasındaki belirlenmiş, ilişkinin parçası olan kimseler tarafından oluşturulmuş gruplardır. Dinî gruplar çoğu başka alt işlevlere de sahip olabilirler; sosyal yardım kurumları, okullar vb.
f) Boş zamanı değerlendirme grupları: Kişilerin dinlenme ihtiyaçlarını farklı, sosyal bir tarzda yerine getirmek için oluşturulmuş gruplardır.[12]

---

[8]Özer Ozankaya, **Toplumbilim**, Tekin Yayınevleri, İstanbul 1986, s.94
[9] Edgar H. Schein, **Örgüt Psikolojisi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1978, s.100
[10]Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** Atilla Yayınevi, Ankara 2001, s.57
[11]Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** s.58
[12]Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?** s.59

Büyükkara, dinî grupları: *"Genelde geleneksel dinî doğuşların sonrasında toplumsal, siyasi ve kültürel yapının devamlı evriminden ve sonrasında bundan meydana gelmiş yeni şartların, kişilerin dinî tecrübelerinin zenginleşmesinden, dinî öğrenimlerinin artmasıyla ve pratize edilen eylemlerin karmaşıklaşmasından ortaya çıkardığı uzmanlaşmadan kaynaklanan oluşumlar"*[13]olarak nitelendirmiştir. İslam dininde mezhepler, tarikatlar, dinî-siyasi cemaatler, partiler ve örgütler, dayanışma teşkilatları gibi değişik boyut ve özellikteki sosyal gruplar söz konusu oluşumlara örnektirler.[14]

Genelde evrensel dinleri, dinî inançlardan doğan gruplar oluşturmaktadır.[15] Yerel dinlerin bu kapsamda gruplaşma eğilimi zayıftır. Bütün dinlerin inanç ve ibadetlerinin kendine özgü biçimlerinin, dinî grupların meydana gelmesinde belirgin bir tesiri vardır.[16] Musevilikteki "üstün din, vaat edilmiş topraklar" anlayışının Siyonizm'i doğurması buna örnektir. Dinî gruplar, neredeyse her zaman dinîn, daha yoğun yaşanılmasını ifade eder.[17]

Dinî grupların asıl gayesi, içinde bulundukları ve ümmet olarak tanımladıkları büyük topluluklardan ayrılmak değildir. Amaç, dinî aslına uygun olarak yaşamak ve yaşanmasına teşvik etmektir.[18] Dinî kurallara uygun yaşamak, dinî grup üyelerinin ortak hedefidir. Bu istek grup içinde dayanışma, birlik ve yardımlaşmanın temelini oluşturmaktadır.[19] Dinden oluşan gruplar küçük, karşılıklı ilişkilerin sık olduğu gruplar olarak kurulmaktadır. İlk zamanlarda grubu meydana getiren ve birlikte tutan kuvvet, grubu kuran kişinin ya da grubun önderinin karizmasıdır.[20] *"Bunun akabinde grubu ikame eden birliktelik şuuru, grubu kuran kişinin dinî, anlama ve yorumlama tarzının grup üyeleri tarafından onaylanıp, kabullenilmesine dayanmaktadır."*[21]

Dinî anlama ve yorumlama biçimleri, dinî gruplar arasından farklılık teşkil etmektedir. Dinî grupların, din anlayışları kimi zaman politik bir düzlemde yer edinirken, kimi zaman ise politika karşısında çekimser bir düzlemde kalmıştır.

---

[13]Mehmet Ali Büyükkara, "Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları", **Usul İslam Araştırmaları Dergisi,** Cilt 7, Sayı 7 (2007), s.108
[14]Mehmet Ali Büyükkara, "Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları", s.108
[15]Gustav Mensching, **Dini Sosyoloji**, Tekin Yayınevi, Konya 1994, s.162
[16]Günter Kehrer, **Din Sosyolojisi**, Kubbealtı Yayınevi, İstanbul 1992, s.54
[17]Hans Freyer, **İçtimai Nazariyeler Tarihi**, İkbal Matbaası, Ankara, 1977, s.
[18]Gülay Cezayirli, "Dini Grup ve Toplumsal Grup," **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 37, Sayı 1(1997), s.372
[19]Gülay Cezayirli, "Dini Grup ve Toplumsal Grup," s.372
[20] Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, İletişim, İstanbul 2004, s.98
[21]Gülay Cezayirli, "Dini Grup ve Toplumsal Grup," s.373

1.2. Toplumsal Hareketler ve Toplumsal Hareket Teorileri

Toplumsal hareket kavramını ilk olarak 18. yüzyılın başlarında Saint Simon kullanmıştır. Başta Fransa'da ardından da farklı coğrafyalarda meydana gelen toplumsal reaksiyonları başlatan topluluklar için kullanmıştır.[22] Toplumsal hareketleri, *"iktidarı elinde tutan otoritelere, başka gruplara veya kültürel simgelere karşı, iktidarı elinde tutanlar, diğer gruplar ve farklı unsurlarla kalıcı bir etkileşim içerisinde, ortak amaçlara sahip ve dayanışma içinde olan kişiler tarafından geliştirilen kolektif eylemler"* olarak tanımlanmaktadır.[23]

Modern anlamda toplumsal hareketlerin gelişiminin başlangıcı 19. yüzyılın ikinci yarısı olarak kabul edilmektedir. Bu yüzyılda toplumsal hareketler bağlamında, önemli değişiklikler meydana gelmiş ve cemaat bireyleri tarafından meydana gelen hareketlerden, bilinçli farklı insan gruplarının organize olduğu daha kalıcı, yeni hak talepleri bulunan hareketlere dönüşmüştür.[24] Eski olarak tanımlanan toplumsal hareketler daha çok alt ve orta sınıfın ekonomik çıkarları çerçevesinde oluşurken, yeni toplumsal hareketler ise sosyoekonomik ve kültürel kaygılar çerçevesinde oluşmuştur.

19. yüzyılın ikinci yarısında dönüşmeye başlayan toplumsal hareketler, 1960'lı yıllara gelindiğinde kavramsallaştırılarak "Yeni Toplumsal Hareketler" olarak literatüre kazandırılmıştır. Bu yıllarda toplumsal hareketleri kavramsallaştıran iki temel yaklaşım söz konusudur. Bunlar: "Kaynak Mobilizasyon Teorisi, Politik Olanaklar (Süreç) Teorisi ve Göreli Mahrumiyet (Yoksunluk) Teorilerini" kapsayan "Klasik Toplumsal Hareket Teorileri" ve "Yeni Toplumsal Hareketler Teorileridir."[25]

1.2.1. Klasik Toplumsal Hareket Teorileri

Modernizm ve ardından gelen postmodernizm akımı ile birlikte hızlıca değişen toplumsal hareketlerle toplumsal hareketleri inceleyen teorilere yeni teoriler eklenmiştir. Yeni toplumsal hareket teorileri ortaya konulması ile birlikte daha önceleri ortaya atılan Toplumsal hareket teorileri klasik toplumsal hareket teorileri başlığı ile ifade edilmeye başlanmıştır. Klasik toplumsal hareket teorileri farklı eserlerde farklı kombinasyonlar ile

---

[22]Celalettin Yanık ve Musa Öztürk, "Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme", **Mukaddime**, Cilt 5, Sayı 1(2014), s.47
[23]Elif Topal Demiroğlu, "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,** Cilt 2, Sayı 1(2014), s.134
[24]Elif Topal Demiroğlu, "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", s.134
[25]İsmail Hira, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi,** Cilt 11, Sayı 1 (2016), s.148

karşılaşmak mümkün olmasıyla beraber genel olarak kabul edilen tasnife başvurulmuştur.

1.2.1.1. Göreli Mahrumiyet (Yoksunluk) Teorisi

Göreli Yoksunluk Teorisi, 1949'da Amerika'nın önde gelen sosyal bilimcilerinden ve aynı zamanda anket araştırma tekniklerinin geliştiricisi olan Samuel Stouffer'ın 2. Dünya Savaşı sırasında Amerikan askerleri üzerinde tatbik edilen anketlerin sonuçlarına getirmiş olduğu yorumlar neticesinde literatüre kazandırılmıştır.[26] Stouffer'ın anket verilerine getirdiği yorumlara göre Amerikan askerlerinin kızgınlığı, kendilerine yüksek rütbe verilmemesine değil, rütbelerin hak etmeyenlere verilmesineydi. Buna ilave olarak bir bölgedeki zenci askerler kendilerini bir başka bölgedeki zenci askerler yerine kendi yaşadıkları bölgede yaşayan sivil zencilerle karşılaştırıyordu. [27]

Göreli Mahrumiyet veyahut göreli yoksunluk teorisi toplumsal hareketleri incelerken grupların ve bireylerin konusu olan şeylerin eksikliğinden ziyade diğerlerine göre göreceli mahrumiyeti ifade eden bir hak, bir inanç, bir amaç vs. gibi hususlardan eksik olma halini ifade etmektedir. Mehmet Ulutaş Göreli Mahrumiyet teorisini; "Emekçilerin, kazandıkları ödülleri diğer emekçilerin elde ettiği ödüllerle karşılaştırması, yaptıkları bu karşılaştırma neticesinde kendi kazandıklarının daha az olduğu kanaatine vardıklarında göreli bir yoksunluk hissi yaşamaları şeklinde ifade eder. Kuramı, Adams'ın eşitlik kuramından ayıran noktasını; emekçilerin yapmış oldukları karşılaştırmaları eşitliği söz konusu olan kimselerle değil daha üst makamlarda olan çalışanlarla yapmaları sebebine bağlamaktadır. Göreli yoksunluk kuramına göre, alt mevkide bulunan emekçiler, kendilerini, üst mevkide bulunan emekçilerle kıyaslamakta ve yaptıkları sınıflar arası kıyaslamanın neticesinde adaletsizliğin yaşandığı kanaatine vardıkları yönünde bir açıklama getirmektedir*"* şeklinde ifade etmiştir.[28]

Göreli yoksunluk bireysel ve kolektif göreli yoksunluk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kolektif göreceli yoksunluk; bir grubun farklı gruplara göre gerçekte şartlarının ne olduğu ve grup üyelerinin bireysel şartlarının da ne olduğu önemli olmamakla birlikte bu grubun üyelerinin hâlihazırdaki şartları ile hak ettiklerine inandıkları şartlar arasında bir tutarsızlık algılamaları halinde yaşanmaktadır.[29]

---

[26] Ahmet Günay, "Göreli Yoksunluk: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi,** Cilt:7, Sayı:17(2022), s.204

[27] Ünay Tamgaç Tezcan, "Göreceli Yoksunluk, Eşitsizlik ve Büyüme Üzerine Bir Modelleme", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Cilt: 54 Sayı: 628 (2017), s.30

[28] Mehmet Ulutaş vd., **İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar, Gece Kitaplığı**, Ankara 2020, s.418 (Göreli Yoksunluk (Mahrumiyet) Kuramı")

[29] Kasım Esen ve Özdemir Akbal, **Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim**, Bilgesam, İstanbul 2011, s.3

1.2.1.2. Politik Olanaklar (Süreç) Teorisi

Politik Olanaklar Teorisi ya da Politik Süreç Teorisi olarak adlandırılan teori, 1960'lı yıllarda sosyal bilimci Peter Eisinger tarafından Amerika'nın 43 şehrinde fakirlik ve ırkçılık en önemli sebepler arasında gösterilmekle birlikte baş gösteren ayaklanmaların sebeplerini araştırırken ortaya atılmıştır. Bu teorinin daha kapsamlı bir hale gelmesi ise 1973 yılında bu teori üzerinde araştırmalar yapan Charles Tilly'in çalışmalarıyla 1978 yılında olmuştur. Eisinger baş gösteren ayaklanmaların esas sebebi "politik fırsat" kavramıyla açıklamıştır. [30] Politik fırsat, bir kent yönetimine katılımda ne kadar paydaşın etkileşim içinde bulunduğunu ve hangi şekillerde gerçekleştiğini de ifade eder. Politik fırsatlar olarak da ifade edilen bu teori, toplumsal hareketlerin politik fırsatların varlığına ya da yokluğuna bağlı olduğunu söyler.[31] Aynı zamanda toplumsal hareketler ile devletlerarası ilişkilere odaklanılan bu yaklaşıma göre toplumsal hareketler baskının azaltılması, ekonomik ve politik seçkinler arasında gerçekleşmesi muhtemel bir çatışmayla meydana gelecek olanakları kullanarak kitlelerini genişletirler. [32]

Doğan Çetinkaya "Politik olanaklar çerçevesinde yazanlar toplumsal hareketlerin daha çok içinde hareket ettikleri politik sistemi ve onun protesto fiilleriyle olan ilişkisi üzerinde durmuşlardır."[33] Politik Süreçler Yaklaşımı'na göre toplumsal hareketlerin 3 bileşeni vardır. Bunlar;

1.İsyan Bilinci: Hareketlere katılanlar hedeflerini rastlantısal seçmezler. Ortak bir adalet algısı ve bilinci oluştuğunda bu bireyler toplumsal hareket katılımcısı olurlar.

2. Örgütsel Güç: Toplumsal hareket güçlü bir liderliğe ve yeterli kaynaklara sahip olmalıdır.

3.Politik Fırsatlar: Sistemin kırılgan olduğu dönemleri, toplumsal değişim yönünde kullanma fırsatı.[34]

Tarrow "*politik fırsat için "siyasal iklimin insanlara, başarı ve başarısızlık beklentilerini etkileyerek kolektif eyleme girişme saiki veren boyutları" tanımını önermektedir.*

---

[30] Betül Duman ve İsmail Coşkun, "Politik Süreç Teorisi Çerçevesinde Tozkoparan'da Kentsel Dönüşüm Projesine Karşı Kolektif Bir Eylemin Olabilirliği", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji**, Cilt: 36, Sayı: 2 (2016), s. 576

[31] Seda Gönül, **Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu**, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.25

[32] Seda Gönül, **Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu**, (Yüksek Lisans Tezi), s.26

[33] Doğan Çetinkaya, **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s.35

[34] Seda Gönül, **Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu**, (Yüksek Lisans Tezi), s.25

Vurgulanması gereken bir konu politik süreç teorisinin dinamik yaklaşımında analizin nesnel yapılardan öznel algılara odaklanmasıdır. Buna göre politik fırsatların ve tehditlerin nesnel olarak var olmalarından çok talep sahiplerince nasıl algılandıkları önemlidir. Bu bağlamda talep sahiplerince yapılan fırsat atfı ya da tehdit atfı mobilizasyonda belirleyicidir" demiştir.[35]

1.2.1.3. Kaynak Mobilizasyon Teorisi

Kaynak Mobilizasyon Teorisi: Toplumsal hareketlerin oluşum ve gelişim süreçlerini ele alan, başarılı veya başarısız olduğu konularla ilgilenen Amerika merkezli bir teoridir. Buna ek olarak bu hareketlerin ne gibi gayeleri ve talepleri olduğu ve bu gayelerine ulaşmak için kullandıkları stratejilerin neler olabileceği gibi konuları ele almaktadır.[36]

Kaynak mobilizasyonu teorisine göre sosyal bir hareketin ortaya çıkış nedeni (her ne kadar kollektif davranış yaklaşımına zıtlık arz etse de) yaşanan değişimlere toplumun gösterdiği bir refleks olarak açıklanır. Yine bu teoriye göre sosyal hareketlerin doğasında, sosyal düzenin yenilenmesi için ortaya konulan çabanın ve toplumda meydana gelen değişikliklerin karşılanmasının yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı toplumsal hareketlerin ortaya çıkışı ile ilgili sürecin özüne dokunmadan bu hareketlerin ortaya çıkış nedenlerini genel bir karakter ile açıklamaya çalışır. Faşizm gibi sosyal hareketlerin ortaya nasıl çıktığı ve ortaya çıkan bu hareketlerin kişisel bazda bir öz yıkıma neden olmasının geri planını ortaya koyan "niçin" sorusuna Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımı cevap vermez. Bu yaklaşım, sosyal hareketlerin meydana gelmesinde nasıl bir mekanizmanın var olduğunu açıklamada yetersiz kaldığı gibi bu hareketlerin çeşitli tipleri arasında bulunan ilkesel farklılıkları da pek dikkate almaz.[37]

John McCarty ve Mayer Zald, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin Temellerini atan kimselerdir. Bu iki isim protesto faaliyetinin iktisadi bileşenine odaklanırken, onlara göre toplumsal hareket örgütlerinin merkezindeki olgu, kurulan ekonomik örgütlülüklerdir. Nitekim sosyal bir hareketin meydana gelmesi için öncelikle parasal kaynaklar olmak üzere mevcut kaynakların seferber edilmesi olmazsa olmazdır. Toplumun doğasında belli

---

[35] Betül Duman ve İsmail Coşkun, "Politik Süreç Teorisi Çerçevesinde Tozkoparan'da Kentsel Dönüşüm Projesine Karşı Kolektif Bir Eylemin Olabilirliği, s.579

[36] İsmail Hira, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", s.148

[37] Elif Kara, **Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü ve Modern Bir Toplumsal Hareket Olarak Hacktivizm: Ananymous ve Redhacak Örnekleri**, (Yüksek Lisans Tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.18

tepkiler her zaman hazır olarak bulunmasına rağmen bir hareketi hareket yapan şey formel örgütler aracılığıyla bir seferberlik ortaya koymasıdır.[38]

Kurdukları toplumsal hareket endüstrisi ve sektörü gibi yeni konseptlerle toplumsal hareket çalışmalarına katkı sunan McCarty ve Zald, bunlara bağlı hipotezler de geliştirerek toplumsal hareket incelemelerinde birtakım sınırların belirlenmesinde önemli rol oynamışlardır. Sosyal psikoloji yaklaşımlarının analitik sınırlarından farklı olarak ortaya konulan şu unsurlar toplumsal hareket analizinin merkezinde konumlanmaktadır: "Harekete geçirilmesi gereken kaynakların çeşitliliği, toplumsal hareketlerin diğer gruplarla bağlantıları, hareketlerin başarı için dış desteğe olan bağımlılığı ve otorite tarafından hareketleri kontrol altına almak için kullanılan taktikler." İşte tam da bu noktada Kaynak mobilizasyonu yaklaşımı açısından toplumsal hareket çalışmalarının odak noktasında hareketin kendisinden ziyade örgütlülük yapısı, bu örgütlüğün etkinliği ve işlevselliği yer almaktadır. Böylelikle Kaynak Mobilizasyonu yaklaşımının, "örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar, fırsatlar ve stratejiler gibi 'objektif' değişkenler" üzerine yoğunlaştığı görülmektedir[39]

Kaynak Mobilizasyonu teorisine göre Kaynakların seferberliği ve hareketin aktif hale gelmesi için belirli aşamaların bulunması gerekmektedir. Van Der Veen bu aşamaları şu şekilde açıklamaktadır:

- Toplumda hareket için gerekli olan potansiyel desteğin ortaya çıkmasını sağlamak.

- Potansiyel üyelere ulaşabilmek için gönüllü üyelik ağları meydana getirmek.

- Hedeflenen bireyler arasında motivasyon oluşturmak için çerçeve problemleri vesile kılmak.

- Katılım için engelleri kaldırmak.

- Hareket bir kez aktif hale gelirse, kişiler arası ilişkilerin devamlı hale getirilmesi ve kolektif bir kimliğin inşa edilmesi suretiyle bağlılığın oluşmasını sağlamak.[40]

---

[38] Doğan Çetinkaya, **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, s.34
[39] Kasım Timur, **Toplumsal Hareket Çalışmaları Ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği**, (Yüksek Lisan Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.57
[40] Halil Çakır, **Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi,** (Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.26

1.2.2. Yeni Toplumsal Hareket Teorisi

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi: Avrupa merkezli bu teori ise toplumsal hareketlerin nasıl bir kolektif davranış olarak ortaya çıktıkları sorusuna cevap aramaktadır. Ayrıca, ekonomik ve siyasal kaynaklı sorulara cevap aramaktan çok, eşitlik, farklılık, katılım ve kimlik inşası konuları üzerine odaklanmaktadır.[41]

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi, 1960'larda başlayan toplumsal hareketlerdeki çeşitlilik ve hareket alanlarının biçimlerindeki ve amaçlarındaki farklılıklar sebebiyle ortaya çıkan sınıf, siyaset, kimlik ve kültür münakaşalarının neticelerinden biri olarak meydana gelir. Buradaki "yeni" eklemesi, tarihsellikten kaynaklanmaktan daha çok sınıfsal analizden ayrışmayı belirtmek için kullanılır. Toplumsal hareketlerin değişen durumlarını "yeni" olarak ifade edenler çalışmanın genel hatlarında kopuş teorisyenleri olarak kabul edilirken, daha özel alanda bu teorisyenlerin büyük çoğunluğu 'Yeni Toplumsal Hareketler' teorisyeni olarak kabul görmektedir. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin zıttı olarak kabul edilir. Kaynak Mobilizasyon Teorisinin aksine, toplumsal hareketlere binaen 'nasıl' değil 'neden' sorusunu yöneltir. [42]

İki yaklaşım da insanların geleneğin içerisinde hareket etmelerinin, toplumsal hareketlerin iktidarı ele geçirme konusunda isteksizlerinin ve insanların maddi bir kazanç sağlamayacakları amaçlar doğrultusunda ilerlemelerinin nedenlerine odaklanmaktadırlar.[43]

Toplumsal hareketlerin ortak amacı, toplumsal değişimler yaşanırken, toplumu oluşturan farklı kesimlerin, değişiminin gerçekleştiği durumlarda bulundukları pozisyonu daha güçlü hale getirmektir. Bu çaba, gösteriler yapma, seçimlerde destek sağlama, imza kampanyaları gibi barışçıl yöntemlerle olabildiği gibi; şiddet içeren ayaklanma, darbe girişimi şeklinde iktidarı devirmek gibi faaliyetler şeklinde de olabilir.[44] Kuramcılar toplumsal hareketleri genel olarak siyasal iktidara karşı yönelmiş ve siyasal sistemin değişmesini amaçlayan faaliyetler olarak değerlendirmişlerdir.[45]

Özetle eski toplumsal hareketlerin temel düşüncesinde yatan ana ilke; iktidarı ele geçirmek ve siyasal sistemi kendi politik amaçları çerçevesinde değiştirmektir.[46] Bu nedenle yeni

---

[41]Elif Topal Demiroğlu, "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", s.135
[42] Seda Gönül, Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu, (Yüksek Lisans Tezi), s.27
[43]İsmail Hira, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", s.148
[44]David M. Newman, **Sosyoloji**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2013, s.236
[45]İsmail Hira, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", s.144
[46]İsmail Hira, "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", s.145

toplumsal hareketlerin amacı, toplumsal özneyi bir seçmen olarak görmek yerine karar alma aşamasının her safhasında rol alan, kitle iletişim araçlarını kullanarak kamuoyu oluşturan, siyasi aktörlerle beraber hareket eden faal bir yapı haline getirmektedir.[47]

Toplumsal hareketlerin siyasi aktörler ile beraber karar alma sürecine etkisi, otorite tarafından dikkate alınması, kamu politikalarının belirlenme sürecinde görülmektedir. Kamu politikaları hazırlanırken toplumsal beklentilerinin karşılanması için sürece, hükümet dışı organizasyonlarda dâhil edilmektedir. Bu duruma örnek olarak: özel sektör, uluslararası örgütler ile beraber sivil toplum kuruluşları (STK) verilebilir.[48] Bu noktada toplumsal hareketler, hükümet aygıtına STK'lar aracılığıyla baskı oluşturabilmekte ve politikaların oluşumunda istek ve taleplerini iletmektedir.

Özellikle son yarım asırda STK'lar, kamu politikaları üzerindeki etkinliklerinin artmasıyla birlikte iktidar karşısında önemli bir konuma yükselmiştir. Avrupa Birliği'nin (AB) STK'lar ile ilgili yaptığı düzenlemeler, STK'ların Kamu politikalarına etkinlik katacak bir özne haline getirmiştir. STK'ların etkinliğinin arttırılmasının amacı, kamu politikalarının tanınırlığını ve halk tarafından benimsenme düzeyini arttırmaktır.[49] Geniş kitlelere sahip olan toplumsal hareketlerin ve STK'ların Kamu Politikası karşısında ortaya koyduğu tavır, hükümetin halk arasındaki güveni ile doğru orantılıdır. Bundan dolayı siyasi iktidarı ele geçirmek ve devleti amaçları doğrultusunda değiştirmek isteyen tamamı olmasa da bazı toplumsal hareketlerin siyasal düzlemde etkinliği büyük bir önem arz etmektedir. Siyasal taleplerini gerçekleştirmek içinde resmî veya gayri resmî yollar vasıtasıyla faaliyetler yürütmektedir. Toplumsal hareketlerin düşünce yapısına göre bazı hareketler gayri meşru yollara da başvurmaktadır. Çalışmanın esasını teşkil eden konu olan İslamcılar bu bağlamda toplumsal bir hareket olarak incelenmesi açısından bazı prensiplerde genel toplumsal ilkelere bağlı iken spesifik bazı hususlarda da ayrılmaktadır.

1.3. İslamcılık

İslam Arapça bir kelime olmakla beraber; Arapçadaki fiil kalıplarından biri olan "esleme" kalıbından mastar olup, "teslim olmak" manasına gelmektedir.[50] Kelimenin "teslim olmak"

---

[47]Elif Topal Demiroğlu, "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", s.139
[48]Yakup Bulut vd., "Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi", **Strategic Public Management Journal**, Cilt 3, Sayı 6 (2017), s.26
[49]Yakup Bulut vd., "Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi", s.29
[50]İlhami Güler, "Din, İslam ve Şeriat: Aynilikler, Farklılıklar ve Tarihi Dönüşümler", **İslâmiyât,** Cilt 1, Sayı

manası dışında; barış, selim olmak (güvende olmak)[51] ve inkıyat (boyun eğmek) etmek[52] manalarına da gelmektedir. İslam alimlerinden İbni Kuteybe kelimeyi "boyun eğmek ve iradi olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek" olarak tanımlarken İbni Manzur da "boyun eğmek(inkıyad) ve itaat etmek" şeklinde açıklamaktadır.[53]

Bir din olarak İslam'ın ıstılahi manasına bakılacak olunursa, bu konuda Rağıp El İsfahani *"dil ile ikrar ile birlikte kalp ile tasdik etmek, fillerde uygulamak ve Allah'ın takdir ettiği, hüküm verdiği her meselede ona teslim olmak"*[54]şeklinde ifade ederken, Ebu'l Ala el-Mevdudî: *"Yaratıcısını kabul etmek, O'nu mutlak sahibi olarak tanımak; kanun ve emirlerine samimiyetle, can ve gönülden boyun eğmek, Allah tarafından sosyal ve ferdi hayat için insana tebliğ buyrulan prensipleri takip etmek, yolunu tercih etmek"*[55] olarak tanımlamıştır.

İslamcılık kavramı ise İslam anlayışından türeyen bir kavram olarak, ilk defa Ziya Gökalp tarafından 1913 yılında yayınlanan "Üç Cereyan" başlıklı yazısında; İslamlaşmak, İslamlılık kavramlarıyla beraber kullanılmıştır.[56] Daha geride ise "İttihad-ı İslam", "Vahdet-i İslamiye", "Tevhid-i İslam", "Fikri İslamiyet", "İslamiyet politikası", "İslamlık mesleki mahsusu", "İslamlık fikri" kavramları da İslamcılık kavramının atfettiği manalara eşdeğer kullanılmıştır.[57] Ayrıca İslamcılık kavramı dâhilinde aynı ve yakın manaları içeren "İhya, Islah, Tecdid, İntibah(uyanış), Necat(kurtuluş) kavramlarında kullanılmaktadır.[58]

İslamcılık kavramı günümüzde çok yaygın kullanılmasına rağmen, herkes tarafından kabul gören ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Ortak bir tanım bulunmaması siyasal ve sosyal kavramlarda geçerli bir sorundur.[59] Tarihî süreçler içerisinde oluşmaları, değişimler geçirmeleri, mensuplarının ve karşıtlarının farklı anlamlar yüklemelerinden dolayı sosyal ve siyasal kavramlara ortak bir tanım getirmek neredeyse imkânsız hale dönüşmektedir.[60]

---

4 (1998), s.58

[51]Rağıp EL- İsfahani, **Müfredat**, Çıra Yayınları, İstanbul 2012, s.509-511

[52]Mütercim Âsım Efendi, **El Okyanus'ul- Basit Fi Tercümetil Kamusul Muhit,** Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2013, s.5044

[53]Mustafa Sinanoğlu, "İslam**", Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 23 (2001), s.1-2

[54]Rağıp El- İsfahani, **Müfredat**, s.51

[55]Ebu'l Ala El- Mevdudî, **İslam'ın Anlaşılmasına Doğru**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015, s.12

[56]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, Çıra Yayıncılık, İstanbul 2019, s.20

[57]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri,** İstanbul 2013, s.17

[58]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.17

[59]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.17

[60]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.17

Buna bağlı olarak İslamcılık kavramına bir de meşruiyet sorunu eklenince, ortak bir tanım üretmek güç bir hale gelmektedir; çünkü İslamcı olarak nitelendirilen hareketlerin çok az bir kısmı bu kavramı kabul etmekte ve kullanmaktadır.[61] Osmanlı'nın son dönemlerinde devletin muhafazası için, devletçi bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak Cumhuriyet sonrasında 1950-1960'lı yıllara kadar "İslamcılık" kavramı, çoğunlukla İslamcı olmayan hareketler ve kimseler tarafından kullanılması, kavramın meşruiyet kazanmasını engellemiştir.[62]

Ayrıca İslamcılık kavramının bir ideoloji olarak biçimlendirilmesi, İslam'ın on dört asırlık kendine has geleneklerine, inanç sistemine ve hayat amacına karşıt bir tanımlama olarak görülmektedir.[63] Yine kavrama ideolojik olarak bakmanın, kavramın doğuşu ve gelişimi sürecindeki hareketleri tam kapsamayacağı görüşü de öne sürülmektedir.[64]Bu ve buna benzer sebeplerden dolayı İslamcılık kavramı yerine "İslami hareket" kavramının daha revaçta olduğu söylenmektedir.[65] Kavramı kullanmadaki tereddüdü ile ilgili Ramazan Kayan: "İslamcılık kavramını kullanmada tereddüde düştüm. Bu isimlendirme gerçeği ne kadar yansıtıyor, muhatap kesimi ne kadar ifade ediyor? Ancak şimdilik bu konu tartışılmayacaktır. Bu gibi durumlar için "Galat-ı meşhur lügat-ı fasihten evladır" denir. Yani; yaygınlaşmış, herkesçe bilinen söz, hatalı da olsa doğru söze tercih edilmektedir. Bu bağlamda İslamcılık kavramı gereğince ihtiyaç duyuldukça kullanılacaktır."[66]İslamcılık kavramını benimseyenler, İslam'ı anlama ve yorumlama biçimine bağlı olarak farklı tanımlamalar yapmıştır. İsmail Kara İslamcılık hakkında:

> *"İslamcılık, XIX-XX. yüzyılda İslam'ı bir bütün olarak (inanç, ibadet, ahlak, felsefe, siyaset, hukuk, eğitim…)'yeniden' hayata hâkim kılmak ve akılcı bir metotla Müslümanları, İslam dünyasını batı sömürüsünden, zalim ve müstebit yöneticilerden, esaretten, taklitten, hurafelerden kurtarmak, medenileştirmek, birleştirmek ve kalkındırmak uğruna yapılan aktivist ve eklektik yönleri baskın siyasi, fikri ve ilmi çalışmaların, arayışların bütününü ihtiva eden bir düşünce ve harekettir."*[67]

Şeklinde bir tanımlama yapmaktadır. Bir başka tanımlamada ise *"İslam'ın sadece*

---

[61]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.16
[62]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.16
[63]İbrahim Arif, "Fitnenin Maliyetine Giriş", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, Cilt 6, İstanbul 2014, s.1096
[64] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.19-20
[65]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.18
[66]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.22
[67] İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler,** Dergâh Yayıncılık, İstanbul 2020, Cilt 1, s.17

maneviyatla ilgilenen bir din olmaktan çok; dünyevi alanı da düzenleyen, siyasetten ekonomiye, kültürel, toplumsal vs. birçok alana müdahaleden, talepler ve öneriler sunan bir din olduğunu düşünen akım"[68] olarak tanımlanmaktadır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde Said Halim Paşa ise İslamlaşmak olarak tanımladığı hareketi: "İslamiyet'in inanç, ahlak yaşayış ve siyasete ait esaslarının tam olarak uygulanması"[69]olarak tanımlamaktadır. Ali Bulaç, İslamcılık kavramının kapsadığı manayı: *"İslamiyet'in manevi, ahlaki, kültürel ve sosyal değerlerine uygun bir dünyanın kurulmasını sağlamaya çalışmaları ve uğurda çeşitli alanlarda ve düzeylerde cehd göstermeleri olarak"*[70] değerlendirmektedir. Yerel ve küresel egemenler ise İslamcılığı: Müslümanların batılılaşma ve modernizme karşı itiraz bilincini yaşatan tutumunu ifade etmek, olarak tanımlamışlardır.[71]

Şerif Mardin Cumhuriyet dönemi İslamcılığı hakkında: "İslamcılık, İslam topluluklarında, önceleri belli belirsiz bir takım eğilim, özlem ve arayışlar olarak beliren sosyal kıpırdanmaların 19. yüzyılın sonuna doğru daha bilinçli bir akım olarak şekillenmesine verilen addır" şeklinde ifade etmiştir.[72]

Nilüfer Göle ise İslamcılığın Müslümanların kendi kimliklerini yeniden tanımlama çabası olarak ifade ederken bu durumu şöyle tarif etmektedir: "*İslamcılık, hem İslam dininin temellerine ve kaynaklarına eleştirel bir geri dönüşle (radikalleşmiş gelenekçilik), hem de Batı modernliği karşısında savunmaya geçmeyi ve asimile olmayı reddeden tutumla yeniden kurgulanmış olan Müslüman kimliğinin sorusallaştırılmasını ifade eder... diğer bir deyişle İslamcılık, bir yandan İslami geleneklerin ve geleneksel yorumların Müslüman halkına 'boyun eğme' sebebini oluşturduğu görüşünü ileri sürerken, diğer yandan da Müslümanları laik Batı dünyasının tecavüzüne karşı koyabilir kılacak olan 'otantik' İslam'a geri dönerek, onlara alternatif kimlik, hayat alanı ve hükümet kavramları sağlamaktadır."*[73]

İslamcılık tanımlarındaki ortak husus; İslam'ın sadece ibadet temelli, ahiret merkezli bir din olmadığını, dünya hayatında yaşamın her alanına müdahale eden, iktidar talibi bir

---

[68]Mahsum Aytepe, "Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi", Muş **Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt 4, Sayı 1 (2016), s.171

[69] Hamza Türkmen, **Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi**, Ekin Yayınları, Bursa 2014, s.14

[70] Ali Bulaç, "İslam'ın Üç Siyaset Tarzı veya İslamcıların Üç Nesli", Tanıl Bora (Ed.) ve Murat Gültekingil (Ed.). **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık, İletişim Yayınları**, İstanbul 2014, s.50

[71] Hamza Türkmen, **Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi**, s.13

[72] Şerif Mardin, **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991, s.23

[73] Nilüfer Göle, **Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine**, Metis Yayınları, İstanbul 2002, s.552-553

hareket olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı İslamcılık kavramından çok Müslüman kavramını kullanmanın daha doğru olduğu söylenmekle beraber Müslüman kavramının neredeyse bütün toplumu ifade eden bir kavram olması, İslamcılık kavramının ortaya koyduğu tanımlardaki ideal anlayışı temsil etmesi açısından ve Müslümanları bu ideal çerçevesinde ayırt etmek için İslamcılık kavramının kullanıldığı ifade edilmektedir.

İslamcılık akımının ortaya çıkışı hakkında farklı varsayımlar bulunmaktadır. Bunlardan biri, ilk İslamcının İslam dininde bir mezhep olan Mu'tezile olduğu iddia edilmektedir.[74] Ancak bu görüş genellikle kabul edilmemektedir. Bunun dışında Kuleli Vakası, Yeni Osmanlılar, II. Meşrutiyet ve II. Abdülhamid devrinde ortaya çıktığı hakkında görüşler bulunmaktadır. Bu bağlamda aslında İslamcılığın İslam tarihinin her döneminde var olduğu ve ıslah, tecdid ile kendini gösterdiği söylenmektedir.[75]Kabul edilen görüşe göre İslamcılık, II. Meşrutiyet ile başladığını öne süren görüşe göre: Meşrutiyetin getirdiği özgür ortamın bir sonucu olarak basın- yayın organları gelişmiştir. İslamcı yazarlar basın yaygın dünyasında aktif bir rol almışlardır. Bu vesile ile İslamcılık akımı ortaya çıkmış ve yayılım göstermiştir.[76]

1.4. Radikal İslami Anlayış ve Apolitizm

Radikal kavramı farklı disiplinlerde farklı manalarda, çoğu zamanda bilinçsizce veya değer yüklenerek kullanılması kavramın muğlâklaşmasını ve tanımlanmasını güç bir hale getirmektedir.[77] Bundan dolayı radikal kavramının ihtiva ettiği manalar arasında farklılıklar meydana gelmektedir. Radikal kavramı kimi zaman aşırılık, terör manalarını içerirken; kimi zaman ise fundamentalist, köktenci manalarını içeren bir kavram haline gelmektedir. Bundan dolayı öncelikle radikal kavramının tanımlanması gerekmektedir.

Radikal kelimesi Fransızca olup, "köke ait, kökten, siyasette kökten reformları savunan" manalarına gelmektedir. Fransızcadan Türkçeye geçen Radikal (radical) kelimesi, Latince radix, radic- "kök" sözcüğünden "alis" ekiyle türetilmiştir.[78]Oxford sözlüğünde radikal kelimesi bir sıfat biçiminde: *"Kapsamlı veya köklü siyasal veya sosyal değişimi esas alan veya savunan; bir siyasi partinin köklü değişime veya gelişime açık kesimini temsil eden*

[74]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.19
[75]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.27-28
[76]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.31
[77]Mehmet Kurum ve Engin Avcı, "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt 14, Sayı 28 (2018), s.42
[78]https://www.etimolojiturkce.com/arama/radikal (Erişim tarihi: 15.12.2020)

veya destekleyen"[79]*manalarında tanımlanırken, isim biçiminde ise "mevcut politik veya sosyal yapının değişmesi gerektiğini savunan kişi"*[80]manalarına gelmektedir. TDK'ye göre radikal, kökten, köktenci manalarına gelmektedir.[81]

Radikalizm ise; *"mevcut durumun kapsamlı siyasal ve sosyal reformlar ile değişmesi gerektiğini savunan kişilerin inanç ve eylemleri"*[82] manasına gelmektedir. Genel hatlarıyla radikalizm, mevcut sistemi kökünden değiştirmeyi amaçlayan her grup veya kişi için kullanılan bir kavram olmaktadır. Radikalizm kavramı birçok kavram ile karıştırılmakta hatta yerine kullanılmaktadır. Bunların başında fundamentalizm kavramı gelmektedir. Fundamentalizm, radikalizm ile anlam karmaşası yaşamak ile beraber daha spesifik bir anlama sahip olup "kökten dinci" manasına gelmektedir.[83] İki kavram asıl itibari ile anlam bakımından birbirinden farklı manalar taşımaktadır.

Fundamentalizm, ortaya çıktığı Protestan geleneği içerisinde, kökenci yani kutsal metinlerin kökenine inme, İncil'deki kutsal metinlerin harfi harfine tefsir etme yaklaşımı için kullanılan bir kavramdır.[84] Sonradan dine eklenen öğretilerin arındırılması, dinin ilk günkü haline getirilerek sâfileşmesi manasına gelen Fundamentalizm için, "kökten dinci" tabiri yerine "dinî kökenci" tabiri, içerdiği manayı tanımlamada daha açıklayıcı olmaktadır.

Radikalizm kavramı politik bir kavram olması ile beraber farklı inanç, düşünce ve ideolojiler başta olmak üzere birçok örgüt ve kişiler için kullanılan bir kavramdır. Radikal ve radikalizm özellikle son yüzyılda bazı İslami gruplar ve yaklaşımlar için de kullanılmaktadır. Radikal İslami akımların köktenci olması, İslami kanunlara dayalı bir devlet kurma istekleri, bu doğrultuda ortak eleştirileri ve söylemleri olmasına binaen tamamen aynı yapıya ve fikirlere sahip olduğu söylenememektedir. Kimi radikal İslami gruplar şiddet içeren eylemeleri ve çatışmayı meşru görürken, kimi radikal gruplar ise STK'lar gibi şiddet karşıtlığı ile öne çıkarak, verilecek olan mücadelenin meşru düzlemde gerçekleştirilmesini ve pasif eylem olarak sivil itaatsizlik bağlamındaki fiilleri meşru

---

[79] Mehmet Kurum ve Engin Avcı, "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması", s.43

[80]Mehmet Kurum ve Engin Avcı, "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması", s.43

[81] Türk Dil Kurumu (TDK) İnternet sitesi, http://www.tdk.gov.tr/ Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi 15.12.2020)

[82] Âdem Çaylak ve Cansu Kaymal, "Dinci Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analizi", **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 9, Sayı 2(2019), s.331

[83] Türk Dil Kurumu (TDK) İnternet sitesi, http://www.tdk.gov.tr/ Güncel Türkçe Sözlük, (Erişim Tarihi 15.12.2020)

[84]http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=111&pt=Kökencilik+ve+Tezahürleri%28İslamiyat%29+ (Erişim Tarihi: 15.12.2020)

görmektedirler.

Ortadoğu'da aktif bir eylem sahasına ve desteğe sahip El- Kaide radikal İslami bir gruptur. Ancak El-Kaide'nin radikal anlayışında, silahlı eylemler meşru görülmektedir. Şiddet içeren eylemler yapmakta ve bu minvalde faaliyet göstermektedir. Fakat Türkiye'de yer alan, radikal olarak tanımlanan İslami gruplardan biri olan, ileride de değinilecek olan "Malatyalılar Grubu" şiddet, terör eylemlerini meşru kabul etmemekle beraber, İslami amaçlarının ancak sivil itaatsizlik gibi şiddet karşıtı faaliyetlerle gerçekleştirmek istemektedirler. Bu bağlamda radikal kavramının direkt "terör, şiddet" eylemleri ile bağdaştırmanın doğru olmadığı anlaşılmaktadır.

Radikal İslami gruplar olarak adlandırılan, aynı kategoride yer alan grupların bile, aynı din ekseninde ortaya çıkmış olmaları ve aynı amaç için faaliyet göstermelerine rağmen, aralarında çok ciddi farklılıklar görülmektedir. Ancak radikal grupların, en temelde toplandıkları ortak konu ise apolitik bir yapıya sahip olmalarıdır. Çünkü ortak düşünceden kaynaklı olarak bulundukları coğrafya veya ülke neresi olursa olsun apolitik bir düzlemde yer almaktadırlar. Politik bir söylemleri olmasına karşın apolitik olmalarının belli başlı sebepleri bulunmaktadır. Başlıca sebep: İslamcılık kavramını tanımlarken değinildiği gibi; İslamcılığın ortak özelliği, İslam'ın sadece ibadet temelli, ahiret merkezli bir din olmadığı, dünya hayatında yaşamın her alanına müdahale eden, iktidar talibi bir din ve hareket olduğu anlatılmaktadır.

Radikal İslami gruplar bu bağlamda İslam devleti kurmak gibi ortak bir amaca inanmaktadırlar. Kur'an ve sünnet ile yönetilen bir devlet kurma amacı politik bir söylem olmak ile beraber, İslam dinindeki "tağut[85] ve tevhid[86]" kavramlarından dolayı "gayri İslami ülkeler" olarak adlandırılan coğrafyalarda apolitik bir konumda bulunmaktadırlar. Radikal İslami grupların apolitik olmaları ortak bir durum ise de apolitik olma nedenleri farklı farklı fikirlere dayanmaktadır.

Öncelikle apolitik olmalarının sebebi: Laikliği, demokrasiyi ve "beşer ürünü yasalar" olarak adlandırdıkları anayasayı reddetmeleridir. Türkiye'de yer alan radikal İslami grupların apolitik olma nedenlerinden birkaçı şu söylemlerle ifade edilmiştir: "*Demokrasi*

[85]Tağut: "Allah'tan başka tapınılan ve hak yoldan saptıran her varlık, put, şeytan, kâhin ve sihirbaz tağut'un kapsamı içinde düşünülmüştür." Metin Yurdargür, Tağut, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 39 (2010) s.372
[86]Tevhid: "Kâinatı yaratanın, idare edenin, bütün varlıklara hükmedenin Allah oldu-ğunu kabul etmek, Allah'ın otorite sahibi ol-ması, insanlara kanun koyması ve onların hayatına hükmetmesi demektir." Alparslan Kuytul, "Kelime-i Tevhid 'in Mahiyeti", **Furkan Nesli Dergisi**, Sayı 104(2019), s. 1-2

bir dindir, bundan dolayı sisteme angaje olmak, oy kullanmak haramdır[87]*; laik bir sistemde oy kullanmak, parti kurmak, milletvekili olmak, hâkim, savcı olmak haramdır, tağuta itaat yoktur*[88]*; tağuti bir sistemde memur olmak da askere gitmek de sistemi tanıyan ve sisteme dâhil olunacak her amel ve fiil de haramdır"*[89]şeklinde dinî dinamiklere dayandırılan fikirlerdir. Kısaca, "Allah'ın hükmünün hâkim olmadığı bir sistemde siyasete doğrudan veya dolaylı yoldan katılım sistemi tanımaktır, bu da haramdır"[90] görüşü Türkiye'de radikal İslami grupların ortak düşüncesi olmakla beraber kimi gruplara göre ise sisteme dâhil olmak "şirk, küfür" olarak değerlendirilmektedir.

Radikal İslami grupların uzlaştığı tek nokta olan "sistemin gayri İslami bir sistem" olma anlayışı, apolitik bir konuma getirmektedir. Bu bağlamda özellikle Türkiye'de ve Ortadoğu'da yer alan radikal İslami grupların fikirsel kökeni farklı farklı anlayışlara dayanmak ile beraber, spesifik olarak Ortadoğu'da hâkim olan, kısmen de Türkiye'de bulunan radikal İslami grupların kökeni ortak bir kökene yani İslam tarihinde Örnek Halifeler dönemi olarak anılan döneme tekabül etmektedir.

1.5. Radikal İslamcılığın Kökenleri

Radikal İslamcı anlayış geniş bir yelpazeye ve kozmopolittik bir çeşitliliğe sahip anlayışlardan oluşmaktadır. Radikal İslamcı anlayışın kategorisinin altında, belki de onlarca kategorik ayrıma gidilebilecek, farklı fikir ve farklı yapısal özelliklere sahip gruplar bulunmaktadır. Bu bağlamda bütün radikal gruplarının tamamını kapsayan, tanımlamalar ve epistemolojik çıkarımlar yapmayı imkânsız hale getirmektedir. Bundan dolayı radikal İslamcılığın kökenleri araştırılırken, radikal İslami grupların tamamının dayandığı kökenleri incelemek başlı başına bir çalışma haline gelmektedir. Bu başlıkta ele alınacak anlayışlar radikal İslami grupların çoğunluğuna tekabül eden anlayışların, kökeni konumundadır.

Ayrıca radikal İslamcılığın kökeninden kastedilen, apolitik bir durumda konumlandırılmasının nedenlerinin dayandığı, İslam tarihindeki akımlar incelenmektedir. Önceki bölümde radikal İslami grupların ortak buluştuğu noktanın, "gayri İslami" ülkeler

[87] http://www.tevhidakidesi.net/oy-kullanmanin-hukmu/ (Erişim Tarihi: 18.12.2020)
[88] http://www.tevhidakidesi.net (Erişim Tarihi: 18.12.2020)
[89] http://www.tevhidakidesi.net (Erişim Tarihi: 18.12.2020)
[90] Hizbu'l Tahrir resmi Youtube hesabı, https://www.youtube.com/watch?v=spTiBvuZ9Zo&ab_channel=Hizbu%27tTahrîrTürkiye (Erişim Tarihi: 19.12.2020)

olarak adlandırılan ülkelerde, kendi aralarında var olan farklı nedenlerden dolayı, apolitik olmalarından bahsedilmektedir. Bu bağlamda kimi grupların sisteme dâhil olmak olarak adlandırdıkları, siyasi katılımın haram, kimilerine göre ise şirk, küfür gibi adlandırmalardan dolayı apolitik bir konuma gelindiğinden bahsedilmektedir. Apolitik gruplara İslam tarihindeki ilk örnek ise Hariciler olmuşlardır.

1.5.1. Haricilik

Haricilik, İslam tarihindeki ilk siyasi mezhep ve ilk apolitik tutum geliştiren anlayışa sahip akımdır. Hariciler, Hz. Ali'nin devlet başkanlığı döneminde, haklı olduklarını düşündükleri birkaç sebepten dolayı mevcut sistemin içerisinde yer almayı reddetmişlerdir. Devlet başkanı olan Hz. Ali'yi tekfir[91] etmişler, devlet otoritesinin meşruiyetini kaybettiği anlayışı ile savaş açmışlardır. Harici kelimesi Arapça "huruc" kökünden gelen bir kelime olup, "çıkmak, itaatten ayrılıp isyan etmek" ve "ayrılan, isyan eden" manasına gelmektedir. Terim anlamı ise; *"insanlardan, dinden, haktan veya Hz. Ali'den uzaklaşan ve yönetime karşı ayaklanarak toplumdan ayrılan"*[92] manasına gelmektedir. İslam mezhepleri alanında ilk ve en kapsamlı kitaplardan biri olan El Milel ve'n Nihal kitabının yazarı Şehristani, Haricileri *"ümmetin ittifak ettiği meşru bir halifeye baş kaldıran herhangi bir kişi"* olarak tanımlamaktadır.[93]

Hariciler için Muhakkime, Haruriye ve Vehbiye isimleri kullanılmakla beraber, Hariciler savundukları akım için tercih ettikleri isim ise "Allah yolunda canlarını feda edenler" manasındaki "Şurat" ismini tercih etmektedirler.[94] Haricilerin ortaya çıkışı hakkında farklı varsayımlar olmasına binaen, genel görüş Hz. Ali ile Muaviye arasında geçen Sıffin savaşında "Hakem Olayı" ile ortaya çıktıkları kabul edilmektedir.[95]

Muaviye, Hz. Osman'ın katillerini bulmadığı gerekçesiyle, Hz. Ali'nin halifeliğini kabul etmeyerek kendini halife tayin etmiş ve bir ordu toplamıştır. Hz. Ali, otoriteyi sağlamak için Muaviye'nin ordusuna karşı harekete geçmiş ve iki orda Sıffin denilen yerde karşı karşıya gelmiştir. Muaviye taraftarlarından Amr bin As'ın stratejik bir hamlesi olan,

---

[91] Ali Muhammed Sallabi, **Doğuşundan Günümüze Hariciler Ortaya çıkışları, Özellikleri, İnançları, Düşünceleri**, Ravza Yayınları, İstanbul 2018, s.40
[92]Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Cilt 16 (1997), s.169
[93]Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", s.169
[94]Necmettin Çalışkan ve Yusuf Okşar, "Haricilik Anlayışının Kökenleri ve Günümüzdeki Yansımaları", **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1(2020), s.105
[95]Ali Muhammed Sallabi, **Doğuşundan Günümüze Hariciler Ortaya çıkışları, Özellikleri, İnançları, Düşünceleri**, s.23

Kur'an'ın mızraklara geçirilmesiyle, Hz. Ali'nin ordusunda karışıklığa sebep olmuş ve Hz. Ali'nin ordusundaki askerler savaşmaktan çekinmişlerdir. Bunun üzerine iki ordunun arasını bulmak için hakemler tayin edilmiştir. Hz. Ali'nin ordusundan sayıları 12.000 kişi olan bir grup, hakemlere başvurarak "Allah'ın hükmü ile hükmedilmediğini" bundan dolayı da hakem tayin eden Hz. Ali ve Muaviye'nin kâfir olduklarını söyleyerek ordudan ayrılmışlardır.[96] İslam tarihinde ilk siyasi mezhep kabul edilen hariciler Sıffin Savaşı sonrasında, Haruriye ve Nehrevan denilen bölgelerde toplanmış ve savaş açmışlardır. Yaşanan olaylar neticesinde İslam devletinin önde gelen yöneticileri başta olmak üzere, Hz. Ali ve birçok sahabe suikastlar ve savaşlar sonucunda öldürülmüşlerdir.

Haricilerin marjinal fikir ve eylemlerinin sebepleri iki başlıkta toplamak gerekirse bunlar, karakteristik özellikleri ve itikadi görüşleridir.

Karakteristik özellikleri:

- Hariciler bedevi ve kabileci bir topluluktan teşekkül kimselerden meydana gelmektedir. İslam'ın Arabistan'da hızlıca yayılması sonucu, bedevi Araplar kentlileştirilmeye çalışılmış ve kentler kurulmuştur. Ancak bedevi Araplar kabileci yaşayışlarından bir türlü vazgeçememişlerdir. Bedevi Araplar sahip oldukları, sertlik ve barbarlık özeliklerinden kurtulamamışlardır.
- Ayetleri zahiri ve literal anlamaya tabi tutmuşlar, istedikleri anlamlara sıkıştırılarak dinin inceliklerinden uzak bir hale getirmişlerdir.
- Kriz dönemlerinde ortaya çıktıkları için mezhebin genelinde tepkisellik hâkimdir.[97]

Bu ve buna benzer birçok sebep Harici anlayışının oluşmasında etkili olmuştur. Haricilerin başlangıçta salt siyasi görüşleri zaman ile inanç haline gelmiş ve itikad olarak kabul edilmiştir. Bunların başında, büyük günah işleyenlerin kâfir olacakları gibi dinde aşırılık olarak ifade edilen görüşler gelmektedir. Bu minvalde genel çerçevede işlenen veya terk edilen amellerin insanı dinden çıkaracağı görüşü hâkimdir. Ayetleri zahirine göre uygulayan Hariciler kâfir olarak itham ettikleri kimseyi öldürmeyi dinen caiz hatta vacip olarak görmekte, kadın çocuk fark etmeden katletmektedir.[98] Sahabenin ileri gelenlerden biri olan Abdullah bin Habbab bin Eret ve hamile karısını öldürmeleri örnek verilebilinir.[99]

Hariciler kendi anlayışları dışındakilerini kâfir görmektedirler. Bugün radikal olarak

[96]Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", s.170
[97]Necmettin Çalışkan ve Yusuf Okşar, **agm,** s.107
[98]Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", s.173
[99]Ethem Ruhi Fığlalı, "Hariciler", s.170

tanımlanan, şiddet ve terör eylemleri ile sıkça gündeme gelen Irak Şam İslam Devleti (IŞİD), Haricilerin birçok görüşüne sahip günümüzdeki temsilcilerindendir. Ayrıca oy kullanan hâkim, savcı, asker ve polis gibi devlet memuru olan kimselerin işledikleri amellerden dolayı kâfir oldukları görüşünün temeli Harici anlayışa dayanmaktadır. Günümüzde bazı radikal İslami grupların, imanın ameleden bir parça olduğu görüşüne dayanarak, siyasal katılımı reddetmekte ve yapılan şiddet ve terör eylemlerini doğru bulmaktadır. Ancak bu görüşlere sahip olan her radikal grup şiddet ve terör eylemlerini tasvip etmemektedir. Buna Türkiye'deki bazı gruplar örnek verile bilinir.[100]

1.5.2. Selefilik

Selefilik sistematik bir mezhep olmayıp, bir ekolü temsil etmesiyle beraber aslında İslam Tarihinde bir döneme tekabül etmektedir. Selef Arapça *"geçmiş, gitmiş olanlar veya öncekiler"* manasına gelmektedir.[101] Birbirini takip eden her zaman diliminde bir önceki selef bir sonraki halef olarak tanımlanmaktadır.[102] Terim olarak Selef, İslam'ın ilk dönemlerinde yaşayan, kendilerine özgü görüş ve metotları olan ilim adamları manasında kullanılmaktadır. İslam Tarihinde Selef olarak tanımlanan dönem Hz. Muhammed dönemi, sahabe dönemi, tabiin dönemi ve tebeu't tabiin dönemini kapsayan döneme "Selef-i Salihin" dönemi olarak kabul edilmektedir.[103]

Selef-i salihin dönemi, Müslümanlar arasında gelmiş geçmiş ve gelecek en hayırlı dönem, en ideal dönem olarak adlandırılmaktadır. Bunun nedeni ise Hz. Muhammed'in *"İnsanların en hayırlıları benim asrımda yaşayanlardır. Sonra bunları takip edenlerdir, sonra da bunları takip edenlerdir"*[104] hadisidir. Bir dönem olması ile beraber bir ekol olan Selefilik akımının temel görüşünü, Kur'an, Hadis, sahabenin tabiin ve tebeu't tabiinin görüş ve yorumları dâhilinde İslam'ı anlama, açıklama, tanımlama ve yaşama konusundaki söz ve davranışlarını benimseyip örnek alan, korunmasına yönelik muhafazakâr ve gelenekçi tutum oluşturmaktadır.[105]

Selefilik akımı aynı zamanda Ehlü'l hadis olarak da nitelendirilmektedir. Bu şekilde

---

[100] Ebu Hanzala (Halis Bayuncuk), Murat Gezenler, vs.
[101]Birol Akgün ve Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", **Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi,** Cilt 7, Sayı 14(2013), s.5
[102]Yaşar Ünal, "Selefi Zihin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine", **Dini Araştırmalar**, Cilt 18, Sayı 47 (2015), s.58
[103]Birol Akgün ve Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", s.5
[104]Buharî, Şehâdât 9,
[105] Yaşar Ünal, "Selefi Zihin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine", s.58-59

adlandırılmasın da ki temel neden, hadis ve nakil merkezli bir görüşe sahip olmasıdır. İbn Kuteybe Ehlü'l Hadis'in maksadını "dinî eskilerin yoluna dayandırmak suretiyle inanç birliği sağlama, böylelikle toplumun bölünmesini önlemeye çalışmaktadır. Buna göre eğer din akla ve insanların görüşlerine havale edilirse, ihtilaflardan kurtulmak mümkün olmayacaktır." şeklinde tanımlamaktadır.[106] Selefilik akımı Selef olarak adlandırılan ilk dönemden sonra gelişmeler ve değişimler geçirerek günümüze kadar gelmiştir. Selefîliğin geçirdiği değişimi iki dönemle özetlemek mümkündür. Bu dönemler:

1- İcmal Dönemi: Bu dönem, İslam'ın Endülüs'ten Çin'e kadar geniş bir coğrafyaya yayılması neticesinde, muhtelif din, kültür ve medeniyetler ile karşılaşılmasıyla insanların ya Müslüman olarak ya da İslam dışı farklı yaklaşımlarla İslam'la ilgilenmeye başlamalarını kapsar. Bundan dolayı bu dönem, ayrıntıya girmeden yeni yorumların ve bid'atlerin toptan reddedildiği dönemdir.
2- Tafsil Dönemi: Ahmed bin Hanbel, İbn Hazm gibi İslam âlimlerinin etkin olduğu; İbn Teymiyye tarafından Selefîliğin metodolojisinin belirlendiği, İbn Kayyim el-Cevziyye tarafından da Selefîliğin sistemleştirildiği dönemdir.[107]

Bunun dışında 19. ve 20. Yüzyılda Selefilik anlayışı çerçevesinde oluşmuş olan "Yeni Selefilik" dönemi, daha sonraları farklı fikirlere evrimleşmesiyle "Modernist dönem" olarak adlandırılan yeni bir dönem daha mevcut olmuştur. Bunların başında Cemaleddin Afganî, Muhammed Abduh ve Muhammed Reşit Rıza gelmektedir.[108]

Günümüzde kendilerini selefi olarak adlandıran radikal İslami gruplar kökenlerini özellikle Tafsil dönemi selefi anlayışına dayandırmaktadır. Ancak bu dönem Selefilik anlayışından farklı birçok görüşe dayanmaktadır. İçtihad usulleri, Mezhepleri kabul etmemeleri, Kur'an'ın zahiri manaları üzerinden hüküm çıkarmaları, te'vili reddetmeleri göze çarpan farklılıklardır. Gözlemlere göre selefi olduğunu iddia eden günümüzdeki radikal İslami gruplarının birçoğunun görüşlerindeki temel mantık, Selefilik ile değil Haricilik ile uyuşmaktadır. Amellerin terkinin kişiyi kâfir yapacağı anlayışı Selefilik'te mevcut olmayıp, Hariciliğin temel anlayışını yansıtan görüş olmaktadır.

[106]Yaşar Ünal, "Selefi Zihin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine", s.64
[107] Birol Akgün ve Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", s.5
[108]Birol Akgün ve Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", s.5

1.5.3. Vehhabilik

Vehhabilik anlayışı bazı çalışmalarda Selefilik başlığı altında tanımlanmasına karşın; aslında birçok yönden farklılık arz etmektedir. Vehhabilik akımı ismini, kurucusu Muhammed b. Abdülvahhab'tan almaktadır. Vehhabi ismini muhaliflerden alan Vehhabiler bu ismi kullanmazlar, genellikle "Selef" ve "Ehl-i sünnet" isimlerini kullanmaktadırlar. Kendilerini Hz. Muhammed'in hadisinde geçen, "Fırka-i Naciye" (kurtulan fırka) olarak görmektedirler.[109] Suudi Arabistan'ın kuruluşunda etkili olan Vehhabilik bölgede çok hızlı yayılmış ve günümüzde bölgedeki en baskın mezheplerden biri konumundadır.

Vehhabilik akımı Selefilik ile birbiri yerine kullanılmalarına rağmen, klasik Selefilik anlayışı ile aralarında ciddi farklılıklar gözükmektedir. Klasik Selefilik fikirlerini barındırmasına karşın, Modernist anlayışı hâkim olan Vehhabilik akımı, bazı radikal grupların ideolojik altyapısını oluşturan bir köken durumundadır. [110]

Vehhabilikte, tasavvuf ve tarikatlar bid'at olarak görülmektedir.[111] İtikadi bir mezhep olan Vehhabilikte, "tevhid, kalple, lisanla ve amelle olunacağı, bunlardan birisi eksik olunması ile insan Müslüman sayılmayacağı"[112] görüşü Haricilik anlayışına dayanmaktadır. Yani bu anlayışa göre İslam'ın emirlerinden biri olan oruç, zekât vs. gibi amelleri terk edenler kâfir olarak anılmaktadır. Kur'an'ı anlama ve yorumlamada te'vili ve aklı kabul etmeyen zâhirilik anlayışı hâkimdir.

Bundan dolayı Vehhabi fikirlere sahip radikal İslami gruplar, Kur'an'ın zahiri anlamı ile hareket etmekte, ayetin iniş sebebi, kapsadığı kişiler ve koşulları göz ardı ederek sert tutumlar göstermektedirler

---

[109] Oğuz Üzer, **Almanya'da Radikal Dini Gruplar**, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s.24

[110] Oğuz Üzer, **Almanya'da Radikal Dini Gruplar**, s.24

[111] Mehmet Ali Büyükkara, "Vehhabilik", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt 42 (2012), s.612

[112] https://sorularlaİslamiyet.com/kaynak/vehhabilik#_ftnref7 (Erişim Tarihi:20.12.2020)

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNDEN BUGÜNE İSLAMCILIK VE SİYASAL İSLAM

İslam dinî Hz. Muhammed'e peygamberliğin verildiği M.S. 610 yılından günümüze kadar varlığını korumuş ve son iki yüz yıla kadar da dünyada yaygın din haline gelmiştir. Ancak Batıda aydınlanma hareketlerinin ardından Batı Medeniyeti teknolojiden ekonomiye birçok alanda hâkim güç haline gelmiş ve bu hâkim gücün karşısında İslam'ın sancaktarı Osmanlı İmparatorluğu mağlup olmuştur. Yenilginin neticesinde hem çözümler hem de nedenler üzerine düşünen Osmanlı'nın aydın sınıfı, birçok çözüm önerileri sunmuştur. Kimi aydınlara göre Batının bütün teknolojisiyle beraber bütün değerleri olduğu gibi alınmalı ve dine karşı mesafe koyulmalıydı. Çünkü onlara göre geri kalmışlığın sebebi dinin insan düşüncesini ve değişimi kısıtlayarak modernleşmenin önünde bir engel teşkil etmesidir. Kimi aydınlar ise bunun doğru olmadığını, yenilgini sebebinin Müslümanların dininden uzaklaşması ve yanlış bir din anlayışına sahip olması neden olarak gösterilmiştir.

Yenilginin sebebini "yanlış din anlayışı" olarak gören aydınlar, çözüm olarak İslam'ın yeniden yorumlanması düşüncesi temelinde şekillenen İslamcılığı sunmuşlardır. Bu bölümde İslamcılığın ortaya çıktığı 19. yüzyıldan günümüze kadar olan değişimi ve gelişimini incelenecektir. Bu serüven, Ali Bulaç'ın tasnifi olan nesil tasnifi ile değerlendirecektir. Çünkü İslamcılığın değişimi incelendiğinde fikirsel zemin bir döneme ait aydın sınıfının düşünceleri etrafında geliştiği ve değiştiği anlaşılacaktır. Ali Bulaç'a göre İslamcılık düşüncesi meydana geldiği günden bugüne 3 farklı nesle sahiptir.

2.1. I. Nesil İslamcılık: Osmanlı'da İslamcılık

Önceki bölümlerde İslamcılık kavramını ele alırken İslamcılığın aslında İslam tarihinin her döneminde ıslah ve tecdit ile ortaya çıktığından bahsedilmiştir. Her dönemde ortaya çıkmasına karşı, günümüz terminolojisindeki İslamcılık hem anlam hem de kavram olarak ortaya çıkışı Osmanlı'nın son dönemlerine dayanmaktadır. İlk defa Ziya Gökalp tarafından kullanılmasıyla beraber, zamanla farklı yazarlar ve düşünürler tarafından beslenerek günümüz literatüründeki konumunu almıştır. Başlangıç dönemi itibari ile Osmanlı'nın son

dönemlerinde çöküşü önlemek için geliştirilmiş İttihad-ı İslam ve Osmanlıcılık kavramları bir noktada aynı amacı paylaşmışlardır.

2.1.1.Osmanlıcılık ve İttihad-ı İslam (Panislamizm)

İslamcılığın ortaya çıkışı ve Osmanlı'nın Osmanlıcılık ve İttihad-ı İslam anlayışını kullanması ile ilgili iki görüş vardır. Birinci görüşe göre; 1850 ile başlayan bu dönemde Osmanlı, askerî olarak yenilince Batı medeniyeti ile birçok noktada karşı karşıya gelmiştir. Osmanlı aydınlarına göre, Batı'da aydınlanma gerçekleşmiş ve çağdaşlarından farklı olarak yeni bir insan modeli hâkim kılınmıştı. Bu yenilgi ve geri kalmışlıktan kurtuluş yolları aranırken farklı alternatif fikirler meydana atılmıştır. Salt Batı taklitçisi olarak adlandırılan Batıcılar Batıyı Batı yapan her türlü fikri ve değeri olduğu gibi alınmalı demişlerdir. Buna karşı çıkan bir grup olarak İslamcılar ortaya çıkmıştır.

İslamcıların ortaya çıkmasını sağlayan bazı faktörlerden şu şekilde bahsedilir:

1- Askerî Yenilgi ve Toprak Kaybı: İran, Türkiye ve Afganistan hariç İslam dünyası sömürge olmuş ve yenilgiler giderek artmıştır. Daha önce de aslında Müslümanlar tarihte birçok kez yenilmiş ve toprak kaybetmişlerdir. Ancak bu yenilgi Batı karşısında kalıcı bir yenilgi olarak telakki edilmektedir.

2- Yenilginin Nedenleri Üzerindeki Anti-İslamcı Bakış: Bu yüzyıldaki yenilginin başka bir anlamı vardı. Müslümanlar yenilginin farkına varmış ve bu yenilginin sebebi olarak İslam'ı hedef göstermişlerdir. O dönemin İslamcıları buna karşı ortaya çıkmış ve *"hayır bu yenilginin sebebi İslam değildir. Yenilginin sebebi İslam'ın yanlış anlaşılması"* demiştir.[113]

İslamcılığın ortaya çıkışı ve Osmanlı'nın, Osmanlıcılık ve İttihad-ı İslam anlayışını kullanması ile ilgili ikinci görüşe göre; Osmanlı'nın son dönemlerinde, Fransız İhtilali ile dünyada esen Milliyetçilik akımından etkilenen ve Osmanlı'nın bütünlüğünü tehdit eden ayaklanmaları dindirmek için farklı yollara başvurulmuş, yeni pansuman fikirler ortaya konmuştur. Bunların başında Osmanlıcılık fikri ve hareketi meydana gelmiştir. Osmanlıcılık fikri ilk defa II. Mahmud zamanında "Osmanlı milleti" vücuda getirmek için savulmuştur.[114] Osmanlı devleti bünyesinde Türk olmayan Müslüman ve Müslüman olmayanlar arasında dış tahrikler ve özellikle Milliyetçilik akımının etkisi ile kıpırdanmalar

[113]Ali Bulaç ile yapılan görüşme 12.03.2022
[114] İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2020, Cilt 1, s.27

ve bağımsızlık eğilimleri Osmanlı devletinin Osmanlıcılık fikrinin bir siyaset programı haline gelmesine neden olmuştur. Bunun neticesinde "İttihad-ı anasır" ve "imtizaç-ı akvam"a siyasi olarak birinci derecede önem verilmiştir.[115]

Ancak Milliyetçilik akımının batıda hız kazanması ile Osmanlı Milliyeti fikri egale edilmiş, artık toplum içerisinde geri dönülmez bir hal almıştır. Geniş coğrafyaya sahip olan Osmanlı Devleti birçok etnik grubu ve dinî içerisinden barındırmaktaydı. Bundan dolayı Milliyetçilik akımı Osmanlı'nın parçalanmasına sebep olan en büyük düşman konumundaydı. Osmanlı Devleti bunun neticesinde İttihad'ın sınırlarını biraz daha daraltarak çözüm aramış ve İttihadı din birliği yani İttihad-ı İslam olarak tekrardan yenilemişlerdir.

Enver Ziya Karal İttihad-ı İslam siyasetinin mecburiyeti ile alakalı olarak:

1- Özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde Müslim ve gayri Müslimlerin arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi (Özellikle Hristiyan tebaa)
2- Avrupa'nın Osmanlıya Hristiyanların lehinde yaptığı müdahaleler
3- Dünyanın ve Osmanlı devletinin Avrupalılar tarafından sömürülmesi
4- İslam dünyasında İslam birliği fikri lehinde düşüncelerin oluşmaya başlaması[116]

Şeklinde özetlemektedir.

İttihad-ı İslam düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlayan bu nedenlerden bazıları aslında Batıcılık ve Türkçülük akımlarının oluşmasına da neden olmuştur. Başlangıçta Türkçülük fikri İttihad-ı İslam fikrinden türemiş bir fikirdir. Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi yazarlar başlangıçta İttihad-ı İslam fikrini kısmen benimsemiş kimselerden bazılarıdır. Batılılarca Panislamizm olarak ifade edilen İttihad-ı İslam fikri Sultan Abdülaziz döneminde benimsenmeye başlamış, diplomatik görüşmelerde de kısmen kullanılmıştır.[117] Ancak İttihad-ı İslam ilk defa bir devlet politikası olarak II. Abdülhamid döneminde kullanılmaya, eyleme dönüşmeye ve savunulmaya çalışılmıştır.[118]

Hicaz demir yolu inşasına başlanılması, Müslümanların kalabalık olduğu ülkelere elçiler gönderilmesi, Sultanın "hilafet ve halifelik" vasfını güçlendirerek, İttihad-ı İslam anlayışı güçlendirilmek istenmiştir. Osmanlı'nın bütünlüğünü korumak için ortaya çıkan İslamcılık,

---

[115]İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler**, s.27
[116]İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler**, s.28
[117]Sayim Türkman, "Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp", Atatürk **Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi,** 2003, Cilt 3, Sayı 4, s.140
[118] İsmail Kara, **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler,** s.28

hem Müslüman olan kitleyi bir arada tutmak hem de batı karşısında yenilgiye uğrayan Osmanlı'nın kalkınmasına bir dizi prensipler çerçevesinde yol göstermek olarak görülmüştür. Bundan dolayı Said Halim Paşanın İslamcılık hakkındaki "İslamiyet'in inanç, ahlak yaşayış ve siyasete ait esaslarının tam olarak uygulanması"[119] şeklindeki yorumu Modernleşme sürecinde ve sonrasında İslamcılığın hayatın her alanında müdahaleci bir yaklaşıma sahip olduğu İfade edilmiştir.

2.1.2. 1908-1924

II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesi ile bir devlet politikası olan İttihad-ı İslam I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşı yıllarında kullanılmış ve çözüm olarak görülmüştür. Başlangıçta Osmanlı Milliyeti düşüncesi hâkimken Batılı devletlerin sömürge politikaları ve azınlık grupların ulusal devlet kurma oyunları Osmanlı Milleti fikrinin işe yaramadığı sonucunu doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda birçok farklı ırk ve dine mensup bir tebaa yaşamaktaydı. Bunun için Osmanlı sadece Müslümanların Osmanlısı değildi. 19. Yüzyılın son çeyreğine kadar dış politikada bu şekilde bir tavır sergilenmiştir. Mesela; İngiltere'ye bağlı Doğu Hindistan Şirketi ile Tipu Sultan arasındaki anlaşmazlık hususunda arabulucu olan Osmanlı, Müslüman olan hatta İngiltere'ye karşı yapılan savaşı cihat ilan eden Tipu sultanın yanında değil İngiltere'nin yanında yer almıştır. Ayrıca arabulucu olan Osmanlı sultanı III. Selim'in yazdığı mektupta "halife" unvanını ve "İslam âlemi" tanımlamalarını kullanmaması İttihad-ı İslam fikrinin o dönemlerde benimsenmediğini göstermektedir.[120]

Genel itibari ile Osmanlı'nın son dönem hariç dış politikadaki tavrı bütün İslam âleminin tek halifesi ve otoritesi şeklinde olmamıştır. Hindistan'daki Müslümanların emperyalist İngiltere'ye karşı ayaklanması sırasında Osmanlı elitleri kolayca İngiltere'nin yanında yer almıştır. Ancak bu durum II. Abdülhamid döneminde değişmiştir. Milliyetçilik akımı ile beraber Tanzimat'ta verilen haklar Osmanlı'nın parçalanması hususunda çözüm olmamış ve parçalanma tehlikesi artarak devam etmiştir. Neşriyatın geliştiği bu dönemde aydınlar bunun farkına varmış ve çözüm yolu olarak Panislamizm ve İttihad-ı İslam fikrini sürekli matbuatta işlemişlerdir. Matbuatın gelişmesiyle İslam coğrafyasının her yanına bu fikirler aşılanmıştır.[121] İttihad-ı İslam fikri Osmanlı'nın hilafetin merkezi ve İslam'ın otoritesi olduğu fikrini beslemiştir. I. Dünya Savaşı'nda halife cihat ilan ettiğinde Osmanlı

[119]Hamza Türkmen, **Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi**, s.14
[120]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.54
[121]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.60

topraklarında yaşamayan Müslümanlar dahi savaşa katılmıştır.[122]

Bu dönemde İttihad-ı İslam olarak adlandırılan İslamcılık Osmanlı İmparatorluğu'nun kurtuluş fikri olarak benimsenmiştir. Ancak bu fikrin hızlıca yayılmasının ve benimsenmesinin tek sebebi Osmanlı aydınlarının yaptığı neşriyat değildir. Batı Medeniyetinin her geçen gün artan sömürge mücadelesinin de etkili olduğu söylenebilir. Yer yer Osmanlı sömürge bölgelerinde arabulucu olması o bölgelerde halifeye olan bağlılık ve inancı arttırmıştır. Amerika Filipinler'e girerken Müslümanların direnişi ile karşılaşınca Abdülhamid'in yardımını istemiştir.[123] Bu ve benzeri durumlar özellikle Doğu'da Hindistan'daki Müslümanlar açısında şu gibi sonuçlar ortaya çıkarmıştır: İslam âlemi Batı'nın karşısında zayıf ve aciz kalmıştır. Ümmetin hak etmediği zilletten kurtuluşun tek yolu Osmanlı halifesinin liderliği etrafında kökleşmektir.[124] Osmanlı tebaası olmayan Hindistan'ın 1921- 1922 yıllarında 7 ayrı zamanda Emir Ali başkanlığında Hint Hilafet Komitesi aracılığıyla yaklaşık1,5 milyon sterlin yardım toplayıp göndermişlerdir.[125]

Ayrıca özellikle 1850-1924 arasındaki bu dönemde İslamcıların profilleri ile Osmanlı'nın devlet politikası haline getirdiği İslamcılık anlayışı arasında çatışma söz konusudur. Çünkü İslam tarihinde ilk defa Müslüman profilinin üzerinde bir de İslamcı profili ortaya çıkmıştı. O gün için Osmanlı'nın İttihad-ı İslam anlayışı etrafında şekillenen İslamcılığın halk tabanında da farklı farklı yansımaları söz konusudur. "Ben Müslümanım ve İslamcıyım" derken kimisi de Sultan Abdülhamid' e tabi olduklarını ve onun alacağı kararlara bağlı kalacaklarını ifade etmişledir. Tabi bunun başlıca sebebi devlet politikası olarak ortaya konulan İslamcılık Osmanlı'nın kurtuluş amacı olarak aslında ümmetçiliği temsil ederken dönemin İslamcıları açısından bu durum bu şekilde anlaşılmamıştır. İslamcılara göre İslam bir hayat düzenidir ve ahirete dünyada hazırlanmaktır. Dünyevi hayatı düzenlemek olup bu bağlamda hükümleri vardır. Fakat toplum İslam'ın kaynaklarından uzun zamandır kopuk vaziyettedir. Yeniden İslam'a, bir bakıma ayette ifade edildiği gibi: *"Ey iman edenler iman edin!"* Yani yeniden iman edin der gibi dönmeliyiz. Çünkü bu iman sizi kurtarmaya yetmiyor. Peki, İslam'ın kaynaklarına dönerken nasıl ve neye göre yapacağız? Batı aydınlanmasının temelinde Yunan felsefesi, Roma medeniyeti, Fransız devrimi, sanayi inkılabı yer alırken İslam'ın aydınlanmasında temelin ne olacağı konusunda İslam

[122] İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.60
[123]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.61
[124]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.63
[125]Ali Asghar KHAN, "Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Malî Yardımı 1919-1923", Çev: Ahmet Özgiray, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Yıl 1993, Cilt 8, Sayı 1, s. 209

aydınları çözüm olarak şu fikirleri beyan etmişlerdir:

1- Asli kaynaklar Kur'an ve sünnet olmalıdır.

2- İslam aydınlarınca bin yıl önce kapatıldığı düşünülen içtihat kapısının açılması gerekmektedir. Dönemin şartları değerlendirildiğinde literatürde yer alan içtihatlar güncel problemleri karşılamaya yetmemektedir. Aydınların ifadesiyle; "19. Yüzyılda şeriat mahkemelerine davaların %10 u gitmektedir. Kalanı Fransız usulü muhakeme yapan mahkemeler gitmektedir. Halk Müslüman ama şeriat mahkemeleri ihtilafları çözmeye yetmemektedir."

3- Cihat ruhunun uyandırılması gerekmektedir. İslam dünyası büyük bir atalet içerisinde. O günün Müslümanları cihadı 2 şekilde ele almaktadır. Birincisi; sömürgeciliğe ve emperyalistlere karşı direniş, silahlı cihat. İkincisi; sosyal ve ahlaki olarak ayağa kalkma yeniden diriliş şeklinde cihat. Bununla ilgili olarak ihya ve ıslah hareketleri başlamalıdır.

4- İttihad-ı İslam gerçekleştirilmelidir. Ancak İttihadı İslam'ın bir kazan olabileceği kavimlerin etnik kimlikleri kaybedeceğini anlaşılınca İttihadı anasır savunulmaya başlanmıştır. İttihad-ı İslam fikrini ortaya atan Cemalettin Afgani'nin göre; *"her kavmin kavim kimliğini rahatça koruyabildiği bir birlik olmalı. Buna göre her bölge bağımsızlığını kazandıktan sonra isterlerse bir araya gelip birlik oluşturacaklardır."*[126]

Netice itibariyle sivil olan İslamcıların bu görüşleri ve çözüm yolları resmî İslamcılık anlayışına aykırı bir durum sergilemiştir. Bundan dolayı İslamcılar ile II. Abdülhamid arasında ciddi bir çatışma söz konusuydu. Sivil olan İslamcılar hem resmî ulema ile hem de II. Abdülhamid ile karşı karşıya kalmıştır. Daha sonrasında I. Dünya savaşının getirdiği kaotik ortam ve kayıplar İslamcıları zayıf bir konum getirmiştir.

Bu bağlamda kaçınılmaz bir gerçektir ki Osmanlı, Batı'nın karşısında zayıf ve aciz kalmıştır. I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşını besleyen bir güç olarak İslamcılık kendini göstermiş olsa da Cumhuriyet dönemine geçildiğinde hilafet kaldırılmış ve İttihad-ı İslam anlayışı terk edilmiştir. Tek partinin uzunca yıllar hüküm süreceği bu dönemde İslamcılık farklı bir şekilde tanımlanacak ve farklı bir mücadeleyi temsil edecektir.

Yasin Aktay'ın özetle özellikle bu dönem etrafında "*İslâmcılığı bir hicret ve yol alış dini olarak tüm dünyaya açılımı vurgulayan, gerçekçi ve yapıcı özellikteki İslâm'ın sürgün ve*

[126]Ali Bulaç ile yapılan görüşme 12.03.2022

eve dönüş motifleri etrafında kurgulanan, ütopik ve zorlamacı bir modele ya da ideolojiye dönüştürülmüş biçimi olarak tanımlamıştır. Bu dönüştürme ihtiyacının merkezinde ise hilafetin ilgası hadisesinin yarattığı ve hilâfetin ilgası sonrası dönemin siyasî ve kültürel şartları yatmaktadır. Zira hilâfetin ilgası müslümanları siyasî bütünleyicilikten uzak yegane dinî grup haline getirmek suretiyle başıboşluk ve bölük pörçüklük psikolojisinin doğmasına sebep olmuş, takip eden hızlı sekülerleşme süreci ise âlim ve aydınları bir nevi savunmasızlık ve beklentisizlik şeklindeki ruh haline ve kaçış psikolojisine itmiştir."[127]

2.1.3. I. Nesil İslamcıların Profili

I. Nesil İslamcılar Osmanlı'nın çöküş döneminde yetişmiş aydınlardan bir önemli kısmını temsil etmektedir. Bu aydınların birçoğu Osmanlı imparatorluğunun yurtdışına eğitim için gönderdiği öğrencilerdir. Bundan dolayı Osmanlı'nın son dönem aydın profili Fransızca başta olmak üzere batılı dillerden bazılarını bilen, Avrupa'da eğitim görmüş özellikle gazeteci, avukat, öğretmen, doktor vs. gibi meslek gruplarında çalışan kimseleri teşkil etmektedir. İslamcı Aydınların diğer aydınlardan farklı olan en önemli vasfı İslami ilimlere de hâkim olmalarıydı. İslamcı aydınlar Arapça, Farsça dillerine hâkim klasik medrese usulü eğitimden geçmiş ve İslami ilimlerde yetkinliğe sahip bir grubu teşkil etmektedir. İslami yetkinliklerinden dolayı ortaya koydukları İslamcı düşüncenin naslar ile sağlam delile oturtabilmiş ve resmî ulemaya karşı muhalefet edebilmişlerdir. Özetle birinci nesil İslamcıların özellikleri şunlardır:

1. Hem Avrupai eğitim gömüş hem de klasik medrese eğitimi görmüş aydınlardan oluşmaktadır.
2. İslamcılık bu dönemde Osmanlı'nın yıkılışını önlemek ve asli kaynaklar olan Kur'an ve sünnete dönüş olarak görülmüştür. Yeni bir devlet tasarrufu ya çok zayıf ya da hiç yoktur. Çünkü Osmanlı'nın ne kadarda bazı kurumları köhneleşmiş olursa olsun kurucu fikri İslam'dır. Bunun için kurtarılmalıdır.
3. Resmî ulemaya ve Padişaha karşı muhaliftir.
4. Bu dönem İslamcıları sivildir. Devletin hiçbir kurumuna bağlı değildir.[128]

---

[127] Yasin Aktay, **İslâmcılık : Bir Modern Melankoli Eve Dön(eme)mek**!, İSAM, http://www.isam.org.tr/index.cfm?fuseaction=objects2.detail_content&cid=208&cat_id=3&chid=66

[128] Ali Bulaç ile yapılan görüşme 12.03.2022

2.2. İslamcılığın Duraklama Dönemi: Tek Parti Döneminde İslamcılık

Osmanlı'nın devlet politikası haline getirdiği en azından İslamcılığın dar kapsamda da olsa İttihadı İslam olarak ortaya koyduğu anlayış çöküşü engelleyememişti. I. Dünya savaşı ve Kurtuluş savaşı esnasında İslamcılık fikrinin önemli isimlerinin ve birçok müntesibinin kaybedilmiş olması da hareketin zayıflamasına etki eden bir diğer neden olmuştur. Cumhuriyet ile beraber başlayan tek parti döneminde İslamcılık akımı duraklamış ve çok partili hayata geçiş sürecine kadar donuk bir fikir olarak kalmıştır. İslamcılık akımı, Osmanlı döneminde bir kurtuluş vesilesi olarak görülmekte iken tek parti döneminde var olma mücadelesi vermiştir.[129] Batılılaşma anlayışı ile yapılan devrimler ve uygulamalar İslamcıların hareket kabiliyetini giderek sınırlandırmıştı. Siyasi ideolojilerin şekillendiği bu dönemde İslamcıların millî kalkınma ve İslami değişim partisi şeklinde parti teşebbüsleri olsa da başarılı olunamamıştır. Sivil olarak Bediüzzaman Said Nursi ve Süleyman Hilmi Tunahan'ın faaliyetleri kısmen İslamcılık anlayışı çerçevesinde de değerlendirilebilir

2.3. II. Nesil İslamcılık: Çok Partili Dönemde İslamcılık

Mustafa Kemal Atatürk'ün ardından İsmet İnönü döneminde iç politikada savaş ihtimalinin de etkisiyle toplumsal, siyasal ve hukuksal olarak denetim arttırılmıştı. Özellikle II. Dünya Savaşına sahne olan bu dönemde Türkiye'nin tarafsız kalması gerektiği düşüncesinin korunması amacı ile grevler yasaklanmış, ortak amaçlar etrafında örgütlenme yasa dışı sayılmıştı.[130] Savaşın bitmesi ile beraber Avrupa genelinde faşist ve otoriter devlet anlayışına son verilmiş oldu. Batılı ülkeler arasına girmek isteyen Türkiye için bu gelişme rejim açısından önemli bir sorundu. Çünkü Türkiye'de devletin güçlü olduğu otokratik bir rejim hâkimdi. Ayrıca halkta bu baskıcı sistemden rahatsızdı. Türkiye'deki Tek parti sistemine karşı olumsuz tepkilerin yanında ekonomik olarak da kapitalist bir sınıfı meydan getirmesi çok partili sisteme götüren başlıca iç dinamikler olduğunu söylemek mümkündür.[131]

Demokratikleşmeye götüren iç dinamikler etkisi olduğu gibi bu dönemde dış etkilerinde ciddi bir şekilde etkisi olmuştur. Savaş sonrası dünya Batı ve Doğu bloğu şeklinde ikiye ayrılmış ve Türkiye henüz bir seçimde bulunmamıştı. Amerika Türkiye'nin Doğu bloğuna

---

[129]Hulusi Şentürk, Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık, s.17
[130] Emre Kongar, **21**. **Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitapevi İstanbul 2010, s.144
[131]Emre Kongar, **21**. **Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 144- 145

yaklaşmasını istemiyordu. Türkiye'nin Stalin'in yanında yer alamsı Amerika ve Avrupa için ciddi bir tehdit olarak algılanıyordu. Bu sebeple Türkiye'nin iç politikalarına müdahale olağan görülüyordu. Batı'nın Türkiye'ye demokratikleşme telkinlerine karşı Stalin'in Türkiye'den toprak talebi Türkiye'nin hızlıca Batı bloğuna yaklaştırmıştı. Daha sonraları da NATO'ya üyelik içinde olacağı gibi Türkiye iç politikada ve dış politikada Batı'ya uyumlu bir politika izlemeye başlamıştır. Böylelikle Türkiye çok partili sisteme geçiş kararı almıştır.

7 Ocak 1946 yılında Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Demokrat Parti kuruldu. Kuruluşundan 6 ay kadar sonra erkene alınan seçimlere katılan Demokrat Parti (DP) imkânsızlıklar ve anti demokratik uygulamalara sahne olan bu seçimde istediği sonucu alamamıştı. 1950 seçimlerinde ciddi bir kamuoyuna ulaşan DP halkın teveccühüne mazhar olmuş ve tek başına iktidara gelmiştir. DP ile beraber "küçük Amerika olacağız"[132] söylemi hem teoride hem de pratikte işlenmeye başlanmıştır.

Ekonomik ve siyasi alanda demokratikleşemeye gidilen bu dönemde dernekler kanunu değişmiş sivil örgütlenmeye hız verilmiştir. Birçok kesim ve alanda olduğu gibi İslamcılar içinde özgür bir ortam yaratılmıştı. Bu dönemde imam hatip okullarının açılması İslamcılar açısından yeni bir heyecana sebep olmuştu. Çok partili siteme geçiş ile başlayan bu dönemde İslamcıları durağan halden aktif bir hale getiren tek neden iç politikadaki demokratikleşme olmamıştır. 1947 yılında Modern dünyada ilk defa kurucu felsefesi İslam referanslı bir devlet olan Pakistan İslam Cumhuriyetinin kuruluşu bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de heyecana neden olmuştur. I. Dünya savaşı ve akabinde başarısızlıkla sonuçlanan İslamcılık akımı ilk döneme nazaran devleti korumak değil yeniden İslami bir devlet kurma ideali ile faaliyet göstermeye başlamıştır.

1960 sonrasında ciddi bir şekilde tercüme eserlerin artışı, Türkiye'de bu fikri besleyerek büyütmüştür. Özellikle Dünya'da İslami hareketin teorisyeni olarak tanımlanan, İhvan-ı Müslim'inin kurucusu Hasan El- Benna ve Seyyid Kutup başta olmak üzere Ebul A'la El-Mevdudi, Said Havva gibi yazarların kitapları en çok tercümesi yapılan kitaplar arasındadır. İlmi müktesebatın dışında Yüksek İslam Enstitüleri'nin faaliyet göstermesi İslamcı düşüncenin aydınlarını yetişmesini hızlandırmıştır. Cumhuriyet tarihinde sosyal tabanda ve resmî olarak İslamcılar ilk defa faaliyet göstermeye başlamıştı. İslamcıların

[132] İlk defa Nihat Erim kullanmasına karşın Milliyet ve Vatan gazetelerinde 21 Ekim 1957 tarihinde yayımlanan "İstanbul heyecanlı mitinglere sahne oldu" ve "Bayar, '30 yıl sonra küçük bir Amerika olacağız' dedi" başlıklı haberlerde Celal Bayar'ın bu sözü söylediği aktarılmıştır.

sosyal hayatta artan etkinliği siyasi sahaya da sıçramış ve ilk defa İslamcı bir parti faaliyet göstermeye başlamıştı.

2.3.1. Millî Kalkınma Partisi

Çok Partili hayata geçiş ile birlikte islami referanslarla ortaya çıkan ilk parti 1945 yılında Nuri Demirağ tarafından kurulan "Millî Kalkınma Partisi" dir. Millî Kalkınma Partisi Cumhuriyet tarihinde iki defa başarısız olan parti girişiminin hemen ardından Nuri Demirağ tarafında çok partili hayata geçiş ile birlikte kurulan ilk partidir. Nuri Demirağ 7 Temmuz 1945 'te bir parti kurmak istediğini belirten dilekçesini posta ile İstanbul Valiliğine göndermiştir. Dilekçede partinin adı belirtilmiş ve hangi ilkelere bağlı olacağı sayıldıktan sonra böyle bir partiye izin verilip verilmeyeceği sorulmuştur.[133] Bu girişim Türkiye'de hem siyasal hem de sosyal alanda tartışılmış ve netice olarak partinin isminde yer alan "Millî" kelimesinin ancak bakanlar kurulu kararıyla eklenebilmesi nedeniyle 23 Eylül'de resmi olarak kurulmuştur.

Nuri Demirağ ile birlikte partinin kuruluşunda Hüseyin Avni Ulaş ve Cevat Rıfat Atilhan da yer almıştır. Parti üyeleri ise, Lütfü Bornovalı, Abdurrahman Şakar, Ziya Ok, Bekir Doğaç, Kemal Kaçar ve İzzet Mühürdaroğlu'dur.[134] Bazı tartışmalar arasında kurulan MKP'nin Nizamnamesinde " Cihan huzurunda, tarihin kaydettiği devirlerden beri adalet timsali olarak hakim yaşamış milletimizin azametli tarihinden kuvvet alarak bizlere emanet ettikleri ananelere sadakat ve hürmet göstererek zamanın ihtiyaçlarına göre terakki ve inkişaf yolunda milletimizin layık olduğu mevki ve refahın, ahlaken ve iktisaden büyük bir kuvvet haline gelmesini temin maksadıyla anayasa hükümlerine göre "MİLLİ KALKINMA" unvanıyla bir parti" teşkil edildiği belirtilmiştir.[135]

1958 yılına kadar faaliyet gösteren MKP'nin nizamnamesi başta olmak üzere iç ve dış politikada islami referanslara yer verilmiştir. "Partinin kuruluş amacı, geleneklere sırt çevirmeden, zamanın gerektirdiği ilerlemeleri kaydetmek, böylelikle halkın layık olduğu mevki ve refahı sağlamak olarak belirtilmiştir." Partinin dış politika hedefleri ise politika alanında İslam Birliği-Şark Federasyonu'nu hedeflediği belirtilmiştir. [136]

---

[133] Orhan Özacun, "Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı 2 (2002), s.209

[134] B. Zakir Avşar ve Elif Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 13, Sayı 2(2012), s.118

[135] Orhan Özacun, "Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", s.217

[136] B. Zakir Avşar ve Elif Emre Kaya, "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", s.119

Kurulan ilk muhalefet partisi olmasına karşın MKP mecliste yeteri kadar temsil edilemeyişi neticesinde Nuri Demirağ DP listelerinde bağımsız aday olmuştur. İlerleyen süreçlerde DP ile araları açılan Nuri Demirağ'ın MKP'si tabela partisi olarak kalmış ve 1958 yılında feshedilmiştir.

2.3.2. İslam Demokrat Partisi

Cevat Rıfat Atilhan, Zühtü Bilimer, Kerim İnan, Mahmut Reşat Uluğhan, Hakkı Sadık Acaralı, Şükrü Özsaraçoğlu, Nuri Çallı, Feridun Okyanus, İbrahim Galip Hamikoğlu, Hacı Nuri Erdoğdu, A. Naci Yeter, Mehmet Reşat Düşünür, Ahmet İlkol, Neşet Aslın, Şevket Üzümcü, Mahmut Düşünür tarafında 1951 yılında "İslam Demokrat Partisi" resmi olarak kurulmuştur.[137]

Cevat Rıfat Atilhan MKP'nin kuruluşunda yer almış ancak Nuri Demirağ ile yaşadıkları fikir ayrılıklarından dolayı ayrılarak İDP'yi kurmuştur. Bundan dolayı aslında İDP'nin MKP ile organik olmasa da fikirsel olarak ortak birçok yanı bulunmaktadır. İDP'nin kuruluş amacı: "Maddi ve manevi ölçülerle ve bütün mana ve şumuliyle Türk milletini medeni âlemde mümtaz ve tarihiyle, şerefli mazisine layık bir refah ve ümran seviyesine çıkarmak ve Türk vatanını en ameli ve yapıcı sistemlerle ve cezri çalışmalarla baştanbaşa imar etme şeklinde açıklamıştır. "Parti; "ahlak, anane, adalet, çalışma, iş ve hürriyet" şeklinde belirtilen altı umde üzerine oturtulmuştur. Parti, programının amacını: "Milleti iş ve ekmek sahibi yapmak. İçerde ve dışarıda kuvvetli, kudretli, hür ve mesut bir millet ve hükümet görmektir."[138]

İDP'nin zamanla yükselişi ile birlikte aleyhinde partinin dini temellere dayandığı ve laiklik karşıtı faaliyet gösterdiği düşüncesi yayılmıştır. İçişleri Bakanı Fevzi Karaosmanoğlu, Adalet Bakanlığına gönderdiği yazıda; "İDP'nin kuruluşu sırasında belli olmayan ve ana tüzüğünde müphem tabirlerle ifade edilen amacının, son zamanlarda çeşitli yerlerde açılan parti şubelerinin faaliyetlerinin, özellikle partinin yayın organı Büyük Cihad'da Atilhan ve bazı parti mensuplarının dini propaganda mahiyetinde olan yazılarının, partinin din esasına dayanan bir dernek"[139] olduğu şeklindeki beyanatı ve savcılık makamına başvurusu neticesinde kuruluşundan kısa bir süre sonra 1952 yılında İDP kapatılmıştır.

---

[137] Celil Bozkurt, "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları", **H i s t o r y S t u d i e s A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK**, Cilt: 5, Sayı: 2(2013), s.81

[138] Celil Bozkurt, "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları", s.85

[139] Celil Bozkurt, "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları", s.93-96

2.3.3. Millî Nizam Partisi

Millî Nizam Partisi, Türkiye tarihinde İslamcıların İslamcı kimliğiyle siyasallaştığı ilk parti olması sebebiyle çok önemli bir konuma sahiptir. Bu dönemde ilk defa İslamcıların politizasyonu başlamış ve muhafazakâr olarak tanımlanmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanıyla beraber tek parti döneminde varlık mücadelesi veren İslamcılar çok partili hayata geçiş sürecinde bir dönem kısmen DP'yi desteklemişlerse de çoğunluğun politizasyonu Millî Görüş ile başlamıştır. Necmettin Erbakan, 1969 yılı seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili olarak seçilmiştir. Türkiye konjonktüründe İslamcıların temsil edildiği bir partinin olmayışı MNP'yi kurma düşüncesini oluşturmuştur. Erbakan *"İslam eksenli siyasi ve sosyal yapılanmanın gerçekleştirilme hedefinin sokak hareketleri ile değil ancak meşru siyasi zeminde mümkün olacağı"* görüşünü savunuyordu.[140] Bundan dolayı Necmettin Erbakan arkadaşlarıyla beraber 26 Ocak 1970 tarihinde Millî Nizam Partisi'ni kurmuştur.

DP döneminde ezanın Arapça aslına döndürülmesi, imam hatip okullarının açılması gibi İslamcılar lehine yapılan bazı uygulamalar apolitik olan İslamcıların bir kısmını politik hale getirmişti. Aynı şekilde 60 darbesinin ardında Adalet Parti (AP)'ye de bir dönem İslamcılar destekte bulunmuştur. Ancak MNP ile başlayan Millî Görüş akımı özellikle MSP ve RP döneminde İslamcıların siyasi kimlik inşasında başrolü oynamış ve İslamcıların politizasyonunu sağlamıştır.

MNP ile Türkiye'de ilk defa İslamcı kimliği siyasal alanda temsil edilmeye çalışılmıştır. Bundan dolayı kuruluşunda Nakşî ve Nurcuların desteğini görmek mümkündür.[141] Erbakan İskender Paşa cemaatine bağlı, Mehmed Zaid Kotku'nun talebesiydi ve hâlihazırda Nakşî tarikatına mensuptu. Bu sebeple parti kurma fikrini ilk önce Mehmed Zaid Kotku'ya açmış ve onun onayını alınca da Nurcuların anahtar figürlerinden olan Ahmet Paksu'yla beraber 17 arkadaşı ile MNP'yi kurmuştu Erbakan.[142]

Erbakan ve çalışma arkadaşları Türkiye'nin sadece maddi problemlerle değil aynı zamanda manevi problemlerle de ilgilenmesi gerektiğini belirtmiş ve bunun MNP ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin maddi problemlerinin; Türk ekonomisinin yabancı sermayeye ve pazarlara bağlılığı, kişi başına düşen millî gelirin düşüklüğü ve zenginliğin

---

[140]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** Kopernik Kitap, İstanbul 2017, s.208
[141] Ruşen Çakır, **Ayet ve Slogan**, Metis Yayıncılık, İstanbul 2017, s.231
[142]Murat Yıldız vd., **Milli Görüş Partileri**, Atlas Akademik yayın Dağıtım, Ankara 2021, s.64

adaletsiz bir şekilde dağılımı olarak ifade edilmiştir. Türkiye'nin manevi problemleri ise; Türkiye eğitim sisteminin gençliği millî hedefler doğrultusunda eğitemeyen dünyadaki tek eğitim sistemi olduğu ve eğitim politikalarının kendi tarihini ret esasına dayandığı şeklinde özetlenmiştir.[143]

Türkiye'nin maddi ve manevi problemlere çözümün MNP olduğunu dile getiren parti yönetimi Kuruluş Beyannamesi'nde *"milletimizi karışık ve karanlık devirlerden sonra aydınlığa götürecek, onu parlak tarihi yörüngesi üzerine yeniden oturtmak için ateşlenen güçlü füze"* benzetmesi yapmıştır.[144] Kuruluş beyannamesinde ayetlere yer verilmesi İslamcı kimlik açısından siyasette temsilin ilk defa MNP ile başladığını gösteren delillerdendir.

Kısa zamanda hızlı bir şekilde örgütlenen, birçok cemaat ve tarikatın desteğini alan MNP hiçbir seçime giremeden kuruluşundan yaklaşık 17 ay sonra Anayasa Mahkemesi (AYM)'nin kararıyla 2 Mayıs 1971 yılında kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi olarak Necmettin Erbakan'ın ve arkadaşlarının yaptığı açıklamalar, il ve ilçe kongrelerinde atılan sloganlar, okunulan Millî Nizam Marşı ve Millî Nizam ahdi sebep gösterilerek partinin Türkiye Cumhuriyeti anayasasında yer alan "laiklik ilkesi" ne aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmıştır. Gerekçeli kararda Partinin kapatılma nedeni beş maddede şu şekilde açıklanmıştır;

1. Kurulu düzenin dinî esaslara dayandırılması amacıyla faaliyette bulunmayı yasaklayan Türk Ceza Kanunu (TCK)'nun 163. maddesini kaldırmayı talep etmek,

2. Hilafetin geri gelmesini mümkün görmek,

3. Partililerin, okullarda din derslerinin zorunlu okutulmasını savunmaları,

4. Din ve devletin ayrılamayacağı iddiası,

5. Son 50 yıllık laik dönemi dalalet olarak görmek.[145] Böylelikle İslamcı kimliği ile siyasete atılan ilk parti girişimi olumsuz bir şekilde sonuçlanmış oldu.

2.3.4. Millî Selamet Partisi

71 muhtırası ardından kapatılan MNP kısa bir süreliğine ümitsizliğe neden olduysa da aynı

[143]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.214
[144]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.215
[145]Ensar Kıvrak, "Millî Nizam Partisi: Tarihsel ve Kuramsal Bir Değerlendirme", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD),** Sayı: 6 (2020), s.143

kadro tarafından biraz daha temkinli bir hamle ile 11 Ekim 1972 tarihinde Millî Selamet Partisi kuruldu. Yeni kurulan partinin kadrosunda Necmettin Erbakan yer almamıştır. Partinin genel başkanı aynı zamanda kurucu kadroda yer alan Süleyman Arif Emre oldu. Necmettin Erbakan partinin kurulduğu zamanda İsviçre'de bulunuyordu. Ülkeye dönüşünün ardından yurtiçinde gezilerde bulunarak partinin teşkilatlanmasına yardım etmiştir. 16 Mayıs 1973 tarihinde MSP'ye resmî olarak katıldığını ilan etmiştir.

1973 seçimlerine Süleyman Arif Emre başkanlığında katılan MSP mecliste 48 sandalye ile dördüncü parti olmayı başararak İslamcılar için yeni bir ümit olmaya başlamıştır. Kısa bir sürede beklenilmeyen bir başarı elde etmiştir. Seçimlerin ardından parti içerisinde görev değişikliğine gidilmiş ve Necmettin Erbakan parti başkanlığına getirilmişti. Necmettin Erbakan ve arkadaşları MNP tecrübesinden dolayı artık daha temkinli davranır hale gelmişlerdi. MNP'nin parti amblemi tekbir işareti iken MSP'nin parti amblemi "kalpten yükselen, yani ahlaki ve manevi değerlere dayanan iyilik ve hayır kapılarını açacak olan MSP" anlamında anahtar sembolü seçilmişti.[146]

MNP'ye karşın MSP'de İslami siyaset bağlamında idealler ve referanslar aynı şekilde ifade edilmek kaçınılmıyordu. Çünkü MSP ne de olsa İslamcıların kendilerini temsil ettiği ve temsil edeceği bir partiydi. MNP de olduğu gibi MSP'nin ilk dönemlerinde de cemaat ve tarikatların desteği devam ediyordu. Ancak seçimin ardından kısa bir süre sonra Nurcular ve Mahmud Sami Efendi çevresi MSP'ye verilen desteği ilk çekenler olacaktı. Nurcuların MSP'den kopuşunun başlangıcı olarak MSP'nin 27 Kasım 1974'te İkinci Büyük Kongresi olmuştur. Nurcular Genel İdare Kurulunun değiştirilmesi talebinde bulunmuş ve taleplerinin reddedilmesinin ardında alternatif bir liste ile seçime girmişlerdi. Ancak Erbakan karşısında başarısız olmuşlardı. Asıl kopuş ise 24 Ekim 1976'da düzenlenen Üçüncü Büyük Kongrede olmuştur. Erbakan Nurculardan Ahmet Tevfik Paksu'nun da içerisinde bulunduğu bir liste hazırlamış ve bu listenin kazanmasına rağmen Nurcular bu durma itiraz etmişti. İtirazlar dikkate alınmayınca da Nurcu isimler birer birer istifa etmişlerdi.[147]

MSP kanadı bahsedilen gerekçeler ile Nurcuların desteğini çektiklerini ifade ederken, başka bir görüşe göre ise aslında Nurcular MSP ile Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) koalisyonunu doğru bulmadıkları gerekçesi ile desteklerini çekmişlerdir. Sonuç olarak

[146]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.228
[147]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.233

desteğini ilk çeken Nurcular olmuştur.[148] Nurcuların ardından Yahyalı Mahmud Sami Efendi[149] ile MSP arasında isteklerin yerine getirilmemesi nedeniyle kopuş yaşanmıştır. MSP'nin Sami Efendi'nin isteklerini dikkate almaması nedeniyle Sami Efendi talebelerini siyasetten menetmiş ve MSP'ye olan desteğini de çekmiştir. MSP'nin kuruluşundan Sami Efendi ile ayrıştığı döneme kadar Sami Efendi'ye bağlı olan MTTB, MSP'nin gençlik kolları gibi faaliyet göstermekteydi. Sami Efendi'nin kesin tavrı MSP'nin gençlik teşkilatlarına olan önemini arttırmış oldu.[150]

Türkiye'nin mütedeyyin köylerinden kente göçün yoğun yaşandığı bu yıllarda İslami gençlik çalışmaları çok önemli bir konuma sahipti. MTTB İslamcı gençlerin ilk uğrak yeriydi. MTTB çatısı altında İslamcı gençler siyasi mücadelenin sivil topluma sıçradığı çatışma ortamından korundukları bir alandı. Sağ sol çatışmaları esnasında MTTB korumacı bir politika izlemiş ve bu çatışma alanından uzak kalabilmişlerdi. Bundan dolayı MSP için de MTTB çok önemli bir konuma sahipti. Bundan dolayı resmî olarak MSP gençlik kollarına ağırlık veren MSP bir diğer taraftan Akıncılar Teşkilatı adı altında kurulan İslamcı gençlerin derneklerine desteklemeye başlamıştır. Her ne kadar da resmî ağızdan Akıncıların MSP'ye ait olduğu söylenmese de Akıncıların MSP tarafından kurulduğu ve MSP'nin parti faaliyetlerini yürüten bir gençlik teşkilatlanması olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir.[151]

Nurcuların ve Mahmud Sami Efendi'nin desteğini çekmesi ile beraber MSP'nin oylarında ciddi bir gerileme yaşanmış ve 1976 seçimlerinde mecliste 48 sandalyeden 24 sandalyeye düşmüştür. 1973 seçimlerinde CHP ile koalisyonda yer alan MSP, 1975 yılı sonrasında I. ve II. Milliyetçi Cephe Hükûmeti koalisyonunda AP, Millîyetçi Hareket Partisi(MHP) ve Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) ile koalisyonda yer almıştır.[152] Özellikle II. MC hükûmetinin yıkılmasının ardında Muhalefette yer alan MSP İran'ın mücadelesini ve ardından gelen devrimi, Pakistan ve Ziya'ül Hak'ı açıktan desteklemiş ve Türkiye'deki İslamcıların siyasi arenada sözcü olmuştur.

İran Devriminin ardından s gençlik teşkilatlanmalarında fikirsel ayrılıklar olsa da MSP açısından 1980 darbesine kadar ki bu süreçte popülaritesinin ciddi bir şekilde gösterildiği

---

[148] Ruşen Çakır, **Ayet ve Slogan**, s.233
[149] Nakşibendî-Hâlidî şeyhi
[150]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[151]Edip Yüksel ile yapılan görüşme 12.11.2020
[152] Hüseyin Arslan, **Milli Görüş Hareketi Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler**, İlem Yayınları, İstanbul 2021, s.58-63

dönem olmuştur. Sayıları yüz binleri bulan Konya'daki "Kudüs Mitingi" gibi mitingler İslamcılar arasında İran benzeri bir devrimin "ya bugün ya yarın" olacağı şeklinde tahminler yürütmesine neden olmuştur. Ancak Konya Mitinginden 6 gün sonra 12 Eylül 1980 günü Askerî Darbe neticesinde ülke yönetimine el konulmuş ve Millî Güvenlik Konseyi (MGK)'nin 16 Kasım 1981 tarihli kararına göre bütün siyasi partiler kapatılmış, taşınır ve taşınmaz bütün malları hazineye devredilmiştir. Böylelikle İslamcıları İslamcı kimliğini temsilen açtıkları ikinci parti de kapatılmış oldu.

2.3.5. Refah Partisi

12 Eylül 1980 Askerî darbesinin ardından tutuklamalar ve yargılamalar başlamış bir dönem boyunca siyasi bütün faaliyetler yasaklanmıştı. Siyasi faaliyetlerin yanında 80 öncesi parti liderlerine ve yöneticilerine siyasi faaliyette bulunma yasağı getirilmişti. Bundan dolayı kapatılan birçok parti farklı isim ve yöneticiler bir süre sonra tekrardan teşkilatlanmaya başlamıştır. MHP Muhafazakâr Parti adıyla, AP Doğru Yol Partisi adıyla kurulmuştu. Geçmişte iki defa partisi kapatılan Millî Görüş camiası bu defa Refah Partisi adıyla yeni bir parti kurma girişiminde bulundular. Öncelikle MSP yöneticilerinin çoğu siyasi yasaklı olduğu için yeni isimler belirlenmiştir. Ancak Darbe sonrası siyasi faaliyetler baskıcı ve despot sistemin ürünü olan Millî Güvenlik Konseyi denetimine bırakılmıştı. MGK parti kurucu listelerinde yer alan isimleri değerlendiriyor yeri geldi mi reddediyordu. Refah Partisi de 33 kişilik kurucu liste ile 19 Temmuz 1983 tarihinde başvurdu. Başvuruyu değerlendiren MGK 4 ismin dışındaki 29 ismi parti yönetimin de bulunmasını uygun bulmamıştır.[153]

Reddedilen isimlerin yerine yenileri belirlendi tekrardan başvuruldu. Nitekim bu listeden de 25 isim reddedilmiştir. Böylelikle yeni listeler sonucunda Ahmet Tekdal başkanlığında Refah Partisi kurulmuştur. Kuruluşu geciktirilen RP 1983 seçimlerine katılamamıştır. MSP ile birlikteliği başlangıcında reddedilen RP'nin amblemi ve temel hedefleri;

> *"Refah Partisi için amblem olarak hilal ve başaktan müteşekkil bir kompozisyon seçilmiştir. Bilindiği gibi Cumhuriyetimizin temeli olan İstiklal Harbi, gazi ve şehitlerimizin mübarek kanları ve canları pahasına kazanılmıştır. Hilal, Birinci Cihan Harbi, Çanakkale ve İstiklal Harplerindeki şerefli mücadeleyi temsil eder... Amblemimizdeki başak ise, refahı, bolluğu, bereketi ve barışı simgeler... Refah Partisi olarak gayemiz, millî Şuuru hâkim kılmaktır. Yolumuz millî şuur yoludur. Biz Refah Partililer, millî şuur denilince şu umdeleri*

[153]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.543

anlamaktayız: Bağımsızlık, insan hakları, Demokrasi, Adil Ekonomi, Refahın yaygınlaştırılması, millî dış politika, millî eğitim ve terbiye" şeklinde açıklanmıştır.[154]

RP katıldığı ilk seçim1984 yılındaki yerel seçimlerde %4,4 oy almıştır. Yerel seçimden anlaşılan RP MSP'nin mirasına ve etki alanına ulaşamamıştır. 1985 seçimlerinde parti başkanı olarak yine Ahmet Tekdal getirilir. 1 Eylül 1987 yılında Erbakan ve arkadaşlarının siyasi yasağı Anayasa'nın geçici 4. maddesinin yapılan referandum ile kaldırılması neticesinde kalkmış ve yapılan İkinci RP Olağan kongresinde Erbakan ve eski 13 MSP'li yönetici RP'ye girmiştir. Kongrede genel başkan 538 oy ile Necmettin Erbakan olmuştur.[155]

Necmettin Erbakan RP ile girilen bu dönemi "Yeni Bir İstiklâl Savaşı" olarak değerlendiriyordu. Öncesinde iki parti tecrübesi olan Millî Görüş ve Erbakan RP ile bazı kabukları kırmış ve yen stratejiler üretmeye başlamıştı. Söylemler ve eylemler halk tabanında karşılık bulmuş ve her seçimde RP oyları aratarak devam etmiştir. 1987 yılı seçimlerine Erbakan'ın genel başkanlığı ile katılan RP %10 barajını aşamamışsa da 1984 seçimlerine oranla %3'e yakın bir artışla %7,16 oy almıştır. 1989 Yerel seçimlerinde istikrarlı olarak oylar artmış ve RP %9,8 oy almıştır.[156]

RP 1989 seçimlerinde büyükşehir belediyelerinden Konya Büyükşehir Belediye başkanlığını da kazanmıştır. RP partisi MSP döneminde aldığı %11,2'lik oy oranına nispeten, birçok cemaat ve tarikatın 89 seçimlerinde Anavatan Partisi (ANAP)'ni desteklemesine karşı daha başarılı bir tablo çizmiştir. RP partisi kuruluşundan itibaren 28 Şubat Postmodern darbeye kadar olan bu dönemde sadece İslamcılar partisi olmadığına dair bir portre çizmiştir. Hedefi; kamusal alanda İslamcılığın dışsallaştırılması ve dürüst erdemli bir toplum inşa etmek, bunun yanında sistemin sınırları içerisinde kalarak siyasi bir güç olmak yani kısacası yeni bir medeniyet tasavvurunda olmasına karşın RP bu dönemde yasalar ve demokratik düzenin ruhuna uygun hareket eden siyasi bir oluşum olmuştur.[157] Bu dönemde meşru bir yolla gelip meşru bir yolla gideceğinin sinyali vermişti. Bu sinyal siyasal çevrelerce de halk tabanında da RP'ye olan güveni arttırmıştır.

Erbakan ve Millî Görüşün siyasal düzlemde İslamcı grupların çıkarlarını temsil etmesi ve İslamcıların yerel yönetimlerde ve daha geniş ulusal bürokrasinin yönetiminde hareket

---

[154]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.544
[155]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.545
[156]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.545-546
[157]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.261

ettiren bir araç olmasına karşı; paradoksal olarak İslamcıların sekülerleşmesinin önünü açmış oldu. Özellikle Ak Parti döneminde tamamlanan İslamcıların sekülerleşme serüveni RP döneminde başlamış oldu.[158] Bununda en temel sebebi Ak Parti döneminde olduğu gibi İslamcıların bürokraside yer alması olmuştur. RP, MSP döneminde ortaya koyduğu tarih anlayışına ek olarak "farklı dinsel topluluklara farklı hukuk" doktrini de RP'yi toplum partisi hâline getiren bir diğer hususdur.[159]

RP döneminde ekonomik alan başta olmak üzere toplumsal alanda sosyal adaleti sağlayacağı düşüncesi ile yeni bir doktrin geliştirilmiştir. Bu doktrin "Adil Ekonomik Düzen" olarak adlandırılmıştır. İdeal bir düzen olarak sunulan bu doktrin çokça işletildi ve halka sunuldu. Hatta Erbakan RP ortaya koyduğu bu ideal anlayış çerçevesinde "Atatürk yaşasaydı Refahlı olurdu" demiştir.[160] Ancak Adil düzenden kastın şeriat olduğu düşüncesi gazete ve televizyonlarda sıkça işlenen bir konu olmuştur. Bu şekilde bir adlandırma RP'nin sistem içerisinde meşru ve demokratik bir anlayışla mücadele edeceğine olan inancı kırmaya yönelik olmuştur. Adil Düzen Doktrini tam olarak anlaşılamamıştır. Hatta bazı parti yöneticileri bile "Adil Düzen" den kastın ne olduğunu anlamamıştır.[161]

RP partisi ideolojik değişikliklere karşın vitrindeki isimlerde de değişiklik yapmış ve özellikle 90 sonrası seçimlerde partinin genç kadrosunu halka sunmuştur. Bunların başında Recep Tayyip Erdoğan ve Melih Gökçek gibi isimler geliyor. Dezenformasyon ile hızlıca irtifa kazanan RP 1991 seçimlerine Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi (IDP) ile ittifak yaparak girmiştir. Bu ittifak parti tabanında hoş karşılanmasa da girilen seçimlerde %16,8 oranında oy almıştır. Nitekim bu ittifak 52 gün sonra bozulmuştur. Mecliste 62 milletvekiline sahip ittifakın 19 MÇP'li ve 3 IDP'li vekilin RP den istifa edip kendi partilerine dönmesi ile RP'nin mecliste 40 milletvekili kalmış oldu.[162]

1994 seçimleri RP için açık bir zafer olmuştu. İl genel meclisi seçimlerinde %19,14 oy oranına ulaşarak en çok oy alan üçüncü parti olmuştur. Büyükşehir seçimlerinde de %22,4 oy alarak birinci parti olmuş; Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Diyarbakır ve Erzurum'u

---

[158]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.262
[159]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.263
[160]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** Metis Yayıncılık, İstanbul 2016, s.13
[161] Mehmet Ali Birand, **Milli Görüşe Ne Oldu?** 2001, 32. Gün Arşivi**https://www.youtube.com/watch?v=hAbmEioZSIM&ab_channel=32.G%C3%BCnAr%C5%9Fivi**
[162]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.548

alarak 14 Büyükşehir belediyesinde 6'sını, 76 ilin de 28 belediyesini almıştır. Toplamda ülke genelinde 329 belediyeyi kazanmıştır.[163]

RP Yerel seçimlerden 21 ay sonra gerçekleşen 1995 yılı Genel seçimlerinde e %21,38 oy oranı ile Mecliste 158 milletvekiline ulaşmış ve birinci parti olmuştur. Seçimlerin ardından Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel hükûmet kurma görevini Erbakan'a verdi. Ancak koalisyon kurulamadığı için bu sefer hükûmet kurma görevini Mesut Yılmaza vermişti. Mesut Yılmaz ile beraber Doğru Yol Partisi (DYP), ANAP ve Demokratik Sol Parti (DSP) ile koalisyon yapılarak ANAYOL hükûmeti kuruldu. Ancak DSP oylamaya katılmadığı için salt çoğunluk sağlanamadı ve hükûmet güvenoyu alamamıştır. Sürecin sonunda Mesut Yılmaz'ında istifasıyla hükûmet düşmüştür.

Tekrardan Demirel, hükûmet kurma görevini Erbakan'a vermiştir. Erbakan Tansu çiller ile koalisyon teklifiyle ikinci defa görüşmüş ve koalisyon kurulmuştur. Dışarıdan Büyük Birlik Partisi (BBP) destek verdi. Böylelikle Refah- Yol hükûmeti kurulmuştur. Necmettin Erbakan, Başbakan Tansu Çiller ise hem Başbakan yardımcısı hem de Dışişleri Bakanı olmuştur. Temmuz 1996 yılında kurulan Refah Yol hükûmeti 28 Şubat 1997 tarihinde Postmodern Askerî darbenin neticesinde aynı yıl haziran ayında Necmettin Erbakan'ın istifası ile düşmüş oldu. 16 Ocak 1998 tarihinde Anayasa Mahkemesinin; "Lâik Cumhuriyet ilkesine aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa'nın 68. ve 69. maddeleri ile 2820 sayılı Siyasi Partiler Yasası'nın 101. maddesinin (b) bendi ve 103.maddesinin birinci fıkrası gereğince Refah Partisi'nin kapatılmasına, Haşim Kılıç ile Sacit Adalı'nın karşı oyları ve oyçokluğuyla, karar verilmiştir."

2.3.6. Fazilet Partisi

Refah Partisi'nin kapatılacağı anlaşılınca yedek parti olarak 17 Aralık 1997 tarihinde İsmail Alptekin başkanlığında Fazilet Partisi (FP) kuruldu. Parti kısa bir sürede RP'ye ait il ve ilçe teşkilatlarında yeni bir ad ile teşkilatlanmaya başlamıştır. Refah Partisi'nin devamı imajı verilmekten kaçınılmıştır. Kapatılan bir partinin devamı niteliğinde olması kapatılma gerekçesi olarak gösterile biliniyordur. Bundan dolayı FP'nin yeni kadroları %40 RP'den %60'ı ise yeni isimlerden seçilmeye başlanmıştır. 1998 yılında RP resmen kapatılması ile beraber mecliste boşta kalan milletvekilleri FP geçmeye başlamıştır. Kısa bir sürede 146 milletvekiline ulaşan FP, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde grup

[163]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.553

kurabilmişlerdir.[164]

FP'de özellikle Erbakan'ın yakın arkadaşları da bulunuyordu. Nitekim 1998 Parti Kongresinde Recai Kutan genel başkanlığa seçildi. 28 Şubat sonrası siyasi olarak çekişmelerin ve halk tabanında ciddi problemlerin yaşandığı bir sürece girilmişti. ANAP, DSP ve Demokrat Türkiye Partisi (DTP) (ANASOL- D) koalisyonu yurtdışında Millî İstihbarat Teşkilâtı (MİT)'a bağlı operasyonlarda mafyanın kullanılması gündeme getirilmiştir. Günlerce tartışılan ve halk nezdinde itibar kaybeden ANASOL-D hükûmeti CHP'nin desteğini çekmesi sonucunda düşmüş oldu.

Tansu Çiller'in Bülent Ecevit'i desteklemesi üzerine 11 Ocak'ta DSP azınlık Hükûmeti kuruldu. Ancak Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye teslim edilmesi olayı üzerine DSP erken seçimi gündeme getirdi ve erken seçim kararı alınmıştır. Partiler listelerini hazırlarken mecliste liste dışı kalan milletvekilleri seçim kararı iptali için girişimlerde bulunmaya başlamıştır. "Küskünler Hareketi" olarak adlandırılan bu gruba Erbakan ve Fazilet Partisi de destek veriyordu. FP'nin verdiği bu destek parti içerisinde "yenilikçiler" ve gelenekçiler olarak adlandırılan iki kesim arasında anlaşmazlıklara neden oldu.

Yenilikçilerin başını Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç ve Abdullatif Şener gibi isimler çekiyordu. Yenilikçiler, Küskünler Hareketine verilen bu desteğin doğru olmadığını savunuyor ve bu desteğin partiye zarar vereceğini düşünüyordu. Nitekim 1999 seçimlerinde FP %15,39 oy alarak üçüncü parti olması başarısızlığı yenilikçiler tarafından "Küskünler Hareketi" ne verilen destekten kaynaklandığı dile getirilmiştir. Bu başarısızlık partinin eski kadrolarından Şevket Kazan'ın da parti yönetimini suçlaması ve Millî Görüş anlayışından uzaklaşıldığı sonucunu dile getirmesine neden olmuştur.[165]

Parti içerisindeki tartışmalar büyüyerek ayrışmaya neden olmuştu. Erbakan'ın müdahalesi ile durum bir nebze daha ileriye taşındı ve Abdullah Gül, Cemil Çiçek, Abdulkadir Aksu ve Ali Coşkun parti yönetiminden istifa etti. İstifaların ardından 1999 1. Olağan Kongre'de yenilikçilerinde aday çıkaracağını Bülent Arınç bildirmiştir. Arınç açıklamasında: *"Bizim doğal liderimiz Recep Tayyip Erdoğan'dır. O yasaklı olduğu için adaylık Abdullah Gül'ün hakkıdır. Eğer o aday olmazsa ben mutlaka adaylığımı koyacağım"* demiştir. Nitekim Abdullah Gül, Abdullatif Şener ile yaptığı basın toplantısında adaylığını açıklamıştır. Yapılan seçimler neticesinde Abdullah Gül 521 oy

[164] Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.340
[165]Işıl Arpacı, **Türk Siyasetinde Erbakan,** s.347

alırken Recai Kutan 1154 oy alarak tekrardan Genel Başkan olmuştur.[166]

Kongrenin ardından yenilikçiler partiden tasfiye edilmeye başlanmıştır. Mecliste de artık yenilikçiler ve gelenekçiler diye ayrışan iki grup hâline gelmişlerdi. Bu çekişmeler sürerken 7 Mayıs 1999 tarihinde Cumhuriyet Başsavcılığı, Fazilet Partisi'nin kapatılması ile ilgili iddianameyi Anayasa Mahkemesine sundu. Anayasa mahkemesi 22.06.2001 tarihinde Fazilet Partisi'nin temelli kapatılmasına karar verdi.

2.3.7. Saadet Partisi

Millî Görüş için en uzun soluklu parti olacak olan Saadet Partisi FP'nin kapatılmasından 1 ay sonra Recai Kutan Başkanlığında eski ve yeni milletvekillerinin de içerisinde bulunduğu 135 kurucu üye tarafından kuruldu. Yenilikçi grup parti tabanında da büyük bir ayrılığa neden olmuştu. Bundan dolayı partinin kurucu kadrosu geniş tutulmuş ve Millî Görüş bu partide mesajı verilmek istenmişti. Ancak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluşu Millî Görüş camiasını ikiye bölmüş ve zayıflatmıştı.

SP 2002 Genel Seçimlerinde %2,5 oy alarak meclis dışı kalmıştır. Necmettin Erbakan 2003 yılında yapılan Kongrede Genel Başbakanlığa getirilmiştir. Ancak kesinleşmiş hapis cezası olduğundan dolayı 2004 yılında yerine tekrardan Recai Kutan getirilmiştir. SP 2004 yerel seçimlerde %4,77 oy oranına ulaşarak 63 belediye başkanlığını kazanmıştır. 2007 yılında yapılan genel seçimlerde %2,34 oy alarak tekrardan meclis dışı kalmıştır. 2008 yılında yapılan kongrede parti başkanlığına Numan Kurtulmuş getirilmiştir. 2009 seçimlerinde %5,3 oy alarak 80 Belediye Başkanlığını kazanmıştır.

2010 yılında gerçekleşen seçimlerde Numan Kurtulmuş tek aday olmasına karşı iki liste verilmiştir. Yapılan seçimlerde ilk turda yeterli oyu alamayan Numan Kurtulmuş üçüncü turda 310 oyla Saadet Partisi, Genel Başkanlığına getirilmiştir. Ancak Erbakan çevresi tarafından Kurtulmuş'a karşı sert açıklamalar yapılmış ve kongrenin iptali istemiyle 650 delegeden oy toplanarak dava açılmıştı. Bu sürecin akabinde Numan Kurtulmuş arkadaşları ile ayrılarak Has Partiyi kurmuştur.[167]

SP 2011'de %1,25, 2014'te %2,0, 7 Haziran 2015'te %2,07 ve 1 Kasım 2015'tede %0,8 oy alabilmiştir. 2016 6. Olağan Kongresinde SP başkanlığına Temel Karamollaoğlu getirilmiştir. 2018 seçimlerinde İYİ Parti ve CHP ile "Cumhur İttifakı" içinde yer almıştır.

---

[166]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.576-578
[167]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.579-581

2022 yılı itibari ile SP, Güçlendirilmiş Parlamenter Sistem adı altında CHP, İYİ Parti, Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA), Gelecek Partisi ve DP ile ittifakta bulunmuştur.

2.3.8. II. Nesil İslamcıların Profili

II. Nesil İslamcılar birinci nesil İslamcılardan farklı olarak aydın vasfına sahip olup İslami ilimlerde yeterli donanıma sahip değillerdir. Genel itibari ile orta sınıftan olan bu dönem İslamcıların önde gelen isimleri mühendistir. II. Nesil İslamcılar I. Nesil İslamcılardan farklı olarak devleti korumak ve ayakta tutmak değildir. Bu dönem İslamcılar yeni bir devlet kurma misyonuna sahiptir. 1947 yılında kurucu misyonu İslam olan Pakistan İslam Cumhuriyeti Türkiye'deki İslamcıların yeni bir devlet kurma idealine sevk etmiştir.

2.4. III. Nesil İslamcılık: Adalet ve Kalkınma Partisi

30 yıllık siyasi mücadelenin sonucunda parti içerisinde yenilikçi ve gelenekçi ayrımı Millî Görüş camiasını bölmüştür. Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde yenilikçi grup Fazilet Partisi'nin kapatılmasının ardından yeni bir parti kurma çabası içerisine girmiştir. Fazilet Partisi bünyesinde yenilikçiler ile gelenekçiler arasındaki genel başkanlık yarışını gelenekçilerin adayı Recai Kutan kazanmıştı. Gelenekçilerin bu zaferinden dolayı yenilikçi kanadın kuracağı partinin etkisinin kısır olacağı düşünülmekteydi. Hatta Muhsin Yazıcıoğlu kıyas edilerek ana akım partinin yenilikçi gruba itimat etmeyeceği kanısı varılmıştır. FP'nin ardından Millî Görüş camiası Saadet Partisi etrafında tekrardan teşkilatlanırken Erbakan ve arkadaşlarının SP'de toplandığı mesajı verilmekteydi.

Yenilikçi kanat SP'nin kurulmasıyla beraber parti kurma çabalarını hızlandırarak 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında 66 kurucu üye ile "Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. Ak Parti'de Abdullatif Şener, Abdullah Gül, Bülent Arınç başta olmak üzere Fazilet Partisi ve Millî Görüş camiasında tanınan birçok isim yer alıyordu. Ak Parti aslında Millî Görüş tecrübesini ve etkisini taşıyan genç kadrolardan oluşmaktaydı. Bundan dolayı SP için ciddi bir rakip konumundaydı.

Ak Parti, Millî Görüş geleneğinden gelmekte olup sahip olduğu bütün tecrübe bu sınırlar içerisinde yer aldığından dolayı tıpkı Millî Görüş'ün parti teşkilatlanması modelini benimseyerek kısa bir sürede teşkilatlanmayı tamamlamıştır. 15 aylık hummalı çalışma neticesinde 3kasım 2002 Genel Seçimlerine katılmıştır. Ak Parti %34,3 oy oranı ile 363 milletvekili çıkarmış ve tek başına iktidar olmuştu. Millî Görüş'ten ayrılmasına karşı kısa bir sürede teşkilatlanmış ve Millî Görüş'ün siyasi hayatı boyunca hiçbir zaman

ulaşamadığı bir oy oranına ulaşmıştı. Ak Parti kuruluşu ile birlikte bir kesimin ya da İslamcıların partisi olmaktan çıkmış ve kitle partisi hâline gelmişti.

Ak Parti'nin bu başarısının birçok nedeni vardır. Ancak Millî Görüş ile kıyaslandığında akla ilk gelen cemaat ve tarikatların Ak Parti'ye destek konusunda ittifak etmeleriydi. Nurcular, Süleymancılar ve o gün için Gülenciler olarak nitelendirilen cemaatler başta olmak üzere birçok tarikat tam destek vermişlerdir. Ancak bu başarının sebebi sadece cemaat ve tarikatların desteği değildir. Ak Parti bir yönüyle halkın son çare arayışıdır. Ak Parti'ye verilen destek ülkede sık sık yaşanan darbeler, ekonomik krizler ve başarısız giden koalisyon hükûmetlerinin neticesinde sancılı bir zaman diliminin büyük bir değişim arzusuydu.[168]

Bahsedilenlerin dışında birçok nedenden ötürü Ak Parti seçimi kazanmıştı. Ancak Ak Parti'nin lideri Erdoğan olmasına karşın, Ak Parti'nin kurulmasının ardından 2002'de Anayasa Mahkemesi, Erdoğan'ın TCK'nın 312. maddesinden mahkûm olduğu gerekçesiyle "milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadığını" belirterek parti kurucusu olamayacağını hükme bağlamıştı. Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'nda Anayasa'nın milletvekili seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. maddesinde yer alan "ideolojik ve anarşik eylemlere katılma" hükmünü gerekçe göstererek Erdoğan'ın adaylığını kabul etmemişti. Bu nedenlerden ötürü Hükûmeti Abdullah Gül kurdu.[169]

Milletvekili olmalarına karşın tutuklu bulunan mahkumlarla alakalı Anayasa değişikliği ile Recep Tayyip Erdoğan'ının da siyasi yasağı kalkmış oldu. Siirt için yenilenen Genel seçime katılan Erdoğan %85 oy alarak 22. Dönem Siirt Milletvekili olarak meclise girmiş oldu.[170] Erdoğan'ın meclise girmesi ile Abdullah Gül 2003 yılında Başbakanlıktan istifa etti ve yerine Erdoğan Başbakan oldu. Ak Parti ile başlayan İslamcıların bürokraside daha çok yer almaları ve İslamcı kimliğin temsiliyeti artmaya başlamıştır. Özellikle 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimlerini 357 oy ile Abdullah Gül'ün kazanması İslamcılar cenahında İslam hâkim oldu anlayışı ile karşılık buldu. Aslında Ak Parti iktidarı Yasin Akdoğan'ın ifadesiyle "muhafazakâr demokrasi" iktidarıydı.[171]Ak Parti'nin resmî ideolojik

---

[168]Yalçın Akdoğan, "Siyasal İslamcılık Farkı", Hakan Yavuz (Ed.). **Ak Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri,** İstanbul 2010, s.72

[169]https://www.gazetevatan.com/siyaset/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi-386242 (Erişim Tarihi: 03.03.2022)

[170] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.608

[171] Yasin Akdoğan, **Muhafazakâr Demokrasi**, TBMM Kütüphanesi, https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633 (Erişim Tarihi: 21.05.2022), s.106-109

misyonunda İslamcılık gibi bir amacı yoktu. Erdoğan'ın "Ak Parti, din eksenli bir parti değildir. Ak Parti'nin anlayışı, muhafazakâr demokrasidir, ileri demokrasidir"[172] şeklindeki açıklaması bunun ispatıdır. Ak Parti halk nezdinde İslamcı olarak biliniyor ve kabul ediliyordu. Çünkü Ak Parti, Milli Görüş'ten gelmeydi ve aslında Ak Parti daha tedrici bir yöntemle İslam'ı hâkim kılacak bir parti olarak görülüyordu. Hatta Ak Parti'nin laiklik ve demokrasi ile ilgili yaptığı destekleyici açıklamalar halk nezdinde bir strateji olarak kabul ediliyordu. Bazı kesimlere göre Erbakan başarısız olmuştu bunun nedeni ise her şeyi açıktan ve hızlıca yapmak istemesiydi. Ama Erdoğan tedricen ve kapalı bir şekilde İslam'ı hâkim kılacaktı şeklinde açıklamalar getiriliyordu.

İslamcı gruplar ve cemaatlerin genel kanaati buydu. Bu düşüncelerine ispat olarak başörtüsünün kamusal alanda serbest bırakılması, imam hatip okulları için uygulanan katsayının kalkması gösteriliyordu. Yine Ak Parti döneminde dış politikada Müslüman ülkeler ile girişilen sıkı ilişkiler, İsrail'e karşı takınılan tavır da İslamcılar açısından Ak Parti'nin İslamcı bir parti olduğu imajını doğuruyordu.

Ancak kuruluşundan itibaren Ak Parti'nin Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan başta olmak üzere parti yöneticileri Ak Parti'nin din referanslı bir parti olmadığını dile getirmektedir. Erdoğan 2011 yılında Mısır'da yaptığı bir konuşmada "Laiklik, din karşıtlığı değildir. Müslümanlar iktidarda olduğunda, Hristiyanlar, Yahudiler ve ateistlere de eşit yurttaşlar olarak saygı gösterilmelidir. Laiklikten korkunuz olmasın" şeklindeki açıklaması Mısırlı İslam Âlimleri tarafından çok sert bir şekilde eleştirilmiştir.[173] Ancak Erdoğan 2000 öncesi partililere yapmış olduğu bir toplantıda: *"Hem Müslüman Hem Laik olunmaz ya Müslüman olacaksın ya Laik"* şeklindeki açıklaması ve 2011 yılında tam aksine bir beyanatta bulunması Ak Parti'nin 2000 öncesi Millî Görüş Partilerden farklı bir ideolojiye sahip olduğunu göstermektedir.[174]

Ak Parti döneminde başörtüsü yasağının kaldırılması, imam hatiplilere üniversite giriş sınavlarında katsayı uygulamasının kaldırılması, dış ve iç politikada İslamcıların hoşnut olacağı tavırların sergilenmesi ve kamuda İslami cemaat ve tarikatlar sağlanan imtiyazlar Ak Parti'nin İslamcı bir parti olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu anlayış

[172] https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-akp-din-eksenli-bir-parti-degil-15612 (Erişim Tarihi: 25.02.2022)
[173] https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018 (Erişim Tarihi: 15.01.2022)
[174] https://www.youtube.com/watch?v=zJC-nUV4WrQ&ab_channel=TarihUnutmaz (Erişim Tarih, 18.01.2022)

çerçevesinde Ak Parti politik hayatına devam etmektedir. 2011 Genel seçimlerinde %46,58, 2015 Genel Seçimlerinde %49,83, 2018 Genel Seçimlerinde %49,50 oy oranına sahip olan Ak Parti tek başına iktidar olmuştur. 2014 Türkiye Cumhurbaşkanlığı seçiminde Recep Tayyip Erdoğan %51,79 oy oranı ile Türkiye'nin 12. Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından Ak Parti Genel Başkanlığına ve Başbakanlığa Ahmet Davutoğlu getirilmiştir. 2016 yılında Ahmet Davutoğlu'nun istifa etti. 2016 yılında gerçekleştirilen olağan ütü kongrede Ak Parti Genel Başkanlığına Binali Yıldırım getirildi. Binali Yıldırım 2016 yılında 65. Türkiye Hükûmeti'ni kurarak başbakanlık görevine getirilmiştir. 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği ile Başkanlık sistemi kabul edilmiştir. Binali Yıldırım istifa ederek parti başkanlığını Recep Tayyip Erdoğan'a bıraktı. 2017 yılından günümüze Recep Tayyip Erdoğan hem Parti başkanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı görevini ifa etmektedir.

2.4.1. III. Nesil İslamcıların Profili

İslamcılığın üçüncü nesli olarak tarif edilen bu dönemde İslamcı profili değişmiştir. İlk defa bu kadar uzun bir süre iktidarda kalan İslamcılar İslamcılık misyonundan vazgeçmiştir. I.ve II. Nesil İslamcılara kıyasla İslam devleti kurmak gibi hedefi yoktur. Bu nesil İslamcılara göre demokrasi ve laiklik İslam ile bağdaşan hususlardandır.[175] II. Nesil İslamcılardan olan ve bu dönemde siyasi mücadele içerisinde bulunan Faysal Mahmutoğlu bu değişim hakkında: *"Kırk yıl öncesine göre çok farklı düşünüyorum. Olaylara daha hoşgörülü bakmayı öğrendim. Çoğu aykırı düşünceleri tolere edebiliyorum. Dün Demokrasiyi İslam'la bağdaştırmıyordum bugün ise İslam'ın en iyi yaşanabileceği rejim, demokrasidir diyorum. Dün cemaat düşüncesi ağır basıyordu bugün bireysel Müslümanlığı savunuyorum. Bunu değişim olarak değil gelişim olarak görüyorum."* şeklinde ifade etmiştir.[176] Üçüncü nesil İslamcılar ilk iki nesilden farklı olarak misyon değiştirmiş ve başkalaşmıştır. İslamcı söylem ve eylemlerinden vazgeçmiştir.

[175] Ali Bulaç ile yapılan görüşme 12.03.2022
[176]Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE' DE RADİKAL İSLAMİ GRUPLARIN DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE DEĞİŞİMİ

3.1. Akıncılar Teşkilatı

3.1.1. Millî Türk Talebe Birliği'nden Akıncılara İslamcı Gençliğin Politizasyonu

Millî Türk Talebe Birliği (MTTB), değişik dönemlerde farklı düşüncelere ve farklı siyasi görüşlere sahiplik yapmış, bir öğrenci teşkilatıdır. 4 Aralık 1916 yılında Dar-ül Fünûn öğrencileri tarafından kurulan teşkilat, 1936 yılında kapatılmış ve tekrardan 1946 yılında açılmıştır. Dönemin siyasi konjonktürüne göre teşkilat; protesto ve eylemler ile faaliyet göstermiş, (Kurtuluş Savaşı yıllarında, Cumhuriyet'in ilanına kadar) 1916- 1936 yılları arasında ülkenin içinde bulunduğu savaş yıllarında Millî Mücadele'nin içerisinde yer almış, savaş sonrasında ise 1936 yılında kapatılmasına kadar ki sürede Çanakkale şehitleri anıtı yapılması gibi birçok sosyal faaliyet alanlarında yer almıştır.

1936 yılına kadar ki süreçte Turancı ve Milliyetçilik akımının hâkim olduğu MTTB "Vagon- li hadisesi"[177] ve "Razgard Hadisesi"[178] için eylem ve gösteri yürüyüşleri, 1936 yılında Hatay'da yaşanan taciz ve işkenceleri protesto etmek için ise izin verilmemesine rağmen miting düzenlemiştir. Hatay mitinginin ardından MTTB kapatılmıştır. 1946 yılında tekrar açılan teşkilat 1960 darbesine kadar Turancı ve Milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde faaliyet yürütmüştür.[179] Ancak 1960 darbesinin ardından 1965 yılına değin MTTB "solcu" olarak nitelendirilen Türkiye İşçi Parti (TİP)'li öğrencilerin kontrolünde kalmış hatta

---

[177] 23 Şubat 1933 günü Uluslararası Yataklı Vagonlar Şirketi Vagon Li (Wagon-Lit)'nin Beyoğlu Şubesi'nin Müdürü ve İtalyan ordusunda görev yapmış eski bir subay olan Dr. Gaetan Jannoui'nin, şubede görevli Naci Bey'i Türkçe konuştuğu için görevinden uzaklaştırması olayıdır. Şaduman HALICI, "Vagon Li Olayı: Türkçe 'ye Yapılan Hakarete Basının ve Gençliğin Tepkisi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, Sayı:11 (2010), s.64

[178] "17 Nisan 1933 yılında Bulgaristan'ın Rusçuk vilayetine bağlı Razgard kasabasında bulunan Türk mezarlığının iki yüz kişilik Bulgar grubu tarafından tahrip edilmesi olayıdır." Hakan Uzun, "Cumhuriyet Gençliğinin Misyonu Çerçevesinde 1933 Yılı Vagon- li ve Razgard Olayları", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 3(2009), s.67

[179] Siyami Akyel, **MTTB ve MTTB'liler Kimler Geldi, Kimler Geçti?** Hemenora Yayınları, İstanbul 2010, s.12-13

1965'te MTTB'nin binasında Türkiye İşçi Partisi bir kongre gerçekleştirmiştir.[180]

1965 yılında Rasim Cinisli'nin başkanlığa seçilmesi ile beraber Milliyetçilik akımı teşkilatta hâkim olmaya başlamış, 1969 yılında Burhaneddin Kayhan'ın Başkanlığı ile beraber İslamcı bir düşünceye evrilmiştir. 4 Eylül 1969 yılında Mescid-i Aksanın İsrail askerleri tarafından tahrip edilmesi neticesinde MTTB tarafından "Mescid-i Aksa Haftası" düzenlenmiştir. Mescid-i Aksa Haftasının düzenlenmiş olması ile ilgili olarak Kayhan'ın ifadesiyle: *"İslamcı gençlik tarafından gerçekleştirilen İslami bir hareket"*[181] olarak nitelendirilmiş ve İslamcı gençliğin dönemin politik konjonktürüne adım attığının bir göstergesi olmuştur. Kayhan döneminde İslamcı gençlik için politik düzlemde en etkili olay ise MTTB'ye atılan bir bomba sonucu öldürülen Mustafa Bilgi olayıdır. Çünkü teşkilat açısından "İslam davası" için şehit edilen ilk kişi Mustafa Bilgi olduğu, ifade edilmiştir.[182]

Ertuğrul Zengin bu saldırı ile ilgili: *"Mustafa Bilgi olayı İslamcı gençlik açısından kırılma noktasıydı. İlk defa inandıkları ve savundukları İslami Fikirler neticesinde silahlı saldırıya maruz kalıyor ve arkadaşlarından birini şehit veriyorlardı*" şeklindeki ifadeleri İslamcı gençlik açısından olayın önemini ortaya koymuştur.[183] Ülkücüler tarafından yapıldığı düşünülen bu saldırı teşkilat içerisinde ve dışında İslamcı gençlerin Milliyetçilik akımı ile ayrışmasını hızlandırmıştır. Cumhuriyet'in ilanından 1969 yılına değin İslamcı gençlik faaliyet alanı bulamamış, belirgin bir teşkilat düzenine ve siyasi bir kimliğe sahip olamamıştı. MTTB'nin İslamcı düşünceye evrilimi ve ardından süregelen eylemler, mitingler ve protestolar İslamcı gençliğin MTTB etrafında örgütlenmesine zemin hazırlamıştır.

MTTB antikomünist faaliyetler neticesinde solcu olarak adlandırılan sosyalist gençlik ile zaman zaman alan mücadelesine girişmiştir. 1969 yılının eylül ayında Işık Mimarlık ve Mühendislik Özel Yüksek Okulu Talebe Cemiyeti'ni İslamcıların kazanması neticesinde Sosyalistler ile İslamcılar arasında çatışma çıkmış ve polis müdahalesiyle durdurulmasının ardından MTTB ve Yıldız Akademisi polisler tarafından aranmıştır. Bu gibi alan mücadeleleri İslamcı gençliği radikalize ederek meşru mücadeleyi farklı bir boyuta

---

[180]Siyami Akyel, **MTTB ve MTTB'liler Kimler Geldi, Kimler Geçti?** s.13

[181]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, (Doktora Tezi), Galatasaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s.143

[182]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.144

[183]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.144

taşımıştır.

Burhaneddin Kayhan yaşanan olayların neticesinde gençlik teşkilatının hareket planını ve bakışını ortaya koymaya çalışmış ve teşkilatın sınırlarını çizerek radikalizmin önüne geçmeye çalışmıştır. Hareket planını iki noktada ortaya koyan Kayhan, *"davanın yumruk ve tabanca ile değil derinliğine ve genişliğine zengin bir ideoloji zeminine oturtulmuş Millî bir eğitim"* ve *"MTTB ve ona gönül vermiş gençler olarak bizler, şahısların hele siyasilerin peşinde değil, hakikatlerin peşinde koşturan….manevi silahlar ordusunun öncüleriyiz"* şeklindeki ifadeleri MTTB'nin radikalize olmasının önüne geçmiştir.[184] Ancak MTTB'nin özellikle Ömer Öztürk döneminde siyasiler ile olan ilişkileri ve 71 muhtırası ardından yaptığı destekleyici açıklamaları İslamcı gençliğin politizasyonu yönünde ciddi bir etki yaratmıştır. Öztürk döneminde siyasilerle olan mesafe korunamamışsa da 1980'de kapanmasına kadar ki süreçte MTTB bu noktada tutucu bir tavır göstermiş ve siyasi faaliyetlerden uzak kalabilmiştir. Hatta kapalı-devre çalışmaları MTTB'nin gençlik kitlesinde büyük kopuşlara neden olmuştur. Bu kopuşların başında Akıncılar Teşkilatının kuruluşu gelmektedir.

Akıncılar Teşkilatının kuruluşunun temel sebebi o günün siyasi konjonktüründe beklenen aksiyoner gençlik hareketi talebini karşılamaktır. 68 kuşağı olarak adlandırılan ve Türkiye'de birçok STK, Sendika ve Öğrenci örgütlenmelerinin siyaseti gündelik hayata indirgediği, protesto, eylem ve miting vs. gibi sivil itaatsizlik bağlamında yürütülen birçok organizasyon siyasi partilerin iktidar arayışında gençlik hareketlerinin önemini ortaya koymuştur. TİP, MHP vs. gibi birçok partinin gençlik örgütleri parti faaliyetlerinde en aktif kitle olmakla beraber partilerin sosyal hayatta varlığını ortaya koyan, sahada alan mücadelesi sürdüren örgütlerdir.

Bu bağlamda İslamcı kesimin temsiliyetine dayanan, birçok İslami cemaat ve tarikatların desteklediği Millî Selamet Partisi siyasal ve sosyal alanda Partinin amaçları doğrultusunda faaliyet gösterecek İslamcı bir gençlik hareketini meydana getirmeye çalışmıştır. Bundan dolayı 1969 yılından sonra İslamcıların hâkim olduğu gençlik örgütlenmesi MTTB, MSP'nin ilk durağı olmuştur. Ancak MTTB Başkanı Burhaneddin Kayhan döneminden beri teşkilat stratejisi olarak ortaya konulan siyasi partiler ve örgütlenmelere karşı koyulan sınır (ki ne kadar da Ömer Öztürk döneminde korunamamışsa da) MSP'nin umduğunu bulamamasına sebep olmuştur. Buna rağmen MSP tarafından kurulan Akıncılar

[184]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.148

Teşkilatının tabanını MTTB oluşturacaktır. Hatta o gün için MTTB'liler ile Akıncıları ayırt etmek çok zordur.[185]

Türkiye'de 1970 sonrasında kurulan İslamcı teşkilatlarının birçoğuna MTTB kaynaklık yapmıştır. MTTB'nin özellikle 1965 sonrasında İslamcıların odağı hâline gelmesi ve ardından 1971-1980 yılları arasında kapalı devre olarak faaliyetlerini yürüterek siyasi çalkantılara bazen duyarsız bazen de tarafsız kalması sonucunda gençlik kitlesini Akıncılar başta olmak üzere, birçok saha mücadelesi içerisinde aktif bulunan İslamcı gençlik hareketine kaptırmıştır. Ancak buna rağmen özellikle 1978 yılına kadar ki süreçte MTTB üyeleri ve Akıncı gençleri kırmızı çizgilerle ayırmak mümkün değildir.

İslamcı gençliğin örgütlenmesi namına neredeyse ilk adım sayılabilecek olan MTTB, politizasyonun ilk basamağı olmuştur. Tek parti döneminde varlık gösteremeyen İslamcı kesimin çok partili dönemde politizasyonunu MNP-MSP- MTTB başta olmak üzere birçok nedenle açıklamak mümkündür.

3.1.2. Akıncılar Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyet Alanı

Akın: akarcasına, şiddetli ve hızlı hareket ederek, keşif veyahut baskın amacıyla düşman toprağına girip çıkma işlemine denir. Akıncı ise Osmanlı Devleti'nde akın yapan, hafif zırhlı, gönüllü süvari birliğine verilen addır.[186] Akıncılık ise bu yapılanmanın adıdır. İlk olarak Osman gazi döneminde Rumeli seferleri başlayınca Köse Mihal ile Evrenos ilk akıncı beyleri olmuştur.[187] İlk dönemlerde gönüllü olan askerler ile akıncı beylikleri kurulmuş ancak zamanla Akıncılık babadan oğula geçen ve çoğunluğu kan bağıyla sürdürülen bir birlik hâline gelmiştir. En büyük ve en meşhur akıncı beylikleri; Malkoçoğluları, Mihal oğulları ve Evrenos oğullarıdır. Dönem dönem sayıları 70.000'e kadar ulaşan akıncılar, 1590 yılında Eflak seferinde son akıncıya kadar öldürülmüş ve Akıncılık son bulmuştur.[188]

Akıncılık kavramı Osmanlı Devleti'ne dayanmakla beraber 1960 sonrası birçok kesim tarafından kullanılan bir kavram olmuştur. Mesela Ülkü ocakları yer yer kendilerini akıncı olarak nitelendirmişlerdir.[189] Aynı şekilde mitinglerde Erbakan'a "mücahit ve akıncı" yakıştırmaları MSP gençliği arasında sıkça kullanır hâle gelmiştir. Daha sonraları Akıncı

---

[185] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[186] Mustafa Alkan, "Osmanlı Devleti'nde Akıncı Ocağının Sonu", **2. Uluslararası Balkan Konferansı IBAC Bildirgeleri,** 2013, s.109

[187] Turhan Feyizlioğlu, **Akıncılar ve Ak- Gençlik'ten Ak Parti'ye**, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015, s.27

[188] Mustafa Alkan, "Osmanlı Devleti'nde Akıncı Ocağının Sonu", s.113-114

[189] Turhan Feyizlioğlu, **Akıncılar ve Ak- Gençlik'ten Ak Parti'ye**, s.29

ismi MSP tarafından kurulan İslamcı gençlik hareketinin adı hâline gelmiştir.

Dönemin şartları incelendiğinde partilerin ve mevcut sistem karşıtlarının (Silahlı Devrimci Örgütler) neredeyse bütün saha çalışmaları gençlik teşkilatlanmaları üzerinden ilerlemiştir. O gün için siyasi alan mücadelelerinde, gençlik teşkilatlanmaları arasında gerçekleşiyordu. Ayrıca her partinin gençlik teşkilatına ihtiyacı vardır. Miting hazırlıkları, bildiri dağıtmak, afiş asmak yerine göre amigoluk yapmak gençlerin yapacağı bir hizmet. Bir taraftan Ülkü Ocakları çevresinde Milliyetçi muhafazakâr akım, diğer tarafta Dev -sol, Dev -genç, DİSK etrafında mücadele eden komünist sol hareketler bulunuyordu. Halk tabanındaki siyasi eğilimin merkezi, gençlik teşkilatlanmaları arasındaki mücadelenin galibiyetine göre şekilleniyordu. Bundan dolayı siyaset sahnesine yeni adım atan MNP'nin, kapatılmasının ardından kurulan MSP de; Ülkü Ocakları, Dev-genç gibi aktivist gençlerin sahada verdiği siyasi mücadelelerin önemi ve özellikle stratejik siyasi adımlar neticesinde bazı cemaatlerin desteğini geri çekmesi, etkin bir gençlik teşkilatının kurulması fikrini beslemiştir.[190]

Ayrıca kanlı çatışmaların yaşandığı o gün için Akıncılar aynı zamanda gençleri şiddetten ve anarşik ortamdan koruma yolu olarak görülmüştür. Bu konu hakkında Tevfik Rıza Çavuş Akıncıların misyonundan şu şekilde bahsetmiştir: *"Mevcut anarşik ortamda gerek kendilerini ve gerekse gençleri kurtarmak, maddi ve manevi yönde üstün meziyetli bir gençlik yetiştirmeye yardımcı olmak ve bu yönde çalışma yapmak."*[191]

Bu fikir Akıncılar Teşkilatını kurulmasına neden olmuştur. Aslında MSP'nin MNP den bu yana gençlik kolları varmış. Ancak MSP'nin il ve ilçelerde kurulan gençlik teşkilatları hem yeterli değildi hem de parti bünyesinde temsilciliklerin bir odasında faaliyet gösteren kısıtlı yapılanmalardır. Solcu gençlerin TİP'in 12 Mart'ta kapatılmasıyla beraber bir parti disiplininden ve baskısından uzak kalmaları onlara örgütlenme ve hareket esnekliği kazandırmıştı. Aynı şekilde Ülkü ocakları ve MHP'nin solcu hareketlerden farklı olarak iç içe girmiş bir yapılanma olması örgütlenme ve hareket esnekliği kazandırmıştır.[192] Ancak MSP için otonom bir gençlik yapılanmasından söz etmek o gün için pek de mümkün olmamıştır.

---

[190]Necmettin Erbakan 1971 yılında kapatılan MNP'den sonra 1972 yılında Millî Selamet Partisi'ni kurmuştur. Çok partili dönemde ilk defa İslamcı kesim namına kurulan MNP'yi destekleyen en büyük kitle Risale-i Nurcular olmuş ve bu bağlamda desteklerini MSP hükûmetinin CHP ile yaptığı koalisyona kadar sürdürmüşlerdir.

[191]Halis Özdemir, **Mamak Zindanlarında Bir Akıncı**, Ravza Yayınları, İstanbul 2015, s.379

[192]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.186

Bundan dolayı MSP'nin istediği gençlik teşkilatı, parti faaliyetlerini sahada aktif bir şekilde yürütecek ancak yaptıklarından dolayı partinin töhmet altında kalmayacağı bir gençlik teşkilatıdır.[193] Bundan dolayı MSP'nin parti bünyesinde gençlik teşkilatı bulunmasına rağmen parti dışında, parti ile organik bir bağı bulunmayan bir gençlik teşkilatı kurma fikri gelişmiştir.

Bu bağlamda MSP'nin ilk durağı 1965 yılında Milliyetçi çizgiye geçen ve 1969 yılında İslamcı gençliğin merkezi hâline gelen MTTB olmuştur. Daha önceki bölümde de bahsedildiği gibi çok partili dönemde İslamcı gençliğin politizasyonunun ilk adımı olan MTTB'yi İslamcı gençlik siyasi sahada, aktif eylemlerle ve faaliyetlerle varlık kazandığı yer olarak görmüştür. 1916 yılında kurulan MTTB'nin taşrada ve kentlerde şubeleri, yurtları bulunmaktaydı. 1969 yılı sonrasında İslamcıların hâkim olduğu kuruluş Mescidi Aksa haftası, Fetih Mitingleri gibi İslami duyarlılıklara sahip faaliyetler ile İslamcı gençliğin uğrak noktası olmuştur. Geniş bir İslamcı genç kitlesine sahip olduğundan dolayı MTTB, MSP'nin hem oy potansiyelini arttırmak için propaganda yapacağı bir yer hem de gençlik teşkilatı ile parti faaliyetlerini yürüteceği insan kaynağı teşkil eden bir konum olmuştur. 1971 yılında MNP'yi ve kapatılmasından sonra MSP ile tekrardan siyasete giren Necmettin Erbakan'ı MTTB başta olmak üzere birçok tarikat ve cemaat desteklemiştir. Hatta özellikle 1975 yılına kadar MTTB MSP'nin gençlik kolları gibi faaliyet göstermiştir.[194]

MSP'yi destekleyen tarikatların MSP açısından avantajları olduğu gibi bazı dezavantajları da olmuştur. MTTB'nin yönetici kadrosu başta olmak üzere bazı üyeleri Yahyalı Mahmud Sami Efendi'nin tarikatına bağlı iken MSP çevresi ise İskender Paşa tarikatına bağlı bulunmaktaymış. MSP'ye ciddi bir destek sağlayan Mahmud Sami Efendi bazı isteklerin yerine getirilmemesinden dolayı, müntesiplerini siyasetten menederek MSP'ye olan desteğini de çekmiştir.[195] İlk önce Risale-i Nurcuların ve ardından Mahmud Sami Efendi'nin desteğini çekmesi MSP açısından yeni bir gençlik teşkilatı kurma fikrini daha da elzem bir hâle getirmiştir. Mahmud Sami Efendi'nin desteğini çekmesinin ardından MTTB ile MSP'nin arası açılmış ve hemen ardından İskender Paşa tarikatının desteği ile Akıncılar Teşkilatı kurulmaya başlanmıştır.[196]

---

[193] 1980 Darbesinde Ülkücüler ve MHP aynı dosyadan yargılanırken MSP ve Akıncılar farklı dosyalardan yargılanmıştır. Edip Yüksel yapılan görüşme 12.11.2020 ve Ersönmez Yarbay ile yapılan görüşme 12.04.2021

[194] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[195] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[196] Akıncılar Teşkilatının birçok başkanı İskender Paşa tarikatına bağlıdır.

Bu bağlamda Akıncılar Derneği etrafında oluşturulan Akıncılar Teşkilatı, 1975 yılında Ankara Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi öğrencilerinden oluşan 15 kişilik bir grup tarafından kurulmuştur. Kurulmasının ardından 6 ayda yaklaşık 50 şubeye ulaşan Akıncılar Derneği, 22 Ağustos 1976 yılında şube sayısı 398'i bulmuştur. 1980 darbesinde kapatılmasından hemen öncesinde ise 567'ü aşkın şubeye ulaşmıştır.[197] Kısa bir sürede bu denli bir kitleye ulaşmasında özellikle tarikatların ve cemaatlerin desteği başta olmak üzere Akıncılar Teşkilatının aksiyoner genç kadrolara sahip olmasının da etkisi olmuştur.

Yönetici düzeyinde MTTB ve MSP arasında ayrılık olmasına rağmen MTTB ve Akıncılar arasında eylem ve fikir birliği hâkim olmuştur. O dönem için MTTB ve Akıncıları ayırt etmek mümkün değildir.[198] Akıncılar Teşkilatının kurulmasıyla beraber İslamcı gençliğin politik düzlem ve alan mücadelesinde daha yoğun yer almaya başlamıştır. Genel olarak kısa sürede siyasi faaliyetler içerisinde yer alan Akıncılar MSP'nin Mitinglerinden seçim afişlerine varana kadar her türlü faaliyeti yürüten bir konuma gelmiştir. Genel faaliyet alanları MSP'nin siyasi çalışmaları yürütmek ve organize etmek olan Akıncılar sistematik bir düşünceye, stratejiye ve eğitim sistemine sahip değildir. Akıncılar Teşkilatı içerinde kuruluşundan 1979 yılına kadar aktif faaliyet gösteren Yakup Aslan bu konu hakkında şunları söylemektedir: *"Akıncılar belli bir düşünce etrafında toplanmış bir gençlik değildi. Bir paradigmamız yoktu. Parti ve Erbakan Hoca ne söylerse o yönde kendimizi şekillendirmeye çalışıyorduk. Bize ait, İslamcı gençliğe ait bir paradigmamız olmadığı gibi bunu şekillendirecek düşünce aydınlarımızda yoktu. Tamamen partinin belirlediği politika çerçevesinde çıkardığı gazeteler dergiler okunuyordu."* [199] Akıncıların MSP ile olan ilişkileri hakkında Necip Fazıl Kısakürek: *"Bunlar MSP'nin sonradan akla gelme ve modaya uyma tarzında devşirmeleridir ve her biri tertemiz ve pırıl pırıl lambalar hâlindeyken onları istiflenen hasis tezgâhtan aldıkları ve alabilecekleri bir yakıt yoktur."* şeklinde bahsetmektedir.[200]

Akıncılar Teşkilatının kuruluşundan kapatıldığı 1980 yılına kadar yürüttüğü genel faaliyetler; miting meydanlarını hazırlamak, afiş asmak, duvarlara yazı yazmak gibi partinin duyuru çalışmalarını yürütmüştür. Ancak bazı illerde ve taşra temsilciliklerinde gençlik ve spor kampları, okuma kulüpleri, yabancı dil öğrenme ve öğretme faaliyetleri, okul derslerine yardımcı ve destek kursları, mesleki kurslar ve eğitim çalışmaları, ahlaki ve

[197] Hulusi Şentürk, Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık, s.228
[198] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021, Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021
[199] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[200]Hulusi Şentürk, Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık, s210

manevi yönden gençlerin gelişimini ilgilendiren seminer, konferans ve diğer çalışmalar olarak hizmet verilmiştir.[201] Fakat bu uygulamalar merkezi bir karar ile uygulanmamıştır.

3.1.3. Akıncılar Teşkilatının Fikri Yapısı

Akıncılar Teşkilatının kurulmasının altında yatan temel sebebi bir önceki bölümde izah etmiştik. Özellikle "akıncı" isminin verilmesinin sebebi ise bir mitingde Necmettin Erbakan'a: "Başbakan, mücahit ve akıncı" tezahüratlarına karşı Erbakan'ın:

> *"Mücahitler önce siz ahlak ve maneviyat bayrağını açarak yola çıktınız, çünkü siz millî, güçlü sanayileşme bayrağını açarak yola çıktınız, çünkü siz millî güçlü sanayi bayrağını, uçak fabrikası, motor fabrikası ve başka ülkelerde fabrika kuracağız diye bayrak açarak yola çıktınız. Siz ne güzel ve mutlu gençlersiniz. Akıncılar, sizlere akıncılar diyorum çünkü sizleri Malazgirt'te yağız atların üzerinde, mızraklarınızı öne dikmiş olarak görüyorum. Çünkü sizleri, Çanakkale'de 250 kilogramlık mermileri kaldırarak, bütün dünyaya meydan okurken, Sakarya'da düşmanı denize dökmek için atların üzerinde görüyorum…"*[202]

Şeklindeki ifadelerinde ötürü MSP gençliği akıncı gençlik olarak tanınmaya ve anılmaya başlanmıştır. Akıncılar Teşkilatı Osmanlıdaki akıncı misyonuna binaen çağın şartlarına uygun olarak İslami siyaset açısından akıncılar gibi önde olan kimseler şeklinde kendi aralarında misyon edinmişlerdir.

Akıncılar Teşkilatının misyonu hakkında Arif Altunbaş: *"Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma hareketiyle her alanda kaybettiği irtifa neticesinde başlayan kopuşa, yozlaşmaya ve kör bir batılılaşma hareketine karşı, Türk Milletini yeniden İslam Kültür ve Medeniyetiyle buluşturmak, barıştırmak ve Türk İslam Medeniyet ve Kültürünü önce topraklarımızda sonra da tüm gönül coğrafyamızda ihya ve inşa etmektir"*[203] şeklinde ifade etmiştir.

Akıncılar Teşkilatı o gün için bir gençlik teşkilatı olması açısından, diğer gençlik teşkilatlarına göre bazı avantajlara ve dezavantajlara sahiptir. Kısa bir sürede etkin ve geniş bir İslamcı gençlik kitlesine ulaşan Akıncılar hızlı bir şekilde örgütlenmişlerdir. Hızlı bir şekilde örgütlenmeleri bir avantaj iken; sağlam bir paradigmanın olmaması, düzenli ve sistemli bir eğitimin olmaması, o gün için İslamcı düşünceyi sistematiğe edecek aydın kimselerin ve düşünceye şekil verecek kaynakların azlığı dezavantaj olarak sayıla

---

[201]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021
[202]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.165
[203]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021

bilinir.[204]

Akıncıların düzenli bir eğitim sistemine sahip olmamasıyla beraber İslamcı gençliğin düşünsel altyapısını sağlam bir zemine oturtacak kitaplardan da yoksun olması İslamcı gençliği etken bir konumdan edilgen bir konuma getirmiştir. Bundan dolayı sistemli bir düşünsel eğitiminin olamayışı Akıncılar Teşkilatı içerisinde bölgesel hatta şubesel farklılıkları ortaya çıkarmıştır. Bu farklılıklar pratikte daha bariz görülür hâle gelmiştir. Bu konuyu açıklamak gerekirse: özellikle Fatih Akıncılarının daha radikal söylem ve davranışlara sahip olması örnek verilebilir. Akıncılar Teşkilatının genel stratejisinde var olmayan bazı durumlar Fatih Akıncılarında gözlemlenmiştir. Fatih Akıncıları özellikle Fatih civarında Ramazan Ayında açıktan yiyip içen insanlara karşı sert bir tutum içerisinde olduğu, hatta bu sert tutumun bazen meydan dayağına kadar vardığı görgü şahitlerinin beyanlarından anlaşılmaktadır.[205]

Düşünsel eğitimin olamayışı sadece Akıncılara has bir durum değildir. O gün için neredeyse bütün İslamcı akımlar için aynı durum söz konusudur. Çünkü Türkiye'de İslamcılığın hız kazandığı 1960 ve 70'li yıllarda İslamcı paradigmayı oluşturan temel kaynaklar tercüme kitaplarla olmuştur. Seyyid Kutub, Mevdudî, Said Havva, Ali Şeriati gibi birçok yazarın kitaplarının Türkçe çevrilmesi, Türkiye'deki İslamcı gruplar ve cemaatler üzerinde ciddi bir etkiye sebep olmuştur.

Bu bağlamda Akıncı Gençler Derneği kurucusu Faysal Mahmutoğlu, Akıncıların ve o dönem gençlerin düşünsel gelişimi ile ilgili olarak şunları söylemiştir: *"Kitap okumaya daha çok kitapevleri öncülük ediyordu. Ağırlıklı olarak İhvanı Müslimin (Müslüman Kardeşler) örgütünün liderlerinin kitapları okunurdu. Tüm akıncıların evinde Seyyid Kutup'un Fizilal'il Kur'an Tefsiri ile Yoldaki işaretler kitabı bulunurdu. Müslüman kardeşlerin kurucusu Hasan El Benna'nın Risaleleri başucu kitabıydı. Pakistan Cemaati İslam'ın liderlerinde Seyyid Ebu'l Ala Mevdudi'nin kitapları ile İranlı Düşünür Ali Şeriati'nın tüm eserleri okunurdu. Yerli Yazarlardan en çok Necip Fazıl ve Sezai Karakoç okunurdu. Necip Fazıl çok popülerdi. Birçok teşkilat konferans için davet ederdi. Mavera dergisi ve yazarları takip edilirdi. Yeni Devir Gazetesi her akıncının evine girerdi."*[206]

Akıncılar Teşkilatı sağ-sol çatışmalarının yoğun yaşandığı bir dönemde siyasal varlık mücadelesi içerinde bulunmasına rağmen, kanlı eylemler içerisinde yer almamış ve taraf olmamıştır. Yaşanan çatışmalar genellikle ülkücüler ve solcular arasında yaşanmaktaydı.

[204]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[205]Edip yüksel ile yapılan görüşme 12.11.2020
[206]Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021

68 kuşağıyla beraber gençler arasında silahlı çatışmalar başlamış hatta kampüslere kadar inmiştir. 1977-80 yılları arasında faili meçhul cinayetler ve çatışmaların son raddeye ulaşmış olmasına rağmen Akıncılar ve MTTB bu çatışmalardan uzak kalabilmişlerdir. Bu üç yıllık kısa sürede birçok Üniversitede eğitime ara verilmesi, Üniversitenin içerisine bomba atılması, bazı şehirlerde yaşanan olaylardan dolayı sokağa çıkma yasaklarının ilan edilmesi ve yüzlerce gencin öldürülmesi o gün için şiddet ve çatışmaların ne kadar vahim olduğunu gözler önüne sermektedir.

Akıncılar ve MTTB'nin yoğun bir çatışma ve şiddet olaylarından uzak kalabilmesinin temel sebeplerinin başında teşkilat başkanlarının yoğun uyarıları gelmektedir. MTTB başkanı Cemalettin Tayla "Büyük Fetih Mitinginde" İslamcı gençliğe hitaben: *"Bu kavga bizim inancımızın kavgası değildir. Bizim nizamımızın kavgası değildir, olamaz da! Bu kavga post kavgasıdır. Bu kavga küfrün kavgasıdır. Kurdukları düzenin ömrünü uzatmak için çıkardıkları suni kavgadır"*[207] diyerek çatışmalardan uzak kalınması gerektiğini ve yaşanan kavganın İslamcılar açısından bir önem teşkil etmediğinden bahsetmiştir. Aynı şekilde Akıncılar Teşkilatı içinde Necmettin Erbakan başta olmak üzere dönemim teşkilat başkanlarının Mitinglerde ve özel görüşmelerde telkinleri MSP gençliğini çatışmalardan uzak tutmuştur.[208]

Ancak genel strateji çatışmalardan uzak durmak iken yer yer Akıncılar da şiddet ve çatışmaların ortasında kalmıştır. Akıncılar sağ- sol çatışmalarının olduğu dönemde, bir taraftan ülkücüler ile diğer taraftan solcular ile mücadele içerisinde bulunmuştur. Bundan dolayı siyasal sahada mücadele gösterirken bazen kavgalar da yaşanmıştır. Akıncılar şiddetten uzak bir politika gütmelerine ve sivil eylemler gerçekleştirmelerine rağmen suikastlara uğramıştır. Erdoğan Tuna ve 1979 yılında Fatih Cami avlusunda Fatih Akıncılarının Başkanı Metin Yüksel'in öldürülmesi çatışmadan taraf olmayan Akıncıları tahrik etmeye yönelik suikastların başında gelmektedir.

Özellikle yapılan suikastların ülkücü kimliğine sahip kimseler tarafından yapılması Akıncılar ile Ülkü ocakları arasından hiçbir zaman kapanmayacak hendekler açmıştır. Suikastların ardından başta Metin Yükselin Babası Molla Sadrettin Yüksel Hoca olmak üzere MSP çevresinde Ülkücüler "münafık" olarak tanımlanmaya başlamıştır. MSP çevresinde Ülkücülerin "münafık" tanımlanması siyasi iken Molla Sadrettin Yüksel çevresi

---

[207]Ertuğrul Zengin, **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi**, s.190

[208]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021, Edip Yüksel ile yapılan görüşme 12.11.2020

münafıklığı itikadi olarak da görmekteydi.[209] Bu bağlamda iki muhafazakâr çevre arasında ne kadar da ciddi bir ayrışmanın olduğu görülmektedir.

Akıncılar Teşkilatı sosyal ve siyasal hayatta faaliyetlerini bahsedilen düzlemde gerçekleştirirken 12 Eylül 1980 Askerî Darbesiyle kapatılmış ve 2006 yılına kadar ise Akıncılar adı altında hiçbir faaliyet ve eylem yürütmemiştir. 80 darbesinin ardından Akıncılar Teşkilatında görev yapan birçok kimse tutuklanmış, MSP kapatılmış ve İslamcı kesimin siyasal alanda varlık mücadelesi bir süreliğine askıya alınmıştır. Kapalı bulunduğu 26 yıllık sürede Akıncılardan kimileri Refah, Fazilet ve Saadet Partileri ile yoluna devam ederken, Akıncılardan birçoğu fikirsel ve eylemsel bazda radikal değişimlere uğramıştır.

3.1.4. Akıncılar Teşkilatının Fikri ve Siyasi Değişimi

Bilindiği gibi teşkilatları ve örgütleri kuran insanlardır. Bundan dolayı her ne kadar da teşkilat resmî statüsünü kaybetse de fikir devam ediyor olabilir. Özellikle Akıncılar için ise kendi ifadeleriyle *"teşkilatlar değişebilir, kapanabilir ama Akıncı düşüncesi devam eder."*[210] 80 darbesinin ardından günümüze kadar olan süreçte de öyle olmuştur. 2006 yılında aynı isim ile tekrardan kurulmasına karşı Akıncı gençler birçok dernek ve teşkilat altında bir araya gelmiştir. 12 Eylül'ün ardından Akıncıların toplanma evresi ile ilgili Arif Altunbaş: *"Tepeden inme darbe ve zorbalıkların hüküm sürdüğü ülkelerde beklenmedik bir zamanda darbelere ve buna bağlı zulüm, baskı, tutuklama, yargılama ve hapislerle karşılaşan toplumlarda bir duraklama, dağılma ve çekimserlik dönemi başlar. İdeolojik her hareket gibi Akıncılarda böyle bir fetret dönemi yaşamıştır. Kısa bir zaman sonra üniversitelerde farklı isimler altında Akıncılar Üniversite talebe hareketleri bağlamında derlenme ve toparlamaya başlamış bugün farklı dernekler, vakıflar ve kuruluşlar şemsiyesi altında faaliyetlerini sürdürmektedirler"*[211] Bundan dolayı yaklaşık 26 yıl kapalı kalan bir teşkilatlanmanın değişimini inceleyebiliyoruz.

Akıncıların hem fikirsel hem de siyasi değişimi uzun bir sürede gerçekleşmiştir. Bundan dolayı değişimi ve süreci ele alırken ilk fikir olarak 80 öncesi fikirleri temel parametre olacaktır. Herakleitos'un dediği gibi "değişmeyen tek şey değişimin kendisidir" ve muhakkak ki değişim bir süreçtir. Bundan dolayı Akıncılar Teşkilatında meydana gelen siyasi ve fikri değişimi ele alırken genellikle radikal manada değişimler göz önünde

[209]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[210]Ersönmez Yarbay ile yapılan görüşme 21.04.2021, Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021
[211]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021

bulundurulacaktır.

3.1.4.1. Millî Görüşten Ak Parti'ye Geçiş

MSP'nin kapatılmasının ardından Refah Partisi'yle yeniden siyasete giren Necmettin Erbakan ile beraber Akıncılar çevresi tekrardan Millî Görüş etrafında toplanmıştır. Dönem dönem Millî Görüş olarak adlandırılan siyasi düşünceden kopuş olmuşsa da en ciddi kopuş Ak Parti'nin kuruluşu ile beraber yaşanmıştır. Aslında geçiş normal olarak algılansa da süreç içerisinde yaşanan olayların etkisi neticesinde bir dönüşüm söz konusudur. 1979 yılında teşkilatın kapatılması ve 12 Eylül Darbesi'nin ardından birçok akıncı tutuklanmış, çeşitli hapis cezaları verilmişti. Turgut Özal döneminde Akıncıların ekserisinin yargılandığı 163. Madde ile beraber gözetim cezalarının kaldırmasının ardından Akıncılar serbest bırakılmıştır. Akıncıların nitelikli çoğunluğu tekrardan Millî Görüş etrafında toplanmasına karşın geri kalan kısmı farklı fikri oluşumlar içerisinde yer almıştır.[212]

Akıncıların Refah Partisi çatısında toplanması ve görev alması normal olarak değerlendirilecek bir tutum olmakla beraber gençlik hareketi olan Akıncıların zaman içerisinde yaşadığı değişimi gözler önüne sermektedir. Çünkü 80 öncesi biraz legal biraz illegal bir yapı ve faaliyet alanına sahip olmaları, ister istemez fikri yapıyı da doğrudan etkilemiştir. Ancak gençlik teşkilatının kapatılması ile beraber başlayan resmî siyasi kadrolaşmalar fikri yapıda da revizyona sebep olmuştur. Bundan dolayı Akıncıların değişimi de aslında 1983'te Refah Partisi'nin kurulması ile başlamıştır.

RP'nin kurulması ile beraber siyasal düzlemde yeniden etkinlik kazanan siyasal İslamcı akımla beraber Akıncılar tekrardan ve belki de ilk defa meşru zeminde parti faaliyetlerinde görev almaya başlamıştır. 1983'ten 1997 yılında gerçekleşen Postmodern Darbeye kadar olan bu dönemde 80 öncesine nazaran Akıncılar meclise girmiş, gündelik siyasette daha aktif bir rol almışlardır. Siyasi mücadele içerisinde direkt yer almalarından dolayı 80 öncesi bazı fikirlerinde değişimi ve dönüşümü görmek mümkündür. Özellikle 1997 yılına kadar Millî Görüş'ün izlediği strateji ile halk tabanında geniş bir kitleye sahip olmuş ve destekleyen kitlenin dindarlık anlayışında da değişim söz konusu olmuştur. Başlangıçta sadece muhafazakâr kesimin partisi olan RP bu dönemde liberal bazı kesimlerinde desteklediği bir parti konumuna yükselmişti. Millî Görüş'te yaşanan bu değişim parti kadrosunda aslında başka yollar da denenmeli anlayışını bir nebzede olsa yerleştirmiştir. Ak Parti'nin temelini atan anlayışta bu neticeden meydana gelmiştir.

[212]İrancı, tekfirci vs.

1997 yılında darbe ile kapatılan RP'nin yerine kısa bir sürede Fazilet Partisi kurulmuştu. Ancak Akıncılardan bazı kimselerin içerinde bulunduğu genç bir kadro 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurmuştur. Daha sonraları Akıncıların büyük bir kısmı bu parti etrafında teşkilatlanmaya başlamıştır.[213] Edip Yüksel'in ifadesiyle: "*Akıncılar Ak Parti'nin gençlik kollarına dönüştü."*[214] Akıncılar aslında başlangıçta katı ve keskin bir anlayışa sahip olmalarına karşı 80 darbesi ve akabindeki süreç ile beraber revizyona uğramaya başlamıştır. Bundan sonraki bölümlerde bu değişim incelenecektir.

3.1.4.2. Devrim Düşüncesinde Değişim

Akıncıların değişiminin aslında 1979 İran Devrimi ile başladığı söyleyebiliriz. İran Devrimi öncesinde aslında tek tip Akıncıdan söz etmek zor olsa da genel itibariyle Akıncıların ittifak ettiği bazı ana meseleler bulunmaktadır. Özellikle İran Devrimi öncesinde partinin ana fikri ve siyasi duruşu etrafında şekillenen Akıncılar Teşkilatı kuruluşundan itibaren bir değişim içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Teşkilatın özellikle yönetici kadrosu MSP çizgisinde devam ederken, Akıncılar zaman zaman fikirsel olarak yönetimden ve MSP'den farklı fikirlere sahip olduğu gözlemlenmektedir. Mesela 1979 öncesinde ve sonrasında gençler arasında hâkim olan "devrim nasıl olacak?" sorusuna parti ve Akıncıların yönetim kadrosunun sunduğu çözüm ve stratejinin Akıncıların tabanında bir karşılığının olmadığı görülmektedir.[215] Özellikle İran Devrimi'nin ardından Akıncılar Teşkilatından kopmalar yaşanmıştır. Çünkü İran Devrimi öncesi tabanda hâkim olan düşünce, "devrim için parti ilk basamaktır. Biz partinin kitlesini arttırırsak, Müslümanları tek çatı altında toplarsak büyük çoğunluğunu hallederiz" şeklindeydi. Ancak İran Devrimi'nin ardından Akıncılardan birçok kimse devrimin parti ile olamayacağını bunun ancak İran'daki gibi halk hareketleriyle mümkün olacağı savını savunmaya başlamıştır.[216]

Sedat Yenigün ve Ercüment Özkan'ın çıkardığı dergilerde de halk devrimini düşünüyorlardı. Hatta Akıncı gençlere göre Konya ve Sivas mitingi bunun bir provasıydı. Erbakan'ın düşüncesi cumhuriyeti Osmanlıya dönüştürmekti bunun dışında farklı bir düşüncesi yoktu. Millî Görüş, Millî Gazete ve Kadir Mısırlıoğlu'nun amacı Osmanlıcılıktı.

---

[213]Yakup Aslanın ifadesiyle "Akıncıların büyük çoğunluğu Ak Parti ve bir kısmı da Saadet Partisine yakındırlar. Diğer partilere yakın olan eski akıncılar da olabilir." Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[214]Edip yüksel ile yapılan görüşme 12.11.2020

[215]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[216]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

Radikal bir devrim yapıp devletin kurgusunu değiştirmek gibi bir amacı yoktu.[217]

Hatta İran Devrimi sonrasında Akıncılardan bazı kimselerin Erbakan'a bir Amerika projesi olarak gördüğü de bilinmektedir.[218] Özellikle Akıncılardan ayrılan İBDA-C ve Ercüment Özkan çevresinin dergilerinde Devrim düşüncesinin parti ile mümkün olmayacağı şeklinde işlenmesi buna örnektir.

Devrim düşüncesinde İran Devrimiyle başlayan değişim, Akıncıların mitingler için astıkları afişlerde ve duvar yazılarında bile gözlemlenmektedir. Devrim öncesinde yakından takip edilen İran'a hitaben, "sen oradan kıracaksın zinciri ben buradan kıracağım zinciri" "İran tağutu devirecek bizde burada tağutu devireceğiz" şeklindeki duvar yazıları Devrim sonrasında "tek yol devrim" gibi sloganlara dönüşmüştür.[219]

İran Devrimi'nin ve 80 darbesinin ardında parti ile olan ilişkilerde güvensizlik ve tereddüt başlamıştı. Bu konu hakkında Arif Altunbaş:

> *"İran Devrimi'nden kısa bir zaman sonra Türkiye'de senaryosunu Amerika'nın yazdığı, figüranlarını Türk Ordusu içindeki bazı darbeci generallerin oluşturduğu bir Askerî darbe gerçekleşti. Bu darbe bizim öteden beri üst düzey parti yetkilileriyle aramızda olan fikir ve düşünce ayrılıklarını açıkça ortaya çıkardı. Parti liderliği, gençliği hep parti afişleri ve flamaları asan, mitingleri organize den, gerektiğinde hazır kuvvet gönüllü birlikler olarak görmeleri bizi hep rahatsız etti. Parti ile aramızdaki görünmeyen kavga, gerilim ve kırgınlığın birinci sebebi de buydu. Diğer sebeplerden biri de sistemin emrinde ve kontrolünde kurulan ve çalışmak zorunda olan bir parti ile yanlış ve yanlı, ithal ve milletimizin bünyesine yabancı olan bir sistemi değiştirip değiştiremeyeceğimiz konusuydu. Özellikle, bu iki konu hâlen birçok Müslüman'ın hayatında, zihin dünyasında, pratiğinde ve teorisinde netleşmeyi bekliyor."*[220] İfadelerini kullanmıştır.

Ancak 1980 darbesiyle resmî hüviyetini kaybeden Akıncılar olmak üzere birçok İslami oluşumun devrim düşüncesine olan inancı bir nebzede olsa kırılmıştır.

Erbakan ve Millî Görüş Hareketi MSP'nin kapatılması ile beraber günümüze kadar birçok kez parti kurmuşlar ve partileri kapatılmıştır. Günümüzde Saadet ve Yeniden Refah Partisi ile siyasi konjonktürde var olan Millî Görüş hareketi içerisinde 80 öncesinde Akıncılarda faaliyet göstermiş birçok kimse bulunmaktadır. Ancak özellikle 79 İran Devrimi ve 80 Askerî darbesi ile Akıncılarda birçok farklı İslami fraksiyona kaymalar yaşanmıştır. Bir kısım kimseler silahlı mücadeleyi tercih eden radikal apolitik gruplara katılırken, bir kısmı selefi apolitik düşünceyi benimsemiştir. Farklı grup ve düşüncelere kayma azımsanmayacak kadar çokken yine de teşkilatın büyük çoğunluğu parti bünyesinde devam

[217]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[218]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[219]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[220]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021

etmiştir.

İktidar Partisi'nin içerisinde yer alan Akıncıların devrim düşüncesinde hem söylem hem de eylem yönünde bir değişim yaşanmıştır. 80 öncesi mitinglerde atılan sloganlar, asılan flamalar ve yazılan yazılar terk edilmiş. Devrim fikri ve İslam devleti düşüncesi yerini demokratik düzen anlayışına bırakmıştır. 2008 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a röportaj esnasında "şeriat gelecek mi?" sorusuna "Şimdi biz bir defa Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olduğunu kabul etmişiz. Şeriat getirmek diye bir şey yok ki. Böyle bir hedefimiz, böyle bir anlayışımız yok ki."[221] Şeklinde cevap vermiştir. Parti ve eski Akıncılardan birçok kimse bu doğrultuda açıklamalar yapmıştır.

3.1.4.3. Devlet ile ilişkilerde Değişim

MSP tarafından kurulmasına karşın Akıncılar tamamen Millî Görüş olarak değerlendirmek doğru olmayabilir. Çünkü: Akıncıların yönetim kadrosu dışındaki kitle zaman zaman parti ile ters düşen fikirler içerisinde bulunuyorlardı. Önceki bölümde bahsedildiği gibi devrimi gerçekleştirme noktasında neredeyse taban tabana zıt görüşler hâkimdir. Geniş genç kitle devrimin parti yolu ile mümkün olmayacağı düşüncesindeydi.[222] Aynı şekilde devlete bakış ve devlet ile olan ilişkiler hususunda da yine farklı düşünceler mevcuttu.

Bu konuda bazı alıntılara yer verilecektir. Akıncıların yönetiminde görev alan Arif Altunbaş, Akıncılar dergisinde yer alan bir makalesinde Müslüman'ın amacında şu şekilde bahsetmiştir. *"Hangi can ve mekânda, hangi şartlar içinde olursa olsun Müslüman, inancını devlet olarak yürürlüğe koymak için Allah'ın Şeriati yolunda son nefesine kadar çalışmak zorundadır. Müslüman, İslam'ı her hâliyle yaşamak zorundadır. İslam'ın her emrettiğinin yürürlükte olmadığı bir toplumda İslam'ı yaşamaktan bahsedilemez. İslam'ın emrettiği her şey, vahiy nizamının hâkim olduğu yerde uygulanabilir. Ancak, sentezciliği, herhangi bir beşerî sistemle ortaklığı ve reformu İslam kesinlikle reddeder. Ne bir fazla ne bir eksik her şey İslam'ın ölçüleri içinde, İslam'a göre olması gerekmektedir. Beşerî sistemler Müslümanlara en rahat bir yaşama imkânı sağlasa bile, Müslüman'ın gayesi yerine gelmiş olamaz. Müslüman için nihai hedef, Allah'ın nizamını yürürlüğe koyma gayreti içinde olmak, yani ille devlet olmak, devlet olma yolunda yürümektir."*[223]

"1978 yılında Hasan Sürer silahlı saldırı sonucu hayatını kaybetmişti. Bu olaydan sonra

---

[221] https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/basbakanim-seriat-gelecek-mi-9147284 (Erişim Tarihi: 14.09.2021)

[222] Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

[223] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.212

Akıncılar Derneği İstanbul Şubesi, İl Başkanları Yakup Kaldırım imzası ile bir bildiri yayınlanmıştır. Katillerin lanetlendiği bildiride özetle şu açıklama yapılmıştır. "Katillerden hesap sorulsun demiyoruz. Çünkü bozuk düzen, Müslüman katillerinin düzenidir. Çünkü bu düzen, yiğitlerini savaşlarda yitirmiş, çoğunluğu çocuk, kadın ve ihtiyar kalmış ülkede, düşmanla birlik olanların, kanımızın bedelini ihanetle ödeyenlerin kurdukları düzendir. Ama unutulmamalıdır ki, bu düzeni cesetlerimize basarak devam ettiremeyeceklerdir."[224]

"Açıklama yapan Akıncılar Derneği İstanbul il başkanı Mehmet Güney, şu ikazda bulunmuştur: "Emperyalistlerin uşaklığını yapan kuyrukçulara şunu hatırlatmak isteriz ki; Akıncıların başkaldırısı kuyrukçuların sonu olacaktır. Müslüman olarak yeri geldiğinde müşrik düzenler ve onun uşaklarına karşı kanımızın son damlasına kadar savaşacağız."[225]

Önceki bölümlerde 80 öncesi Akıncıların partiye yakın olmakla beraber İslam devrimi taraftarı olduklarını, laiklik ve demokrasiyi reddettiklerini söylemiştik. O gün için rejim bir rakip olarak görülmekteydi.[226] Rejim bağlamında düşman olarak görülen Devlet ve iktidar 2000 sonrasında yardımcı bir konuma yükselmiştir. Nitekim Arif Altunbaş Müslümanların iktidar eliyle düşmanlaştırılmasını şu şekilde eleştirmiştir:

"Batı emperyalizminin Türkiye ve İslam ülkelerindeki yerli ve yabancı uzantıları iktidar dönemlerinde kendi özü ve kimliğine sahip çıkan, millî ve manevi değerlerine bağımlı, tarih ve kültürüne bağlı, ahlak ve medeniyetine saygılı ve bütün bunları gelecek tasavvurunun temel taşları olarak gören Müslümanları aşırılıkla, radikallikle suçlamıştır. Tanzimat'tan bu yana, özellikle; CHP tek parti diktatörlüğü ile darbeler ve darbecilerin vesayet iktidarları döneminde dinine bağlı Müslümanlar, 'radikal'', ''kökten dinci'', ''İslamcı'' olarak suçlanıp vahşi, barbar, insanlık düşmanı bir toplum olarak onlara muamele edilmiş, hatta; millî savunma doktrinlerinde kendi dinine, kültürüne, millî ve yerli değerlerine bağlı Müslümanlar batı emperyalizmine bağlı sistem ve düzenler, iktidar ve yöneticiler tarafından ''yerli tehlike'' ve ''iç düşman'' olarak suçlanarak ve hedef gösterilmiş, kendi vatanlarında yabancı, kendi ülkelerinde sürgün muamelesi görmüştür."[227]

Akıncıların misyonlarının başında demokrasinin İslam'a aykırı olduğu düşüncesi bugün Akıncıların büyük bir çoğunluğu için söz konusu değildir. Faysal Mahmutoğlu bu değişimi

---

[224]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.218
[225]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.220
[226] Burada rejim direk olarak devlet olarak kullanmıştır. Ancak devlet karşıtlığı devletleşme karşıtlığından farklıdır. Rejim karşıtıydılar. Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021
[227]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021

şu şekilde aktarmaktadır: *"Kırk yıl öncesine göre çok farklı düşünüyorum. Olaylara daha hoşgörülü bakmayı öğrendim. Çoğu aykırı düşünceleri tolere edebiliyorum. Dün Demokrasiyi İslam'la bağdaştırmıyordum bugün ise İslam'ın en iyi yaşanabileceği rejim demokrasidir diyorum. Dün Cemaat düşüncesi ağır basıyordu bugün bireysel Müslümanlığı savunuyorum. Bunu değişim olarak değil gelişim olarak görüyorum."*[228]

Yine 2000 öncesi laikliği İslam aykırı olarak kabul eden Akıncılar Ak Parti iktidarı ile bu düşüncesini de değiştirmiştir. Nitekim 2011 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Kahire'ye yaptığı ziyarette Mısır halkına hitaben "laiklik, din karşıtlığı değildir. Müslümanlar iktidarda olduğunda, Hristiyanlar, Yahudiler ve ateistlere de eşit yurttaşlar olarak saygı gösterilmelidir" demişti. Türkiye Başbakanı, "laiklikten korkunuz olmasın" demişti.[229]

Özellikle günümüzde Ak Parti çevresinde kümelenen Akıncılar 19 yıllık iktidar neticesinde hem demokratikleştiler hem de rejim bağlamında devlete düşmanlık dostluğa dönüştü. Ersönmez Yarbay bu konu hakkında: *"Akıncıların söylemleri radikaldi "dinsiz devlet yıkılacak" derken "2011 yılından sonra Ak Parti (ve Akıncılar) devletçi olmuştur."*[230] Tabi ki bu sadece Akıncılar ile ilgili bir durum değildir.

3.1.4.4. Siyasi Tavır ve Duruşta Değişim

Akıncılar 80 öncesinde belki de en çok üzerinde durdukları konuların başında Siyonizm gelmektedir. Türkiye ve diğer Müslümanların çoğunlukta yaşadığı ülkelerin devlet düzeyinde İsrail'e verdikleri tepkileri kınayan bir pozisyonda olan Akıncılar bugün İsrail ile Türkiye'nin yakın ilişkileri hakkında herhangi bir aksi tutum ve davranış sergilememektedir.[231] Mavi Marmara gemisine yapılan saldırının ardından İsrail'e karşı sert bir tutum sergilenmiş ancak geçen zaman içerinde bu tutum terk edilerek yardım götüren vatandaşların izin almadan gittikleri beyan edilmişti.[232]

İsrail ve Yahudiler hakkında: *"1 Nisan 1978 yılında Kayseri'de "İsrail'i Tel'in*[233] *Mitingi ve Yürüyüşü" yapılmıştır. On binlerce gencin katıldığı bu yürüyüşle ilgili Akıncılar tarafından*

---

[228]Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021
[229]https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018(Erişim Tarihi: 18.11.2021)
[230] Ersönmez Yarbay ile yapılan görüşme 12.04.2021
[231]https://tr.sputniknews.com/politika/201601021019980386-erdogan-bizim-israil-ihtiyacimiz-var-/ (Erişim Tarihi: 13.11.2021)
[232]https://www.diken.com.tr/mavi-marmarayi-bana-mi-sordunuz-diyen-erdogan-15-vekili-gemiye-bindirmemisti/ (Erişim Tarihi: 15.11.2021)
[233]Lanetleme

yayınlanan bildiride özetle şu değerlendirmeye ve çağrıya yer verildi: "...Aziz milletimiz. İslam milletini param parça edip yutan Yahudi'nin inancında Nil'den Fırat'a kadar toprak elde etme arzusu vardır... Müslüman! İsrail, Filistin topraklarında Müslüman kardeşinin kanını akıtıyor. Bu kan senin kanındır ve bu kan tüm Müslümanların kanıdır. Kudüs Yahudi'nin pis çizmeleri altında inlerken sen rahat uyuyamazsın."[234]

Aynı şekilde İşgalcilere karşı Afgan cihadını, İran Devrimi'ni savunan Akıncılar 2003 yılında Amerika'nın Irak işgaline destek olması için meclise tezkere önerisi verilmesi hususunda, incirlik hava üssünün askerî mühimmat ve erzak konusunda kullanılmasında aksi bir tavır sergilememiştir. Aksine partinin ve yönetim kadrosunun bu tutum ve davranışlarının ardında durmuştur.[235]

Aynı şekilde "24 Kasım 1979 tarihinde Akıncı Gençlik Derneği tarafından Kayseri'de "Afganistan'daki Müslümanlarla Dayanışma Mitingi" yapılmıştır. Aslında Akıncı Gençlik Derneği ülkenin birçok yerinde bu mitingi yapmayı planlamıştı. Ancak Kayseri dışında hiçbir ilde miting için izin çıkmadığı için sadece Kayseri'de yapılabildi."[236] Akıncıların yaşadığı bu değişim için Yakup Aslan: *"Bizim arkadaşların hepsini dönüştürdüler.28 Şubat'ta çok insan değişti insanlarla birebir diyaloğa girdiler"* derken Faysal Mahmutoğlu*: "Dünün Akıncılarının büyük bir kesimi iktidar nimetini paylaşmakla meşgul, nimet paylaşımının olduğu yerde devrim de düşüncesi de rafa kalkar."* Demiştir.

3.1.4.5. Faaliyet ve Eylemde Değişim

Akıncıların 1980 öncesi faaliyet alanlarından bahsetmiştik. 68 kuşağı ile başlayan gündelik hayatta aktif siyaset anlayışı gençlik hareketleri üzerinden yürümüştür. Parti çevresinde faaliyet gösteren, şiddeti benimsemeyen gençlik hareketlerinin eylemleri ve faaliyetleri çok kısır bir döngü içerisinde sürmüştür. Miting ve konferans afişleri asmak, duvar yazıları yazmak, bildiriler dağıtmak, küçük çaplı bölgesel kurslar ve meslek eğitimleri, spor kursları vb. dışında bilişsel ve toplumsal eğitim faaliyetlerinin neredeyse çok az olduğu söylenebilmektedir. Akıncılar Teşkilatı da bu bağlamda 1980'de kapatılmasına kadar bu şekilde faaliyet göstermiştir. Faysal Mahmutoğlu Akıncıların faaliyetleri hakkında "*Faaliyetleri daha çok mensuplarına ve topluma bildiri dağıtmak, belli günlerde Türkiye'nin değişik bölgelerinde miting tertiplemek, konferans vermek, taşradan gelen*

---

[234]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.217

[235]https://www.millîyet.com.tr/siyaset/erdogan-bastirdi-tezkere-kabul-edildi-5186260 (Erişim Tarihi: 09.12.2021)

[236]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.229

öğrencilere yurt temin etmekti 80'li yıllarda öğrencinin en önemli sorunu barınmaktı-, kültürel ve sportif amaçlı kamplar düzenlemek ve dünya Müslümanlarıyla, mazlumlarıyla, mağdurlarıyla dayanışma gecesi organize etmek şeklinde özetlenebilir."[237] Demiştir.

1983 yılında RP etrafında kümelenen Akıncılar 2006 yılına kadar parti bünyesinde faaliyet göstermiştir. Günümüzdeki Akıncıların faaliyetleri ile ilgili olarak Arif Altunbaş: *"Bu ad altında faaliyet yapan dernekler var. Ama birçokları Akıncıların ruh ve düşüncesinden, eylem ve söyleminden, gelecek tasavvuru ve anlayışından maalesef çok uzaklarda. Derneklerinin duvarına Akıncılar tabelasını asmakla ''Akıncı'' olunmuyor. O; bir ruh ve düşünce ufku ve derinliği meselesidir"*[238] Yakup Aslan ise*: Bugünkü Akıncılar ile o günkü Akıncılar arasındaki farkı "bugünküler küçük bir kitle akşam sohbetleri falan var"* sözleriyle tanımlamıştır*."*[239]

Bu bağlamda Ersönmez Yarbay, Ak Parti çevresinde yer alan Akıncıların ve eski İslamcıların İslami fikir ve düşüncede geçirdikleri evrimi ve tezatlığı şu şekilde açıklamaktadır: "*Söylemler İslamidir ancak eylemeler İslam ile alakası yoktur*"[240]

3.2. Hizbullah

Anadolu toprakları tarih boyunca birçok farklı uygarlığa, etnisiteye ve birçok dine ev sahipliği yapmıştır. Farklı anlayışların hüküm sürdüğü Anadolu, farklı siyasi anlayışları da içinde barındırmıştır. Bundan dolayı siyasi kültürün de farklılaştığı coğrafyalardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden itibaren demokrasi ile tanışan Türk siyasal hayatı, dönem dönem siyasete yapılan askerî müdahaleler ile toplumsal hareketlerde ve siyasi kültürde ciddi değişimler yaşamıştır. Amaçlarına demokratik yollarla ulaşamayacağını düşünen ve hali hazırda demokrasiye karşıt olan bazı kesimlerin farklı alternatiflere yöneldiği görülmüştür. Yakın coğrafyada gerçekleşen İran Devrimi'nin Türkiye'de yaşayan bazı radikal grupların ülkelerinde de benzer bir devrimin gerçekleştirilebileceği düşüncesinin şekillenmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Hizbullah da bu oluşumların başında gelmektedir.

Hizbullah, kelime olarak Arapça bir kelime olmakla beraber "hizb" kökünden türemiş birleşik bir kelimedir. Hizb, Arapça 'da "gücü olan bir topluluk", "parça, kısım; cemaat, taife; bir kimsenin görüşüne ve emrine uyan özel adamları" manasına gelmektedir.

[237]Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021
[238]Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021
[239]Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021
[240]Ersönmez Yarbay ile yapılan görüşme 12.04.2021

Günümüzde Arap dünyasında hizb aynı zamanda "siyasi parti" manasında da kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de üç yerde geçen Hizbullah ise müfessirlerin yorumlarına göre; "Allah'ın ordusu, Allah'ın dostları, Allah'ın taraftarları, Allah'ın yardımcıları, Allah'ın dininin yardımcıları" manalarına gelmektedir. Mücadele Suresi'nin 22. Ayeti: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun, Allah'a ve peygamberine düşmanlık eden kimselere babaları, oğulları, kardeşleri yahut diğer akrabaları da olsa sevgiyle bağlandıklarını göremezsin. İşte Allah bu müminlerin kalplerine imanı nakşetmiş ve onları katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları orada ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O'ndan razı olmuşlardır. İşte onlar Allah'tan yanadırlar; iyi bilinmeli ki kurtuluşa erecek olanlar da Allah'tan yana olanlardır!"* Şeklinde tercüme edilirken Hizbullah kelimesi "Allah'tan yana olanlar" anlamında kullanılmıştır.

3.2.1. Hüseyin Velioğlu ve Hizbullah'ın Kuruluşu

Hizbullah kavramı, Kur'ani bir kelime olması hasebiyle uzunca yıllar farklı İslami fraksiyonlar tarafından kullanılmıştır. Ancak yakın geçmişte bu kavram çerçevesinde bir oluşum ilk olarak İran Devrimi öncesinde ortaya çıkmıştır. 1973 yılında İran Devrimi'nin öncülerinden biri olan Ayetullah Mahmut Gaffari'nin *"tek bir parti vardır o da Hizbullah'tır. Hizbullah bir ruhtur ve o her yerdedir veya hiçbir yerde değildir"* şeklinde ifadelerde bulunmuştur. Devrim öncesi İran'da Gaffari'nin bu sözlerinden hareketle sıkça kullanılmaya başlayan Hizbullah kavramı "Hizbullahi yol, Hizbullahi çizgi" gibi farklı tanımlamalar içinde kullanılmaya başlanmıştır. Bundan dolayı bu adla birçok yapılanma meydana gelmiştir. Ancak bugün bilinen ve Humeyni tarafından benimsenen grup ise 1978 yılında bu isimle kurulmuştur. Devrimden sonra Humeyni, Ayetullah Mahmut Gaffari'nin oğlu Hadi Gaffari'yi Hizbullah'ın başına getirmiştir.[241]

Devrimin ardından İran için en önemli meselelerden biri de devrimi Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelere ihraç etmek olmuştur. Bunun ile ilgili "İslami İrşad ve Kültür Bakanlığı" kurulmuştur. Açık veya gizli olarak faaliyet yürüten bakanlık Lübnan'da da faaliyet göstermiş ve ilk olarak 1982 yılında Hizbullah yapılanmasına gidilmiştir.[242] Günümüzde hâlen faaliyet gösteren Lübnan Hizbullah'ı Ortadoğu'da özellikle Şiiler

[241]Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.47

[242]Oğuzhan Taşan, **Ak Parti'nin Hizbullah Algısı: 2000-2015 Değişim ve Devamlılık**, (Yüksek Lisans Tezi), Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s.8

arasında güçlü bir konumdadır.

Türkiye Hizbullah'ı, İran ve Lübnan'daki isimdaşlardından birçok konuda farklı bir konumdadır. Ortaya çıkışı İran Devrimi sonrası olması ile beraber en belirgin farklılık Sünni bir yapılanma olmasıdır. Lider olarak kabul edilen Hüseyin Velioğlu tarafından yapılandırılan Hizbullah, geleneksel yerli İslami cemaatlerden farklı bir yapıya sahiptir. Hücresel örgütlenme[243], müntesiplerinin kod isimlerle isimlendirilmesi, gizli ve kapalı devre faaliyetler yürütmesi, suikastlar ve şiddetin araçsallaştırılması gibi geleneksel, sivil bir cemaat yapılanmasından uzak bir örgütlenme ve faaliyetlere sahip olduğundan dolayı Hizbullah, çalışmada bir grup olarak değerlendirilmiştir.

Hizbullah'ın kurucuları arasında yer alan ve 2000 yılına kadar liderlik görevini sürdüren Hüseyin Velioğlu, 1952 yılında Batman'da doğmuş ilk ve ortaokulu burada bitirmiştir. Lise diplomasını Mardin'de alan Velioğlu, Üniversiteyi 1980 yılında Ankara Siyasi Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümünde tamamlamıştır. Öğrencilik yıllarında Millî Türk Talebe Birliği ve Akıncılar Teşkilatında bir dönem bulunan Velioğlu daha sonrasında bu teşkilatlara olan ilişkisini kesmiştir.[244] Mezun olduktan sonra 1980 yılında Muhafazakâr bloğun adayı olarak Batman Petrol iş Şube başkanlığına aday olmuş ancak kazanamamıştır. Bunun ardından 1 yıl Ankara'da özel bir şirkette çalışan Velioğlu tekrardan Batman'a dönmüştür. 1983 yılında Diyarbakır'a taşınmış ve ilim kitabevini kurmuştur. 17 Ocak 2000 yılına kadar Mardin, Adana, Konya ve İstanbul gibi birçok şehirde gizli bir hayat süren Velioğlu yapılan bir polis baskını sonucunda öldürülmüştür.[245]

Hizbullah'ın fikri altyapısı 1978 yılında atılmış ve 1979 yılına gelindiğinde Hüseyin Velioğlu, İsa Altsoy, Edip Gümüş, İhsan Yeşilırmak, Ubeydullah Dalar tarafından kurulmuştur. Bu isimlerin dışında Fidan Güngör, Molla Mansur Güzelsoy ve Mehmet Ali Bilici'nin de kurucular arasında olduğu söylenmektedir.[246] İlk aşamada kendi aralarında, İran Devriminin ardından ise bölgedeki Medreseler ve Mollalar ile müzakerelerin yapıldığı bilinmektedir. Başlangıçta grubun ismi Hizbullah değildir. Zamanla özellikle medyanın bu kavramı kullanması ve İran'ın etkisiyle grubun adı Hizbullah olarak benimsenmiştir. Hizbullah'ın duyuru organı olarak kullanılan huseynisevda.com da bu bilgiyi doğrulamakta ilk olarak "Cemaata Ulemayen İslami" yani İslam Âlimleri Cemaati adı altında

[243] Hizbullah'ın müntesipleri 17 Ocak operasyonuna kadar liderin kim olduğunu bilmiyor. Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022

[244] Mehmet Metiner, **Yemyeşil Şeriat- Bembeyaz Demokrasi**, Elips Kitapları, Ankara 2015, s.242

[245] Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.61-65,

[246] Abdülaziz Tunç'un itirafları, Ruşen Çakır, **age**, s.58

kurulduğunu belirtmektedir.[247] İran Devrimin etkisinde kalan Velioğlu ve arkadaşları devrimin tıpkı İran'daki gibi medreseler ve mollalar yardımı ile olacağını düşünmektedir. İleride bahsedileceği gibi yapılan birçok faaliyet ve eylemde İran'ın etkisi bariz görülmektedir.

Hizbullah'ın Velioğlu'ndan sonraki lideri olan İsa Altsoy[248] tarafından yazılan "Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler" adlı kitapta kuruluş amacını şu şekilde ifade etmektedir:

"Müslümanların o dönemde yaşadıkları sorunlara çözüm olabilecek, İslami faaliyetlerin heba olmasını önleyecek, mevcut başıboşluk ve kargaşa ortamı nedeniyle birçok samimi insanın dökülüp davadan uzaklaşmasının önüne geçebilecek, Müslümanları bu bunalım ve kargaşa ortamından kurtarıp sağlıklı ve sıhhatli İslami bir mücadele zeminine kavuşturabilecek yeni bir cemaatleşme sürecinin başlatılmasına inanıyor ve bu doğrultudaki çabalarını sürdürüyorlardı……Bütün bu araştırma, inceleme ve gözlem neticesinde, yerel düzeyde Müslümanların ihtiyaçlarına cevap verebilecek kamil anlamda kapsamlı ve kuşatıcı bir hareketin olmadığı kanaatine varıldığından, böylesine ağır, hassas ve önemli bir işe teşebbüs edildi….Bu inanç ve düşünce temelinde, cemaatin öncüleri 1979 yılında, o zamana kadar süregelen tartışmalardan, yanlış ve yetersiz çalışmalardan, içinde bulunulan kısır döngüden sıyrılarak, Müslümanların özlem ve beklentilerini karşılayacak, tamamen yeni, özgün ve bağımsız, her konuda İslami ölçüleri ve Asr-ı Saadet önemini esas alan, sadece takva, fedakârlık, ihlas ve İslam kardeşliği temelinde bir araya gelen Müslümanların gönüllü birlikteliğinden oluşan Hizbullahi Cemaati kurdular."[249]

Velioğlu'nun Batman'da olmadığı dönemde yapılanmanın lideri olan İsmail Altsoy Kuruluş amacının "İslami bir devlet" olduğundan bahsetmektedir.[250] Bölgede birçok İslami cemaat, tarikat ve medreseler olmasına karşın Hizbullah'ın kuruluşunu bir sürecin sonu olarak değerlendiren Cemal Tutar ise tarihi sebepler ve İslami yükümlülüklerden bahsetmektedir. Cumhuriyetin ilk günlerinden itibaren Hizbullahi Müslümanlara işkenceler, eziyetler ve asimilasyon programı uygulandığı ifade etmekte; laikliğin İslam'a karşı bir savaş ilanı olduğunu ve düşmanlıkta ikinci sırada da Kürt Müslümanlar olduğunu söylemektedir.[251] Örgütün tarihi misyonunu anlattıktan sonra İslami yükümlülükler ile ilgili olarak; Kur'an'ın cemaat olmayı emrettiğini, gayri İslami sistemde bir Müslüman'ın İslami yaşantısını koruyabilmesinin şartının cemaat olduğunu öne sürmektedir.[252]

---

[247] Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.46
[248] İsa Bagasi olarak da bilinmektedir
[249] İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, 2001, s.25
[250] Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.46
[251] Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, Dua Yayıncılık, İstanbul 2011, s.115-128
[252] Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.129-134

Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM)'nde görülen Hizbullah ana davası iddianamesinde Hizbullah düşüncesinin ana mantığında: *"Yeryüzünde Allah'ın egemenliğinin kurulması, insanlığın egemenliğinin yok olması, otoritenin onu gasp eden kulların elinden alınıp Allah'a geri verilmesi, yalnızca ilahi kanunun (şeriatın) yürürlükte olması, beşeri kanunların ilga edilmesi ile mümkün olacağı"* düşüncesinin hâkim olduğundan bahsetmektedir.[253] DGM de yargılanan Hizbullah mensupları "İslami bir Kürt devleti kurma" amacı etrafında faaliyet göstermekle yargılanmıştır. Ancak İsa Altsoy, yazdığı kitapta kürt milliyetçiliğine karşı çıktıklarını ve kürtçülük söyleminden kaçındıklarını ifade etmiştir.[254]

Bahsedilen amaç çerçevesinde ortaya çıkan Hizbullah, anlayış ve yapılanma bakımından günümüze kadar pek çok kez değişim geçirmiş olup Hizbullah ve değişimi üç bölümde incelenecektir.

3.2.3. I. Dönem: Teşkilatlanma (1978-1991)

Temelleri 1978 yılında atılan Hizbullah, İran Devrimi'nin etkisiyle faaliyetlerini arttırmış ve bölgede tanınır hâle gelmişti. Velioğlu ve arkadaşları ilk önce kendi çevreleri ile başlamış ardından bölgedeki medreseleri, mollaları ve cemaatleri gezerek insanları o gün için adı henüz konulmamış olan Hizbullah'a davet etmeye başlamıştı. Daha sonraları bu davete bazı medreseler ve mollalar icabet etmiştir. Bundan dolayı yapılanmanın ilk ismi "İslami Âlimler Cemaati" olmuştur. 1980'lerin sonuna kadar "cemaat" olarak nitelendirilmesi bu sebepten ötürüdür.[255]

Hizbullah, yapılan ziyaretler neticesinde bölgede hızlıca teşkilatlanmaya başlamıştır. Medreseler ve Mollalar tarafından rağbet görmeye başlayan Hizbullah'ta en büyük pay Velioğlu'nundur. Velioğlu bölgede yaptığı münazaralar ile tanınması ve Risale-i Nur'a olan hâkimiyeti genç Seyda ve Mollaların ilgisini çekmiştir.[256] Risale-i Nur'u okuyan ve okutan Velioğlu: *"Üstat yaşasaydı hareketin tabii lideri olurdu"* şeklinde ifadelerde de bulunmuştur.[257] Ancak yine de Nakşibendi tarikatına bağlı bazı medreseler "tasavvuf karşıtı" olarak gördükleri Hizbullah'a katılmayı reddetmişlerdir.[258] Ancak ilk yıllarda çok sayıda medreseden Seydalar ve Mollalar katılmıştır.

---

[253]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.110
[254]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 67-71
[255]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.46
[256]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.157
[257]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.43
[258]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.358-359

İlk olarak Batman'da faaliyetlerine başlayan Velioğlu, kısa bir sürede Batman'da etkin bir konuma gelmiştir. Kitlesel bir yapıya dönüşmek ve faaliyet alanını genişletmek için Diyarbakır'a taşınmak isteyen Velioğlu, daha sonraları Menzil Grubu'nun lideri olacak olan Fidan Güngör ile görüşmüş, kısa bir sürede Diyarbakır'a yerleşmiştir.[259] Başlangıçta iki farklı yapı olan ilim ve Menzilin birlikteliği bu noktada başlamıştır. Her iki grupta İran'ın etkisinde kalmışlardır. Bundan dolayı faaliyetlerine tıpkı İran Devrimi'nin başladığı yerden yani camilerden başlamışlardır. Camilerde akşam ve yatsı namazı arasında çocuklara ve gençlere dersler yapmaya başlayan Hizbullah mensupları, bazı imamlarla sorun yaşamış ve ilk olarak şiddetin meşrulaştırılması bu yolla başlamıştır. Caminin anahtarını vermeyen imamlar tehdit edilmiş hatta bazı imamlar dövülmüş. Ancak kısa bir sürede camilerde örgütlenmeye tamamlanmıştır. Camilerin ardından mahallelerde, köylerde düzenli İslami sohbetler yapılmıştır. Kısa sürede Diyarbakır'da faaliyet gösteren Hizbullah 1983 yılında Velioğlu'nun "ilim" kitabevini kurması ile birlikte ilim ve Menzil olarak bölünmüştür. Bagasi'ye göre başlangıçtan o güne kadar Menzil Grubu münafık bir tutum izlediği iddia edilmiştir.[260] Hizbullah'ın ilim kanadı, Menzil Grubu için çatışmalar ile bitirildiği 1995 yılına kadar süreçte "münafık, nifak grubu" gibi tanımlamaları sürekli dile getirmiştir.

Velioğlu, Hizbullah'ın hareket stratejisini "tebliğ, cemaat ve cihat" olarak formülize etmiştir. 1991 yılına kadar olan I. Dönemde tebliğ ve cemaat stratejisi uygulanmıştır. Hizbullah, bu dönemi peygamberin Mekke dönemine benzetmiş ve gizli bir şekilde yapılanmaya gitmiştir.[261] Üst düzey gizli yapılanma hakkında 17 Ocak Beykoz Operasyonu'na kadar neredeyse yok denilebilecek kadar az bilgiye rastlanmıştır. Hatta çatışmaların yoğunlaştığı 1992 yılında dönemin İç İşleri Bakanı İsmet Sezgin: *"Hizbullah'ın olmadığını, Hizbullah örgütünü söyleyenlerin PKK'cılar"* olduğunu söylüyordu.[262] Ancak bu kadar gizliliğe önem verilmesine rağmen bütün müntesiplerinin kendi eliyle özgeçmiş yazmaları farklı bir çelişkiyi ortaya koymuştur.

Tebliğ, davet ve cemaatleşme dönemi olarak tanımlanan bu dönemde Velioğlu, ilk defa 1988 yılında İran'a giderek yeni bağlantılar edinmeye çalışmıştır. İtirafçı Abdülaziz Tunç'un ifadesine göre bu ziyaretler en az sekiz defa gerçekleşmiştir. Bu ziyaretler esnasında beraber olduklarını dile getiren Tunç, Tahran'da bazı eğitimlere katıldığını ifade

---

[259]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.49

[260] İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.177

[261] Bu döneme gizli davet gizli yapılanma denilmektedir. İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.41

[262] Hikmet Çiçek, **Hangi Hizbullah**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000, s.12

etmektedir. Bu eğitimlerin başında:

- Örgütlenme nasıl olmalı?
- Gruba insan nasıl kazanılır?
- Polisin örgütleri çözme taktikleri nasıldır?
- Takip nasıl yapılır?
- Polisin takibinden nasıl kurtulunur?

Gibi teorik eğitimlerin dışında; askeri eğitimlerinde verildiğinden bahsetmektedir.[263]
Bir dönem Hizbullah'ın askerî kanat sorumlu olan Tunç, İran ile ilişkileri "bu örgütün en büyük sırrıdır" şeklinde ifade etmektedir.[264] Velioğlu, bir dönem İran ile ilişkileri sürdürmesine rağmen bir türlü istediği desteği alamamıştır. Çünkü Türkiye Hizbullah'ının Sünni olması Şii İran Hizbullah'ı ile aralarında temel bir farklılık koymaktaydı. Velioğlu, Ali Hamaney ile yaptığı son görüşmeden sonra ilişkileri zayıflamış. Hamaney Velioğlu'nu ve Hizbullah'ı Şii olmaya davet etmiş ancak bunun mümkün olmayacağını söyleyen Velioğlu'na sert bir cevap verilmişti. İddiaya göre Velioğlu: *"Herkes inandığı gibi yaşasın bizim kardeşliğimiz bu boyutta devam etsin" demesine karşı Hamaney "Hüseyin Hüseyin sen on iki imamı kabul etmez Şia'yı hak bilmezsen ve bize tabi olmazsan sen bize kardeşim desende bizim gözümüz sen kâfirsin"* demiştir. Bundan sonraki süreçte Velioğlu: *"Diğer batıl örgütlere yaptıkları yardımın kırkta birini bize yapmadılar"* demiş ve ilişkileri zamanla zayıflamıştır.[265] Hizbullah'ın ilk çatışmaya girdiği 1991 yılına kadar süreç bu şekilde ilerlemişti.

3.2.4. II. Dönem: Şiddetin Araçsallaştırılması, PKK ve Menzil Çatışmaları (1991-2000)

Hizbullah'ın birinci dönemi teşkilatlanma ve grup stratejisini oluşturmak ile geçmişti. Başlangıçta "İslam Âlimleri Cemaati" adını kullanmış ancak "Hizbullah" tanımlanması Menzil Grubu'nun kendini İran Hizbullah'ı gibi Hizbullah olarak tanımlaması[266], iddiaya göre Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele Grup Komutanlığı (Jitem)'nın yaptığı eylemelerde Hizbullah ismini kullanması[267] ve cemaat mensuplarının bu ismi sürekli dile

[263]Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivihttps://www.youtube.com/watch?v=JWc5fhRzGE4
[264]Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivi
[265] Abdulhakim Velioğlu https://www.youtube.com/watch?v=m3dnP-7KFA8 (Erişim Tarihi:18.09.2021)
[266]Mehmet Metiner, **Yemyeşil Şeriat- Bembeyaz Demokrasi**, s.242
[267]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.361

getirmesi sonucunda Velioğlu tarafından benimsenmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.

1991 yılına değin Hizbullah küçük yerel olaylar dışında hiçbir şiddet ve çatışma ile anılmamıştı. Genel itibari ile yaptıkları İslami sohbetlerle anılan, cami, köy ve mahallelerde yürüttükleri İslami faaliyetler ile bölgede bilinen İslami bir grup olarak tanınıyordu. Tabii Velioğlu'nun bazı cemaat yetkililerini 90 öncesinde İran'a gönderip silahlı eğitim aldırdığı bilinmiyordu. Ama toplumsal olarak bilinen herhangi bir kanlı eyleme veya çatışmaya girilmemişti. Hizbullah için Meşru Müdafaa olarak nitelendirdikleri suikastlar ve çatışmalar 7 Mayıs 1991 tarihinde PKK'nın İdil'de Karaaslan ailesinin evine yaptığı saldırı ile başladığı bilinmektedir.[268]

3.2.4.1. PKK ile Savaş

PKK'nın yapmış olduğu İdil'deki saldırı, aslında Hizbullah'tan habersiz tesadüfen Hizbullah mensuplarına yapılmış bir saldırı değildi. Çünkü bu cinayetlerden önce PKK ve Hizbullah birçok noktada karşı karşıya gelmiş ve iletişim sağlamışlardı. Bagasi, PKK ile yaşanan sorunların başlangıcını şu şekilde ifade etmektedir;

"PKK hayatlarında bir sefer dahi olsun cami yüzü görmeyen ve camiye uğramayan kendisine bağlı ayak takımı, cahil bazı erkek ve kadınları organize edip kışkırtarak camilere gönderiyordu. Cami kapılarında toplanan, bazen cami içine gelişigüzel ayakkabılarıyla saygısızca giren bu zavallı insanlar, cami içinde kargaşa çıkararak Cemaat mensuplarının çocuklara Kuran dersi vermesine engel oluyorlardı. Bu insanlar, utanmadan terbiyesiz bir şekilde camideki Müslüman gençlere ve Cemaat mensuplarına; "Camiler halkın malıdır. Sizin burada Kuran dersi vermenize ve İslami faaliyet yürütmenize müsaade etmeyeceğiz diyecek kadar küstahlaşıyorlardı."[269]

Yaşanan olaylar neticesinde Hizbullah, bir vesile ile PKK'nın bölgedeki sorumlularına bir mesaj ileterek *"bölgede sürdürülen mücadelelinin esas hedefinin zulüm rejimi olduğunun, PKK'ya yönelik özel düşmanlık ve faaliyetlerinin olmadığı, bölgede yaşanan gerginliğin PKK'dan kaynaklandığını, PKK ile çatışmak istemediğini, çıkacak bir çatışmanın bütün bölgeyi saran bir savaşa dönüşeceğini, bu savaştan devletin kazançlı çıkacağını, Hizbullah'a yönelik saldırılarını durdurmalarını, kendilerini savunacaklarını"*[270] ifade etmişlerdir. PKK iletilen mesajı ciddiye almayarak Hizbullah'ın üç seçenekten birini kabul etmelerini istemişti. PKK Hizbullah'a "Ya PKK'ya katılırsınız ve orada mücadele edersiniz ya da bölgeyi terk edersiniz. Eğer bu iki seçenekten birini tercih etmeyecek

[268]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 93
[269]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 88
[270]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 89

olursanız Hizbullah'ı bitireceğiz." mesajını vermişti.[271]

Buna mukabil suikastlar ve çatışmalar başlamış oldu. Hizbullah'ın bu noktada neden silaha sarıldığını ve karşılık verilmesinin sebebini: *"Doğu'da devlet yoktu, herkes kendi başının çaresine bakmak zorundaydı."* şeklinde açıklamaktaydı.[272] Böylelikle dağlarda askerler ile savaşan PKK, şehirde yeni bir cephe açmış ve sokak çatışmalarını başlatmış oldu. PKK sempatizanları dağda yapılan savaşı meşru görürken şehirde Kürtlerin kendi aralarındaki bu çatışma hakkında çekinceli davranmış ve dönem dönem bu durumu eleştirmiştir. Hizbullah'ı PKK ile uzlaşma niyetinin temelinde de bu fikir yatmaktadır. Hizbullah "T.C" olarak ifade ettikleri ortak bir düşman varken bu çatışmanın gereksiz olduğunu ifade etmiştir.[273] Ancak "mürted örgüt"[274] olarak ifade ettikleri sosyalist PKK ile çatışmalar önlenememiştir. Karaaslan ailesine yapılan saldırıya karşılık olarak Aralık 1991 yılında Şırnak ilinin İdil ilçesinde Mihail Bayru adlı Süryani asıllı PKK'lı şahıs öldürülmüştür.[275] Misilleme ve meşru müdafaa ile başlayan çatışmalar yer yer katliamlara sahne olmuştur[276]. PKK'nın Yolaç (Susa) köyüne yaptığı saldırı bu katliamların ve özellikle Türkiye'nin doğusundaki kaosu gözler önüne sermektedir. Asker kıyafeti giyen PKK mensupları, camide ibadet eden vatandaşları caminin dışına çıkarmış ve 2'si çocuk 10 kişiyi katletmişlerdi.[277] İlk defa Nusaybin'de başlayan çatışmalar sırasıyla; İdil, Gercüş, Silvan, Diyarbakır, Mazıdağı, Kızıltepe, Çınar, Mersin, Antalya, Adana ve Cizre'de devam etmiştir.[278]

PKK ve Hizbullah arasındaki çatışmalar bazı dönemlerde duraksadıysa da Hizbullah'ın deşifre edildiği 17 Ocak 2000 yılına kadar bu şekilde devam etti. Şiddetin araçsallaştığı bu dönemi Hizbullah meşru müdafaa olarak tanımlamıştır. Cemal Tutar, PKK'ya silahla karşılık verilmesini: *"Kardeşlerimiz hunharca şehit edilecekti de biz sadece arkalarından ağlayıp sızlayarak ve onların sahipsiz mi bırakacaktık? Eğer böyle yapmış olsaydık, şehit kardeşlerimizin ardından sadece gözyaşı döküp kanlarını katillerden talep etmeseydik, PKK daha da azgınlaşacak ve hiçbirimizi sağ bırakmamak için saldırılarını yoğunlaştıracaktı." şeklinde ifade etmiştir.*"[279]

Yapılan her saldırıya misilleme olarak bir Hizbullah müntesibine karşı üç PKK

---

[271]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 90-91
[272]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.41
[273]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.185
[274]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.193
[275]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.75
[276] Cumhuriyet Gazetesi, 30 Aralık 1991
[277]https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/pkknin-susa-katliaminda-hayatini-kaybedenler-anildi/1192411 (Erişim: 22.09.2021)
[278]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.226-228
[279]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.228-229

müntesibinin öldürüldüğü beyan edilmiştir.[280] Aynı şekilde öldürülenlerin *"PKK militanları, Hizbullah müntesiplerinin öldürülmesinde yardım ve yataklık edenler, milisler, siyasi cephede ileri gelenler, İslam'ın mukaddesatına ve Müslümanlara hakaret edenler."* olduğu beyan edilmiş, bunun dışında öldürülenlerin ise hata ile öldürüldüğü söylenmiştir.[281] Hizbullah'a göre PKK: "Mürted örgüt, Münafık örgüt ve Partiya Kâfirin Kürdistan (Kürdistan Kâfirler Partisi)" olarak nitelendiriliyordu. PKK'nın Hizbullah'a bakışı ise: "Devlet destekli, kontra örgütü, Hizbulkontra, Hizbulvahşet" olarak değerlendiriyordu.[282] Bagasi, PKK'nın tamamlanmış silah gücü ve altyapısına karşın Hizbullah'ın böyle bir hazırlığının olmadığını ifade ederken, A. Tunç verdiği ifadelerde silahlı eğitimlerin 90 öncesinde İran'da verildiğinden bahsetmiştir.[283] Başlangıçta misilleme yapılırken daha sonra iki örgüt birbirini bitirmeye yönelik faaliyetlere girişmiştir. Hizbullah mensuplarının evleri, dükkanları bombalanmış ve yolları kesilerek kurşuna dizilmiştir. Buna mukabil Hizbullah yakaladıkları PKK militanlarına işkence yaparak bölgedeki hiyerarşik ağı tespit ediyor ve suikastlarda bulunmuştur. Hizbullah'ın ifadesine göre 1991-1996 yılları arasında yaklaşık 400 Hizbullah mensubunun öldürüldüğü anlaşılmaktadır. Buna mukabil PKK'nın kayıpları tam olarak tespit edilememiştir. 1996-2000 yılı arasında PKK Hizbullah çatışması azalarak devam etmiştir. 1998-2000 yılları arasında da ateşkes ilan edildiği de iddia edilmiştir.[284] Bunun ile ilgili olarak Bagasi: *"Cemaatin sonsuza dek PKK ile çatışmak gibi bir hedefi ve niyeti olmadığından, PKK'nın gücü kırılınca cemaatte eylemlerin dozunu düşürdü"*[285] şeklinde açıklamıştır.

3.2.4.2 Menzil ile Savaş

Hizbullah denilince bölgede akla iki yapı gelmektedir. Başlangıçta tek bir yapı olan Hizbullah, 80'li yılların sonlarına doğru iki ayrı yapılanma olarak tanınmaya başlamıştır. Bunlar Hüseyin Velioğlu'nun liderlik yaptığı, "İlim Kitabevi" çevresi olan ilim kanadı ve Fidan Güngör'ün liderlik yaptığı "Menzil Kitapevi" çevresidir. Daha önceki bölümlerde Hizbullah'ın kuruluşunda Fidan Güngör'ün de olduğu iddiası dile getirilmişti. Birinci iddiaya göre; Hizbullah'ın kuruluşuyla beraber Güngör 1979 yılında Diyarbakır'a gelmiş

[280]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.64; Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.70
[281]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.231
[282]Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** s.57
[283]Mehmet Ali Birand, **İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, 2001, 32.Gün Arşivi
[284]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.362
[285]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 99

ve Menzil Kitabevini kurarak Hizbullah'ın faaliyetlerine burada devam etmiştir.[286] Daha sonraları yapılanma içerisindeki bazı fikir ayrılıkları ile beraber farklı iki oluşuma gidilmiştir. Bu farklılıklara ileriki kısımda değinilecektir. İkinci iddiaya göre; Fidan Güngör'ün ve Menzil Grubunun Hizbullah ile tanışıklığı 80 sonrası Velioğlu'nun Diyarbakır'da faaliyet göstermesi ile başlamış. Benzer düşüncelere sahip oldukları için başka İslami grupların telkinleri ile bir dönem aynı çatı aldatında faaliyet göstermiş. Ancak Velioğlu'nun bazı uygulamaları ve fikirlerinden dolayı Menzil çevresi İlim kanadı ile birlikteliğine son vermiş.[287] Günümüzde Hizbullah'ın Menzil kanadından yaşayan bir tanık olmadığından dolayı hangi iddianın doğru olduğunu anlamak güçtür. Hizbullah'ın İlim kanadı ikinci iddianın doğru olduğu kanaatindedir.

Ancak şu bilinen bir gerçektir ki, bir dönem iki yapılanmada ortak bir amaç çerçevesinde faaliyet göstermiş. İki gurubun karşı karşıya gelmesine ilişkin iki iddia ortaya atılmaktadır. Birinci iddiaya göre; başlangıçtan beri beraber olan Fidan Güngör, daha sonraları Velioğlu ile yapılanmanın "Mücadele merhaleleri çerçevesinde takip edilecek yol, yöntem, taktik ve stratejisi konusunda" fikir ayrılığına düştükleri ve Velioğlu'nun silahlı mücadeleyi savunduğundan dolayı ayrılığın gerçekleştiği ifade edilmiştir.[288] Ancak bu iddiayı Bagasi yazdığı kitabında reddetmektedir.[289] Ayrılık ile başlayan bu süreç 1993-94 yıllarında kanlı eylemlere dönüşecek ve İlim kanadının Menzil kanadının liderlerini öldürmesiyle son bulacaktır.

İkinci iddiaya göre Hüseyin Velioğlu, yapılanmanın ilk yıllarında Batman'da faaliyet göstermiş ancak 1980 yılında daha geniş kitlelere ulaşmak için Diyarbakır'a taşınmıştır. 1980-1991 yılları arasında Diyarbakır'da ikamet etmiş ve Hizbullah'ın ana karargâhı da burası olmuştur. Diyarbakır'a taşınmadan önce bu bölgede bazı bağlantılar edinmiş ve kendileri gibi İran taraftarı olan Fidan Güngör ile ortak bir hareket planı hazırlamıştır. Fidan Güngör'ün kendisine ait "Menzil" adında bir kitabevi vardır. Velioğlu'nun 1983 yılında İlim Kitabevini açana kadarki bu süreçte faaliyetler Menzil Kitabevi altında gerçekleştirilmiştir. Menzil Grubu, İran'ın tesirinde çokça kalan bir gruptur. Hatta İran Hizbullah'ından dolayı ilk günlerden bu yana kendilerini "Hizbullahi" olarak tanımlamış daha sonraları Velioğlu ile birlikteliğinden dolayı Velioğlu da bu ismi tasvip edip

[286]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.49
[287]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.169-172
[288]Mehmet Metiner, **Yemyeşil Şeriat- Bembeyaz Demokrasi**, s.251
[289] İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.192

kullanmıştır.[290] Bundan dolayı İlim Kitabevinin açılması ve ayrılıktan sonra Velioğlu çevresi Hizbullah'ın ilim kanadı olarak isimlendirilecektir.

Başlangıçta iki ayrı yapılanma olan İlim ve Menzil bir dönem ortak çatı altında faaliyet göstermiş. Bundan dolayı Menzil Grubu Hizbullah'ın bir kanadı olarak nitelendirilir. Ancak ilim grubu bunu şiddetle reddetmekte ve Menzil Grubu'nun baştan beridir "ameli münafık" olduklarını dile getirmektedir.[291] Bagasi "nifak grubu" olarak da adlandırdıkları Menzil Grubu hakkında şunları söylemektedir;

"Meğer beraberlik süreci boyunca İslam'a hizmet etsinler diye kendilerine bırakılan faaliyet alanlarında muhatap oldukları insanlara, sanki var olan ve gelişen bu mücadele ve imkânlar kendi grupçuklarının eskiden beri süre gelen çalışmasının devamı ve semeresiymiş şeklinde bir görüntü vererek, kendilerini olduğundan farklı lanse ederek, yaklaştıkları ve ilgilendikleri insanlara davayı ve mücadeleyi değil, kendilerini anlatıp, kabullendirip sevdirmeye ve etkinlik kurmaya çalışmışlar. İslami endişe, samimiyet, takva ve davaya hizmet anlayışından uzak bir şekilde hareket edip, hedef aldıkları kişi veya kişilerin bireysel ve psikolojik durumlarını, bu konulardaki bilgisizlik ve tecrübesizliklerini kendi şeytani emelleri için istismar ederek, ortamı uygun gördüklerinde fırsatı değerlendirip bu insanları Cemaatten koparmak için münafıkça yaklaşarak bozgunculuk yapmışlar. ...Bunların bu tahripkâr tavır, davranış ve ihanetlerinin netlik kazanmasından sonra bu birlikteliğin hiçbir anlamı kalmamıştı. Cemaat, bütün bu olup bitenlerden sonra bu konuda kendilerine hiçbir şey söylemedi. Yaptıkları bu kötülük ve düşmanlığı bir çatışmaya veya onların yaptıkları gibi gürültü koparıp propaganda kampanyasına dönüştürmedi. Yaptıklarına öfkelenip sert bir tepki göstermediği gibi, hesap sorma ve intikam peşinde de olmadı. Sadece kendilerinin fitne yaptıkları ve bozmaya çalıştıkları Müslümanlara, o güne kadar yaşanan gerçekler hususunda açıklamada bulunup, bütünleşme süreci boyunca tek taraflı olarak bağlı ve sadık kaldığı bu birlikteliğe son verdi. Sanki hiçbir şey olmamış gibi eskiden beri süregelen cemaatsel çalışmalarına devam etti"[292]

Menzil ve İlim kısa bir sürede olsa bir eylem birlikteliğinde bulunduklarından dolayı ayrıldıklarında bile benzer faaliyetler yapmışlardır. Faaliyet alanları genel itibari ile köylerde ve kent merkezinde mahallelerde her yaş grubuna İslami sohbetler, cami merkezli faaliyetler ve toplum içerisinde farklı kesim veya aşiretler arasındaki anlaşmazlıklarda hakem rolünde bulunmak şeklinde özetlenebilir. Nitekim daha sonraki süreçte meydana gelecek olan çatışmaların başlangıç noktası da ortak faaliyet alanı olan camiler de başlayacaktır.

İlim ve Menzil arasında ufak tefek sürtüşmeler yaşandıysa da asıl kanlı olayların başlangıcı 1993-94 yıllarına tekabül eder.[293] 1991 yılında Hizbullah'ın İlim kanadı, PKK ile bir

[290]Mehmet Metiner, **Yemyeşil Şeriat- Bembeyaz Demokrasi**, s.244
[291]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.163
[292]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.178,181
[293]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 46

savaşa girişmişti. Bu savaşta Menzil tarafsız kalmış ve silahlanmayı doğru bulmamıştı.[294] Bundan dolayı yerel faaliyetlerine devam ederken 1993 yılına geldiğinde kendini bir savaşın ortasında buldu. Çatışmaların başlangıcı camide yapılan sohbetlerde iki tarafın giriştiği rekabet yarışına dayanıyor. Aynı camilerde iki farklı grup şeklinde faaliyet yapan İlim ve Menzil Grubu'nu çatışmaya sevk eden karşılıklı propagandadır. Menzil Grubu'nun camileri gezerek İlim Grubu'na karşı antipatik söylemler ile müntesiplerini kazanmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Özellikle *"bunların yanına gitmeyin, bunların yaptıkları İslami faaliyet değildir. Bunlar yarın elinize silah verip sizi eylemlere gönderecekler. Biz büyük bir cemaatiz, bizim yanımıza gelin, biz size ders vereceğiz"* şeklindeki ifadeleri örnek verilmektedir.[295]

Yaşanan karşı propagandayı bitirmek için Menzil Grubu'nun liderlerinden Mansur Güzelsoy'a bir mesaj iletilmiş ve uyarılmıştır. Uyarı mesajında:

1- "Niyetiniz Allah rızası ise Allah'ın arzı geniştir başka yerlerde faaliyet yapabilirsiniz.
2- İslam düşmanlarının faydasına olan faaliyetleri terk etmelisiniz.
3- Eğer bir eleştiriniz varsa bunu cemaate direk iletmelisiniz.
4- Eğer düşmanlıktan vazgeçmez iseniz bundan sonra meydana gelecek olan maddi ve manevi olaylardan siz sorumlu olacaksınız" şeklinde mesajlar içermektedir.[296]

Bagasi'nin iddia ettiğine göre; Menzil bu mesaja karşı Diyarbakır'ın merkezinde sopalar ve satırlarla gezerek İlim kanadının mensuplarına saldırılar düzenlemeye başlamış. Camii çıkışında yaptıkları bir saldırı neticesinde İlim grubuna ait bir müntesip öldürülmüş ve birçok kişi yaralanmıştı. Ardından İlim grubuna karşı çatışmayı cevaz gören bir fetva bildirisi dağıtmışlardır.[297]

Ancak Menzil Grubunun iddiasına göre çatışmalar 21 Aralık 1992 günü Menzil Grubunun liderinden Ubeydullah Dalar'ın İlim grubu tarafından öldürülmesiyle başlamıştır.[298] Buna mukabil "Hizbu'l-Zulüm (Zulüm Partisi)" olarak nitelendirdikleri Hizbullah'ın ilim kanadına misillemede bulunacaklarını açıklamışlardır.[299] Hatta buna binaen Menzil Grubunun bu çatışmalar için mensuplarına bir ay izin aldırdıkları iddialar arasındadır.[300]

---

[294]Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** s.52
[295]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.182
[296]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.187-188
[297]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.189
[298]Hikmet Çiçek, **Hangi Hizbullah**, s.81
[299]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.362; Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.75
[300]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.190

Buna mukabil bazı kesimler arabuluculuk yapmak istemiş ancak pek bir tavırla karşılaşılmamıştır. Hatta bir grup kimsenin İran'a gittiği ve bu duruma müdahale etmesini rica ettikleri de bilinmektedir.[301] Bunun neticesinde karşılıklı çatışmalar büyüyerek devam etmiştir. İlim kanadı, Menzil kanadının PKK ile bir antlaşama içerisinde olduğunu iddia etseler de bu konu hakkında işkence ile konuşturdukları Menzil mensupları dışında hiçbir somut veriye ulaşılamamıştır. Yine iddialardan biri ise Türkiye Cumhuriyeti'nin Hizbullah'ın Menzil kanadını İlim kanadını bitirmek için kullandığı iddiasıdır. Ancak bu konu ile ilgili de herhangi bir somut veri yoktur.

1993-1995 yılları arasında yaşanan bu çatışmalar sonucunda yaklaşık 200 kişinin öldürüldüğü ifade edilmekle beraber net bir sayıdan söz etmek mümkün değildir.[302] Menzil Grubu'nun lideri Fidan Güngör'ün bile hâlen cesedi bulunamamıştır. Hizbullah'ın 2000 yılında Beykoz Operasyonu ile ele geçirilen arşivinden yola çıkarak, işlenen cinayetlerin vahşeti ve cesetlerin tamamına ulaşmanın imkânsızlığı gözler önüne serilmektedir. İlim kanadı 1991-2000 yılları arasında yürüttükleri silahlı eylemler neticesinde birçok farklı sorgulama, işkence ve cinayet şekilleri ile gündeme gelmiştir. Ele geçirilen arşivde yer alan sorgu kasetlerinde ulaşılan verilere göre İlim kanadı birçok farklı istihbarata ait yöntemler ile çalışmıştır. Hücre evleri, mezar evleri, sığınaklar, domuz bağı,[303] asit kuyusu, betona gömme gibi birçok ifade Hizbullah arşiviyle gündeme gelmiştir.

İlk başlarda PKK militanlarına yapılan sorgulamalar daha sonra Menzil Grubuna karşı yapılmış ve en son İlim kanadı içerisinde ajan olduğu düşünülen kimselere karşı yapılmıştır.[304] Bütün sorgulamalar videoya alınıp Velioğlu'na gönderiliyor ve ondan gelen talimatlar uygulanıyordu.[305] Ağır sorgulamalar tabii tutulan birçok kimse işlemediği suçları itiraf eder bir hale geliyordu. Özellikle Hizbullah'ın kendi içerinde ajan olarak nitelendirdikleri mensuplarına yapılan sorgulamalar neredeyse bu minvalde ilerliyordu.

Bagasi, Menzil Grubu ile yaşanan çatışmaların sonucu hakkında: *"Bu çatışmada onlar bertaraf edildi, Cemaat zafer kazandı. Zahiri olarak maddi sonuçları bizim lehimize neticelendi, dolayısıyla bu çatışma iyi bir şekilde sonuçlandı"* şeklinde ifade etmektedir.[306]

Hizbullah'ın işlediği cinayetler sadece PKK ve Menzil Grubuyla sınırlı kalmamıştır. Zehra

---

[301]Mehmet Kurt, **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, s.55
[302]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.76
[303]Domuz bağıyla bağlanıp öldürülen 188 ceset bulunmuştur. Tanıl Bora, **Cereyanlar ve Türkiye'de Siyasi İdeolojiler,** İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.891
[304]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s. 91
[305]Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivi
[306]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s. 206

Vakfı'nın Başkanı İzzettin Yıldırım ve Feminist İslamcı Konca Kuriş cinayetleri buna örnektir. Hizbullah'a ait olduğu bilinen son eylem ise 24 Ocak 2001 tarihinde Diyarbakır Emniyet Müdürü Gaffar Okkan'a yapılan suikasttır. Hizbullah'ın bu eylemi gerçekleştirdiğine dair askerî kanat sorumlusu Cemal Tutar mahkemede yaptığı tehdit durumu gözler önüne sermektedir. 9 Mayıs 20002 tarihli celsede Cemal Tutar: *"Bugünden sonra gözaltı nedeniyle az önce sözü edilen şekilde cezaevinden sanıklar alındığı takdirde bu kararı veren mahkemenin hâkimi, polis müdürü, cezaevi müdürü, cezaevi savcısı ve yargılayan mahkemenin başkanı, üyeleri ve savcısı, kesinlikle Gaffar Okkan'ın yanına gidecektir"*[307] şeklindeki ifadeleri itiraf olarak değerlendirilebilir.

Bu yaşanan olaylar neticesinde Hizbullah'ın kuruşundan günümüze kadar olan süreçte belli bir dönemde şiddeti araçsallaştırdığı ve bunu meşru gördüğü sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak 2000 yılında gerçekleştirilen Beykoz Operasyonu ve devamında adım adım şiddet olaylarını bırakıp sivilleşmeye başlamıştır.

3.2.4.3. Hizbullah'ın Şiddeti Araçsallaştırmasının Nedenleri

Hizbullah silahlanmayı ve çatışmayı sürecin sonucunda bir gereklilik olarak ortaya koysa da aslında durum tamamen bu şekilde değildir. Çünkü PKK ile 1991 yılında başlayan çatışmalardan çok önce Velioğlu birçok kimseyi Tahran'a göndermiş ve orada silahlı eğitime tabi tutmuştur.[308] Hizbullah'ın 1988 yılında Tahran'da silahlı eğitim alması, PKK'nın dışındaki isimlere de şiddet uygulaması, Gaffar Okkan suikastı, İzzettin Yıldırım ve Konca Kuriş cinayetleri cevaplanması gereken sorular arasındadır. Bütün bu soruların cevabı Hizbullah'ın misyon ve vizyonunda izlediği stratejiden kaynaklanmaktadır. Hizbullah, İran'ın etkisi ile kurulmuş olup birçok eylem ve düşünce noktasında referans olarak İran'ı almıştır. Bunların başında ise İslami bir devletin nasıl kurulacağı görüşüdür. O gün için İran Devrimi'nin ardından Türkiye'de kurtuluşun ancak ve ancak İslami bir halk devrimi ile mümkün olacağı görüşü hâkim olmuştur. Velioğlu da bu fikre sahiptir.[309] Silahlı eylemler neticesinde devrimin mümkün olacağını öne süren İslami hareketlerin başında Hizbullah gelmektedir. Bundan dolayı Velioğlu, müntesiplerinin bazılarını İran'a hem teorik hem de pratik silahlı eğitim için göndermiştir.

Hz. Peygamber'in Mekke ve Medine stratejisini takip ettiğini söyleyen Hizbullah, 90'ların öncesinde Mekke döneminde olduğu gibi gizli örgütlenme stratejisini uyguladıklarını

---

[307]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.49
[308]Mehmet Ali Birand, **İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, 2001, 32.Gün Arşivi
[309]Mehmet Ali Birand, **İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, 2001, 32.Gün Arşivi

beyan etmişlerdir.[310] Bundan dolayı Hizbullah üyeleri takma kod isimler kullanmış ve aile içerisinde bile ifade edilmekten sakınan hücre tipi bir yapılanmaya gitmiştir.[311] Hatta hücrede bulunan müntesiplerin Hizbullah'ın liderini bile bilmemektedir.[312] Hizbullah'ın PKK ile giriştiği çatışmalar ise cihat kapsamında değerlendirilmiş ve Mekke, Medine stratejisinin merhalelerinden biri olarak görülmüştür.[313] Bu sebeplerden dolayı yaşanan çatışmalar ve Hizbullah'ın silaha sarılmasının tek nedeni PKK karşısında kaldıkları beka problemi değildir. Temel sebebi; Hizbullah'ın devrim düşüncesinde yatan meşru silahlı devrim anlayışıdır. PKK'nın saldırıları sonucunda silahlı mücadele anlayışına geçilmiş olması, bazı eylem ve saldırıların meşru müdafaa[314] olarak değerlendirilmesi; Hizbullah'ın genel itibari ile silahlı mücadeleye bilinçli olarak bir tercih sonucunda geçtiği kanısına aykırı değildir.

3.2.3. 17 Ocak Operasyonu ve Sonrası III. Dönem (2000-2005)

17 Ocak 2000 tarihinde İstanbul'un Beykoz ilçesinde Hizbullah'a yönelik bir operasyon gerçekleştirilmiştir. Operasyon, başlangıçta basit bir rehine operasyonu iken, beş saatlik çatışmanın sonucunda karşılaşılan tablo Türkiye'nin gündemine oturmuştur. On yıldır aranan Hizbullah'ın lideri Hüseyin Velioğlu öldürülmüş, yapının askerî kanat sorumlusu Cemal Tutar ve siyasi sorumlusu Edip Gümüş sağ olarak yakalanmıştır.[315] Olayın başlangıcı İstanbul Emniyet Müdürlüğüne bağlı İstihbarat Daire Başkanlığı İzzettin Yıldırım ve kaçırılan 7 iş adamının izini sürerken yolları Beykoz Kavacık'taki bir tripleks villaya düşmüştü. Rehinenin izini süren polisler villada Velioğlu ve yapının iki önemli adamının olduğundan habersiz bir şekilde operasyon başlattılar. Villadan karşı ateş açılınca beş saat sürecek bir çatışma başlamış ve çatışma sonucunda Velioğlu öldürülmüştür. Yıllardır doğu ve güneydoğuda çatışmalar ile adından söz ettiren Hizbullah'ın Rehber olarak nitelendirdiği Hüseyin Velioğlu, İstanbul'da kazara yapılan bir operasyon sonucu ölü olarak ele geçirilmiştir. Sadece bununla kalınmamış, Hizbullah'ın örgütsel bütün dokümanları ele geçirilmişti. Sorgu kasetlerinin, talimat yazılarının ve yapının mensuplarının kendi el yazısıyla yazdıkları özgeçmişleri ele geçirilmiştir. Toplamı 20 bin sayfayı aşan arşiv ile Hizbullah'ın üyeleri ve örgüt şeması deşifre edilmeye başlanmıştır.

[310]Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 2000
[311]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022
[312]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022
[313]Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 2000
[314] Hanefi fıkhından delillerde getirmişlerdir. Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.44
[315]Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ocak 2000

Yakalanan Hizbullah üyelerinin itiraflarıyla İstanbul, Ankara, Konya, Mersin başta olmak üzere birçok ilde mezar evleri ortaya çıkarılmış ve vahşet gözler önüne serilmişti.[316]

Hizbullah mutlak manada lider merkezli bir yapılanmaya sahipti. En üst kademede yapının lideri, genel emiri Hüseyin Velioğlu yer almıştır. Genel emirin altında şûra heyeti bulunmaktaydı. Şûra'nın görevi: *"Karar ve yürütme kurulunu denetleyen siyasi partilerdeki merkez komite işlevini görmektedir. Örgütün siyasi, askerî ve lojistik, basım yayın ve halkla ilişkiler gibi birim sorumluları şûra içerisindedir."*[317] Şûra'nın hemen altında örgütün askerî ve siyasi kanadı bulunmaktadır. Siyasi kanadı: *"Ulema, Hizbullah ve İslam davasının propagandasını yapan elemanlardan oluşmakta olup bunlara tebliğci ya da davetçi denmektedir. Siyasi kanadı birim mensuplarına genelde tebliğci, cami gruplarına "Seyda" ve grup sorumlularına "mele" (molla) denilmiştir. Askerî Kanada "cihat grubu" da denilmektedir. Çünkü nihai amacı mevcut düzeni yıkmak için İslam'da kutsal savaş anlamına gelen cihat ilan etmek, yani şiddet yoluyla iktidarı devirip yerine şeriat esasına dayalı bir İslam devleti kurmaktır. Bu amaçla elemanları Askerî eğitimden geçirip vurucu timler oluşmaktadır."*[318]

Genel itibari ile elde edilen arşiv ışığında hiyerarşik düzen deşifre edilmiş ve operasyonlar başlatılmıştır. Özellikle Abdülaziz Tunç ve Şaban Elaltunteri'nin itirafçılık yapması üzerine Hizbullah yeni bir strateji ortaya koyarak yer altına çekilmiştir. Müntesiplerine "bulunduğunuz şehri ve işi değiştirin" şeklinde talimat göndermiş[319] ancak buna rağmen 2000- 2005 yılları arasında ele geçirilen yaklaşık 12 bin özgeçmişin[320] ışığında Hizbullah operasyonlarında 25 bin kişi gözaltına alınmış ve 10 bin kişiye ceza verilmiştir.[321]

17 Ocak Operasyonu ve devamındaki operasyonlar neticesinde Hizbullah'ın üçüncü dönemi başlamıştır. 2005 yılına kadar ki süreçte Hizbullah varlığını korumaya ve gizlemeye çalışmıştır. İkametgâhlarını ve işlerini değiştiren müntesipler "bekle-izle" politikasını uygulamış, geçmiş bağlantılarla onlar isteyinceye kadar irtibat kurmamıştır. 2000 yılı öncesinde her yıl düzenli olarak yaptıkları şehitlik ziyaretleri gibi birçok ortak programlarına son vermiş hatta deşifre olma korkusuyla Velioğlu'nun kabrine yapılan

---

[316]Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık,** s.355
[317]Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 2000, s.6
[318]Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 2000, s.6
[319]Mehmet Ali Birand, **İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, 2001, 32.Gün Arşivi
[320]Özgeçmişte iki temel soruya cevap verilmiştir; "Kimin aracılığı ile katıldın ve Yaptığın Askerî eylemler". Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivi
[321] Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivi; Said Şahin, Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu "Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", Haber Türk, 05.12.2012 https://www.youtube.com/watch?v=vjyd-5hnpCs&ab_channel=H%C3%9CDAPAR

ziyaretleri bile bırakmışlardır. [322]

Bu dönemde Hizbullah, maddi ve manevi olarak çok büyük kayıplara maruz kalmıştır. Hem Hizbullah yapılanması deşifre olmuş ve gözaltılar ile müntesiplerini kaybetmiş, hem de silahların ve her türlü lojistik desteğe ulaştıkları sığınaklar deşifre edilmiştir.[323] İtirafçılar yardımıyla örgüt çökertilmiş ve yeni bir döneme geçmiştir. Hizbullah 2002 yılı itibarıyla silahı bırakarak örgütün askerî kanadına son vermiştir. Beykoz Operasyonu'nun mukabilinde Gaffar Okkan suikastı ile silahlı kanadın müntesiplerine "silahlarınızı savunma amacıyla ya da itirafçıları vurmak dışında kullanmayın" talimatı verilmişti. Emniyetin kayıtlarına göre 2002 yılından bugüne Hizbullah adına işlenen hiçbir cinayete rastlanılmamıştır.[324] Özellikle operasyonların sıklaştığı 2000-2005 yılları arasında Hizbullah hem cezaevinde hem de dışarıda varlığını korumaya çalışmış ve yeni stratejiler geliştirmiştir. Velioğlu'nun ölümünün ardından liderin kim olacağı tartışılmış, Velioğlu öldürülmeden önce muhtemel lider adayı İsa Altsoy'u Almanya'ya göndermişti. Ancak bu gizlilik döneminde İsa Altsoy'un, Hizbullah ile bağlantıları kesilmiş ve hiçbir zaman Türkiye'ye dönememiştir. Bundan dolayı Beykoz Operasyonu'nun ardından günümüze kadarki süreçte Hizbullah'ın ikinci adamı olarak bilinen Edip Gümüş, genel emirlik görevini üstlenmiştir.

Gizlilik dönemi olarak nitelendirilen bu dönemde Hizbullah, 2005 yılında resmîleşene kadar bütün eylem ve çalışmalarına ara vermiştir. Nitekim 2000 yılı ve sonrası Hizbullah için büyük bir değişimin miladı olmuştur.

3.2.4. IV. Dönem: Politizasyon Dönemi (2005-2012)

Beykoz Operasyonu ile başlayan operasyonlar neticesinde 25 bin kişi gözaltına alınmış 10 bin kişiye ceza verilmiştir. Hüseyin Velioğlu'nun sağ kolu Edip Gümüş'ün de içerisinde bulunduğu Hizbullah'ın ana davası 10 yıl sürmüş ve yargılanan 30 kişiden 16 tanesine müebbet hapis cezası verilmiş, geri kalan kişilere muhtelif cezalar takdir edilmiştir.[325] Hizbullah mensuplarına yer yer işkence ve kanun dışı uygulamalar yapılsa da mahkeme süreci bu şekilde neticelenmiştir.[326]

Büyük bir darbe alan Hizbullah, bir süre gizli faaliyetlerin ardından açık bir şekilde yeniden yapılanmaya ve faaliyetlere devam etmeye başlamıştır. Ancak bu dönemdeki

[322]Mehmet Ali Birand, İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği, 2001, 32.Gün Arşivi
[323]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.186-187
[324]Said Şahin, Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu "Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", Haber Türk, 05.12.2012
[325]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.46
[326]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.46-56

yapılaşma ve faaliyet sahası 2000 öncesi Hizbullahî anlayıştan farklı bir şekilde gelişmiştir. 2002 yılıyla birlikte ülkede Siyasal İslamcıların hızla artan popülaritesi hem sosyal hem de siyasal alanda değişiklikler meydana getirmişti. 28 Şubat döneminde sindirilen İslamcı kesim, Ak Parti iktidarıyla birlikte rahatlamış ve bazı noktalarda hareket kabiliyeti kazanmıştır. Cemaat ve tarikatların desteğini alan Ak Parti ile sosyal ve siyasal alanda Siyasal İslamcıların "altın çağı" imajı oluşmuştur. 2002'den günümüze Ak Parti'nin iktidarı döneminde İslamcı yaklaşımlarda birtakım değişikliklere sahne olmuştur. Özellikle radikal grupların politizasyonunun başlangıç noktası Ak Parti iktidarı döneminde başlamıştır.

2000 öncesi radikal bir yapılanma olan Hizbullah, Ak Parti iktidarı itibariyle yasallaşma ve resmîleşme sürecine girmiştir. Bu bağlamda ilk girişim 2005 yılında "Mustazaflar[327] ile Dayanışma Derneği" (Mustazaf-Der) ile olmuştur.

3.2.4.1. Mustazaf-Der

Hüseyin Velioğlu dernekleşme, vakıflaşma, partileşme gibi açık faaliyet yapma fikrine her daim karşı çıkmış ve bunu doğru olarak görmemiştir.[328] Yaşadığı sürede de resmîleşen hiçbir yapılanmaya gitmemiştir. 2004 yılında Mustazaf-Der'in kuruluşuna kadar da bu fikir Hizbullah'ta hâkim olan fikir olmuştur. Mustazaf-Der girişimi aslında Hizbullah'ın değişimini göstermektedir. Bununla ilgili Ruşen Çakır'a verdiği röportajda Edip Gümüş şunları ifade etmektedir: *"Hizbullah doğru bildiği hiçbir kural ve prensibinden vazgeçmiş değildir, dün ne idiyse bugün de odur. Değişen ortam ve şartlardır. Hizbullah da içinde bulunduğu ortam ve şartları dikkate alarak hareket etmektedir."*[329]

Legalleşmeye başlayan Hizbullah mensupları, 11 Eylül 2004 tarihinde Diyarbakır'da "Mustazaflar ile Dayanışma Derneğini" kurdu. Kısa bir sürede ülke genelinde 20 şubeye ulaştı.[330] Misyonu hakkında dernek tüzüğünün 3. Maddesinde: *"Tabii insan haklarını, insan haysiyeti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan, ekonomik, sosyal, hukuki, psikolojik, kültürel, dinî, ahlaki değerler ve eğitim haklarına yönelik fiili her türlü engelin kaldırılması için mücadele etmek. Mağdur, mazlum, mustazaf ve muhtaç fertler ve aileler arasında yardımlaşma ve dayanışmanın sağlanabilmesi yasal veya tabii hukukla kabul edilen temel haklarının savunulması için her türlü mücadeleyi vermek"* şeklinde

[327]Haklı olduğu halde haksız duruma düşürülen aciz kalmış küçük grup anlamındadır.
[328]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.163
[329]http://rusencakir.com/Cozum-surecini-destekliyoruz-ancak-bazi-elestiri-ve-endiselerimiz-var-Soylesi-Edip-Gumus/2005 (Erişim Tarihi: 15.09.2021)
[330]https://www.timeturk.com/tr/2012/05/11/mustazaf-der-resmen-kapatildi.html (Erişim Tarihi: 15.09.2021)

bahsedilmektedir.[331]

Hizbullah'ın legalleşme faaliyetleri Mustazaf-Der ile sınırlı kalmamış, Türkiye'nin birçok yerinde farklı isimlerle dernekler kurmuştur. Kurulan derneklere: "Toplumsal Dayanışma ve Şura Derneği (Şura-Der), İkra-Der (İkra Eğitim, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği), Şefkat Eli-Der (Şefkat Eli Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği), Bilge Kültür Eğitim Sağlık ve Dayanışma Derneği, Akdeniz Kültür İlim Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Anadolu İlim, Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Anadolu-Der), Umut-Der (Muhtaçlar ile Dayanışma Derneği), İhya Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Vahdet Derneği örnek verilebilir.[332]

2010 yılında Adana Cumhuriyet Savcılığı, Mustazaf-Der'in, Hizbullah terör örgütü ile bağlantılı olduğunu ve İnzar Dergisi'nin dağıtımını organize ettiği gerekçesi ile soruşturma başlatmıştır. Soruşturma neticesinde Diyarbakır 2. Asliye Hukuk Mahkemesi 2010 yılında Mustazaf-Der'in feshedilmesini kararlaştırmış[333] ve Yargıtay'a taşınan dava 2012 yılında Yargıtay'ın kararı onaması üzerine Mustazaf-der kapatılmıştır.

Mustazaf-Der'in kapatılmasının ardından Mustazaf-Der'in şubeleri "Mustazaflar Cemiyeti" adı altında tekrardan faaliyete geçmiştir. Ancak kapanmadan hemen önce Türkiye'nin 130 yerinde gerçekleştirilen "Kutlu Doğum Etkinlikleri" ile geniş bir kitleye ulaşan Hizbullah bu potansiyeli siyasallaşarak kullanmak istemiştir. Bu bağlamda da Mustazaf-Der'in kapatılması, legalleşme çabasında olan Hizbullah'ı siyasallaşmaya götüren bir muharrik olmuş olmuştur.

3.2.4.2. Hizbullah'tan HÜDAPAR'a Geçiş

2000 öncesi radikal İslami bir grup olan Hizbullah, değişime uğramış radikal bazı fikir ve düşünceleri terk etmeye başlamıştır. Particiliğe ve hatta resmî olan her şeye karşı iken Ak Parti iktidarının İslami camiada yarattığı etki altında değişime uğramıştır. Velioğlu, resmîleşmenin her türlüsüne karşıydı. Ancak İslami camiadan gelme isimlerin kurduğu bir parti, tek başına iktidara gelmiş ve İslamcı kesimler farklı alanlarda imtiyaz sahibi olmaya başlamıştır. Edip Gümüş, "değişen ortam ve şartları değerlendirmek lazım" ifadesiyle bu değişimi onaylamıştır. Kısa sürede tekrardan Mustazaf-Der ve çevresinde örgütlenen Hizbullah'ın yaptığı büyük çaplı kutlu doğum programları dikkat çekmeye başlamıştır. Hizbullah tarihinde ilk defa halka açık şeffaf programlar yapmaya başlamıştı. Kapalı devre

---

[331] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.351
[332] Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** s.68
[333] https://www.timeturk.com/tr/2012/05/11/mustazaf-der-resmen-kapatildi.html (Erişim Tarihi: 10.09.2021)

çalışan yapı, açılmaya ve harekât kabiliyetini değiştirmeye ve dönüştürmeye başlamıştı. Bazı bölgelerde 10 binleri hatta 100 binleri bulan katılımlar, Hizbullah'ın üst tabanında ciddi umutlar doğurmuştu. Her geçen gün hem yeni dernekler açılıyor hem de birçok il ve ilçede temsilcilikler veriliyordu. Ancak bu çok üzün sürmemiş 2010 yılında Mustazaf-Der'in feshedilmesine karar verilmişti. 2012 yılında Yargıtay'ın onaması ile Mustazaf-Der ve şubeleri kapatılmıştır.

Artık kendini Mustazaflar çevresi olarak tanımlayan Hizbullah, siyasete girmeye karar vermiştir. Mustazaflar Derneği'nin Genel Başkanı Hüseyin Yılmaz partileşme nedenini üç madde de açıklamaktadır:

1- Mustazafları temsil eden hiçbir partinin olmaması. (Fikir ve eylem bakımından)
2- Bölgedeki Müslüman Kürtlerin temsiliyete ihtiyacı vardır. Bundan dolayı onları temsil eden bir parti kurulmalıdır.
3- Türkiye'de ezilmiş, hor görülmüş, dışlanmış insanları siyasette temsil etmek için Mustazaflar çevresi partileşmeye karar vermiştir.[334]

Bahsedilen sebepler gerekçe gösterilerek 19 Aralık 2012 yılında Hür Dava Partisi (Hüdapar) resmen kurulmuş oldu. Türkiye'de ilk defa radikal, silahlı İslami bir grup kısa bir sürede değişim göstermiş ve partileşmiş oldu. Hüdapar yöneticileri bu görüşü kabul etmemekte ve ısrarla partileşenin Hizbullah olmadığını iddia etmektedir. Haber Türk "Türkiye'nin Nabzı" canlı yayının programında Genel Başkan Yardımcısı Said Şahin: *"Partileşen Hizbullah değildir ama Hizbullah partileşse de hakkıdır"* şeklinde bir yorum yapmıştır. Said Şahin de Hizbullah davasında yargılana biri olarak şu itirafta bulunmuştur: *"Hüdapar'ın kitlesi aynı zamanda Hizbullah'ında kitlesi olabilir"*[335] Kurucu Genel Başkan Hüseyin Yılmaz aynı konu hakkında: *"Hüdapar ve Hizbullah iki ayrı yapıdır. Ancak kitle her ikisini de sevebilir o bizim sorunumuz değildir"* demiştir.[336]

Hüdapar temsilcileri birçok defa farklı kanallarda Hizbullah ve Hüdapar ilişkisine dair demeçler vermiştir. Hüdapar ve Hizbullah'ın aynı yapı olmadığı iddia edilmesine rağmen Hüdapar'ın üst yöneticilerin neredeyse hepsinin bir Hizbullah geçmişi vardır. Mesela ilk Hüdapar ile ilgili yapılan programa katılan Mustazaflar sözcüsü Said Şahin, Hizbullah dosyasından yargılanmıştır. Ayrıca programda Mustazaflar ile Hizbullah'ın ilişkisini itiraf

[334]Hüseyin Yılmaz, Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu "Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", Haber Türk, 05.12.2012
[335] Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu " Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", Haber Türk, 05.12.2012
[336] Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu " Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", Haber Türk, 05.12.2012

etmiştir. Yine programa katılan Hüseyin Yılmaz Hizbullah ana davasında savunma avukatlığı yapmıştır. Kuruluşu ile beraber bu ilişki birçok defa gözler önüne serilmiştir. Hüdapar Genel Başkan Yardımcısı ve teşkilat başkanı Halef Yılmaz, 17 Ocak 2019 da attığı bir tweette: "Hizbullah'ın 40. /Şehit Hüseyin Velioğlu'nun 19. Şehadetinin yılında Hizbullah Cemaati Rehberi Muhterem Edip Gümüş: *"Biz de 40 yıllık tecrübe, birikim, imkân ve kadrolarımızla Kudüs'ün kurtuluşu uğruna ödenecek her bedele hazır olduğumuzu ilan ediyoruz"*[337] Şeklindeki ifadeleri Hizbullah ve Hüdapar ilişkisini göstermektedir. Hüdapar Genel Başkan Vekili İshak Sağlam da Hizbullah davasından yargılanan kimselerden biridir. Hüdapar Genel Başkan Yardımcısı Şeyhmus Tanrıkulu 2014 yılında katıldığı bir programda çözüm süreci ve Hizbullah ile alakalı: *"Hizbullah Cemaati'nin bölgenin bir realitesi olduğunu belirterek, Hizbullah'ın dâhil edilmediği bir 'çözüm sürecinin' neticesiz kalacağını" ifade etmesi ve Hizbullah adına sözcülük yapması da Hüdapar ve Hizbullah arasındaki ilişkiyi göstermektedir*"[338]

Bu bağlamda Hizbullah'ın kanlı geçmişi ve radikal duruşu değerlendirildiğinde, Hüdapar adı altında partileşmesi hem bir dönüşüm olarak değerlendirileceğinden hem de halk tabanında daha fazla destek alınamayacağı kaygısından dolayı bu ilişki reddediliyor olması olağan bir durumdur. Tanıl Bora Hizbullah ve Hüdapar'ın aynı yapılanma olduğunu şu şekilde iddia eder: *"Hüdapar ve Hizbullah aynı manayı taşımaktadır. Hüda, Kürtçe 'de Allah demektir. Yani Hüdapar, "Allah'ın partisi" anlamına gelmektedir. Hüdapar programı, Batılılaşma modernleşmeyi, Müslümanlar için felaket saymaktadır. Müslüman Kürt halkının inancına ve kültürüne uygun bir rejim hedefi koymakta ve Müslüman fert, İslam'ın toplumsal hâkimiyeti ve İslami hükûmet iddialarında bulunmamaktadır.*"[339]

Hüdapar bahsedilen iddialar arasında 2014 yerel seçimlere katılmış ve %0,22 oy almıştır. 7 Haziran 2015 yerel seçimlerine 9 ilde bağımsız adaylar ile katılmıştır. En yüksek oyu %5,44 ile Batman'da en düşük oyu ile %0,24 ile Adana'da almıştır. 1 Kasım 2015 seçimlerine katılmayan Hüdapar 16 Nisan 2017 Başkanlık sistemi için yapılan referandum oylamasında "Evet" oyu kullanmıştır. 24 Nisan 2018 tarihindeki Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği seçimlerinde; Cumhurbaşkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan'ı desteklemiş milletvekillileri seçiminde %0,31 oy almıştır.[340]

---

[337] https://twitter.com/drhalefyilmaz/status/1085838778596511744 (Erişim Tarihi: 19.02.2022)
[338] https://www.youtube.com/watch?v=sDoL2NGL_t0&ab_channel=H%C3%BCrsedaHaber (Erişim Tarihi: 19.02.2022)
[339] Tanıl Bora, **Cereyanlar ve Türkiye'de Siyasi İdeolojiler,** s.892
[340] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.602

3.2.5. Fikri ve Siyasi Değişimi

Toplumsal hareket ve grup için fikri ve siyasi değişimler, uzun süreçlerde meydana gelmektedir. Bir insanın şahsi fikrinin değişmesi aksi bir delil ile mümkün olurken toplumsal hareketlerde ve gruplarda teori ve pratikteki dengenin değişmesinin sonucu olarak fikri değişim yaşanır. Hizbullah'ta yaşanan değişimde aynı şekilde uzun bir süreç içerisinde yaşanmıştır. 17 Ocak 2000 Operasyonu ile başlayan değişim 2012 yılında Hüdapar'ın kurulması ile tamamlanmıştır. 21 yıllık radikal geçmişini ve düşünüşünü neredeyse tamamen değiştirmek 12 yılını almıştır. Tabi ki değişen sadece fikir değil, eylem alanı ve yöntemi de değişmiştir.

3.2.5.1. Fikri ve Siyasi Düşüncesi

Hizbullah'ın temelleri 1978 yılına dayansa da aslında İran Devrimi'nin etkisiyle kurulduğunda bahsedilmişti. İran Devrimi'nin Ortadoğu'da birçok İslami grup ve hareket için önemli ve etkili bir devrim olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. O dönemin şartlarında İslami her yapılanma devrimden şöyle ya da böyle etkilenmiştir. Ancak bazı İslami gruplar Humeynici hatta İrancı olmuşlardır. Bunların başında da Velioğlu'nun daha adı tam konulmamış olan Hizbullah'ı gelmektedir. Hizbullah ile İran arasında fikir ortaklığındaki en bariz konu, İslami devrimin nasıl olacağı konusudur. İran'da Mollaların öncülüğünde kitleselleşen halk tarafından devrim gerçekleşmişti. Hizbullah'ta ilk önce medreseleri gezerek mollalar ile görüşmüş onları Hizbullah'a davet emişlerdir. İran'da devrimin en önemli sacayağı camiler olmuştur. Aynı şekilde Hizbullah, camileri aktif bir şekilde kullanmış, burada halk tabanına ulaşmaya çalışmıştır. Hizbullah'ın İran ile ilişkisi sadece fikirsel olarak da kalmamış organik bir bağ haline gelmiştir. 1988 yılı sonrasında Velioğlu defalarca İran'a gitmiş ve orada devrimin nasıl gerçekleşeceği hakkında istişareler yapmıştır. Belli bir dönem İran'dan yardım alan Velioğlu, Ali Hamaney ile arasında geçen bir meseleden dolayı İran'ın desteğini daha sonraları tamamen kaybetmiştir. Velioğlu'nun yeğeni Abdulhakim Velioğlu'nun beyanına göre Ali Hamaney Hüseyin Velioğlu ve Hizbullah'ı Şii olmaya davet etmiştir. Hüseyin Velioğlu bu daveti kibarca reddetmiş ve şunları söylemiştir: *"Ben kendi mezhebimi hak olarak görüyorum ve ben de sizi mezhebime davet ediyorum. Ya da herkes inandığı gibi yaşasın bizim kardeşliğimiz bu boyutta devam etsin."* Ali Hamaney Velioğlu'nun bu cevabı karşısında: *"Hüseyin sen on iki imamı kabul etmez, Şia'yı hak görmezsen ve bize tabi olmazsan, sen bize kardeşim desen de bizim nezdimizde sen kâfirsin."* Şeklinde karşılık vermiştir. Beklenmedik bu tavır karşısında

şaşkın kalan Velioğlu ile İran ilişkiler bu noktadan sonra zayıflamıştır. Daha sonraları Velioğlu, İran'ın yeterli desteği vermediğini: *"İran, PKK ve batıl örgütlere verdiği desteğin kırkta birini bize vermedi."* şeklinde ifade ederek sitem etmiştir.[341] Velioğlu Şii olmamış ama Humeynici olmuştur. Humeyni'nin kitleselleşme politikasını ve örgüt şemasını taklit etmiş ve aynı stratejileri uygulamıştır. Bundan dolayı İran menşeili Lübnan Hizbullah'ı gibi Velioğlu da silahlı mücadeleyi benimsemiştir. Ancak buna rağmen Türkiye Hizbullah'ı Ortadoğu'daki İslami toplumsal hareketler ve gruplar arasında nadir bir yapılanmadır.

Hizbullah'ı çağımızın diğer radikal İslami gruplarıyla birçok ortak noktasına karşın benzerlerinden ayıran birçok özelliğe de sahiptir. Bu özellikleri ortak anlayışlar ve farklı anlayışlar olarak iki başlıkta incelenecektir.

3.2.5.1.1. Hizbullah'ın Çağdaş Radikal Gruplar ile Ortak Anlayışları

Tekfir Anlayışı: Ortadoğu'da radikal olarak ifade edilen hemen hemen bütün İslami yapılanmalarda ortak olan anlayış, tekfirci anlayıştır. Tekfir, "küfre nispet etmek, mümin diye bilinen bir kişi hakkında kâfir hükmü vermek" manasına gelmektedir.[342] İslam tarihinde Hariciler ile başlayan tekfircilik akımı yaklaşık bin yıl sonra tekrardan gündeme gelmiş ve radikal anlayışların kökenini oluşturmuştur. Tekfir anlayışına sahip gruplar Müslüman olduğunu iddia eden insanlara Hristiyanlıktaki aforoz gibi dinden çıktıklarını söylemekte, bununla beraber dinden çıkan yani mürted, kâfir olan kimsenin canını ve malını kendine helal görmeye başlamaktadır. Bu konuda en bariz örnek IŞİD terör örgütüdür. Irak ve Suriye'de Müslüman'ım demelerine rağmen sivil halkı tekfir etmiş, mallarına el koymuş, öldürmüş ve hatta yer yer namuslarını kendilerine helal görmüştür. Bin yıldır İslam coğrafyasında uyuyan bu akım tekrardan hortlatılarak İslami gruplar radikalleşmiştir.

Bundan dolayı İslami yapılanmaları birbirinden ayıran ve radikal yapan en önemli özellik tekfir anlayışının var olup olmamasıdır. 2000 yılı öncesi Hizbullah'ı tekfir anlayışına sahip bir Hizbullah'tır. Buna en bariz örnek PKK'ya mürted ve kâfir demeleri gösterilebilinir. PKK'nın içerisinde yer alan dağda ya da şehirde olsun bütün militanlara bu şekilde bakılmıştır. PKK sosyalist bir örgüttür ve Marks'ın "din afyondur" söylemini sık sık dile getiren, bu bağlamda da İslam'a karşı özellikle Abdullah Öcalan'ın itham ve

---

[341] https://www.youtube.com/watch?v=m3dnP-7KFA8&ab_channel=%C4%B0hsanKalmaz (Erişim Tarihi: 22.10.2021)

[342] Yusuf Şevki Yavuz, "Tekfir", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 40 (2011), s.350-356

hakaretleri vardır. Ancak toptan bir tekfir anlayışı bu görüşe sahip olmayan ya da Müslüman olduğunu iddia eden kimseleri de kapsamaktadır. Böylelikle Müslüman olan kimselerin de kanları helal olarak görülmekte ve anlayış PKK sempatizanlarını da adım adım kapsamaya başlamaktadır.

Hizbullah'ın tekfirci söylemi sadece PKK'yla has bir durum değildir. Nifak grubu olarak nitelendirdikleri Menzil Grubuna yapılan kıyımı meşru müdafaa kapsamında ele almalarına karşı onları mürted veya kâfir görmeden öldürmemeyi kendi İslami anlayışlarına göre gerekçelendirdiler. Burada da eylem ve fikir arasında bir tezatlık vardır. Bu bağlamda Müslüman'ın Müslüman'ı öldürmesi caiz değilken, İlim kanadının Menzil kanadına yaptığı soykırım ve işkenceler, onları tekfir etmeden mümkün değildi. Bunun yanı sıra yapılanları meşru müdafaa kapsamında delillendirerek; suikastları, soykırımları ve işkenceleri normalleştirdiler.

Ayrıca ele geçirilen Hizbullah arşivinde yer alan Hüseyin Velioğlu'nun el yazısı ile gönderilmiş olan notlarda Hizbullah'ın sahip olduğu fikirsel anlayışa sahip olmayan herkesin kâfir olarak adlandırıldığı ifade edilmiştir.[343]

Genel hatlarıyla Hizbullah'ta kendisi gibi düşünmeyene gruplara karşı tekfir anlayışı vardır. Ancak 17 Ocak Operasyonu ve sonrasında tekfir anlayışında değişimler gözlemlenmiştir. Özellikle bazı amellerin küfür olduğu fikrine sahipken, aynı ameli Hizbullah adına yapıldığı görülmektedir. Bunların en bariz olanı dernekleşme ve partileşmedir.

STK'lara ve Particiliğe Bakışı: Radikal gruplar küfür sisteminin kontrolünde resmî olarak yapılan faaliyetleri, sistemi tanımak ve onu meşrulaştırmak olarak görmektedir. STK'lar da bu kapsamdadır. Dernekleşmeyi siyaseten sistemi meşrulaştırmak olarak görürken fıkhen de küfür olarak nitelendirmektedirler. Hizbullah 17 Ocak operasyonu öncesinde Dernekleşmeyi ya da STK'lar açmayı küfür olarak kabul etmiştir.[344] Bu nedenle 2004 yılında Mustazaf-Der'in kurulmasına kadar da bu fikirde sabit kalmıştır.

Partileşme mevzusunda ise Hizbullah oy kullanmayı caiz olarak görmemiş ve her yerde bunun propagandasını yapmıştır. Milletvekillerinden bakanlara ve hatta Cumhurbaşkanını dahi Maide Suresi 44. Ayetin tefsirine dayanarak tekfir etmişlerdir. Bundan dolayı partileşmenin caiz olmadığı görüşüne sahip olmuşlardır.[345] Bu görüş radikal İslami gruplarda ortak bir görüş olup radikal gruplardan bazıları oy kullananları dahi tekfir

[343]Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** s.46
[344]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022
[345]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022

etmektedir. Hizbullah'ın tekfir ederken referans aldığı Maide Suresi'nin 44'üncü ayet-i kerimesinin meali şu şekildedir:

"Gerçek şu ki, biz Tevrat'ı, içinde bir hidayet ve nur olarak indirdik. Teslim olmuş peygamberler, yahudilere onunla hükmederlerdi. Bilgin-yöneticiler (Rabbaniyun) ve yüksek bilginler de (Ahbar), Allah'ın kitabını korumakla görevli kılındıklarından ve onun üzerine şahitler olduklarından (onunla hükmederlerdi.) Öyleyse insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir değere karşılık satmayın. Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse, işte onlar, kâfir olanlardır"[346]

Mealdeki Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenlerin kâfir olduğu ifadesi, yapmış oldukları eylemleri de kendilerince meşru kılmaktadır. Ayrıca Maide Suresi 44,45,47 numaralı ayetlerin de bu manada olduğuna dair görüşüne İbni Teymiyye ve Seyyid Kutub referans gösterilmiştir. Hizbullah oy kullananları tekfir etmemekle beraber oy kullanmanın caiz olmadığını ifade etmiştir. Hizbullah, Ak Parti iktidarı ile bu görüşünden vazgeçmiş ve 2012 yılında Hüdapar'ın kurulmasına kadar iktidarı desteklemiştir.[347]

İstifade Edilen Kaynaklar: Radikal İslami grupların hepsi öyle ya da böyle Seyyid Kutub ve İbni Teymiyye gibi yazarların kitaplarından istifade etmiştir. Özellikle tekfir mevzusunda en çok başvurulan kaynaklar arasında İbni Teymiyye ve Seyyid Kutub'un eserleri gelmektedir. Özellikle dünya çapında Seyyid Kutub İslami hareketin teorisyeni olarak bilinir. Bunun dışında Hasan El- Benna, Said Havva ve Ebu'l Ala El- Mevdudi'nin eserleri de sıkça okunan eserlerdir. Özellikle Seyyid Kutub'un Fi-Zilal'il Kur'an adlı tefsiri en çok okunan kitaplardandır. Tasavvufi hiçbir eserin okutulmaması radikal gruplar arasında ortak bir noktadır.

3.2.5.1.2. Hizbullah'ın Çağdaş Radikal Gruplardan Ayıran Anlayışları

Hizbullah radikal bir İslami grup olmasına karşın birçok noktada benzerlerinden ayrılmaktadır. Hizbullah'ı benzerlerinden ayıran özelliklerden ilki İslamı hâkim kılma hususunda izlenecek olan metottur.

Metot: Hizbullah metot olarak "tebliğ, cemaat ve cihat" olarak nitelendirdikleri üç merhaleden bahsetmektedir. Tebliğ merhalesinde; insanlara İslam ve İslam'ın Müslümanlara yüklediği yükümlülükler anlatılmaktadır. Tebliğ gizli ve açık bir şekilde yapılmaktadır. Hizbullahi fikri benimsemesi için bu fikrin işlendiği ilahi kasetleri verilmesi

[346]Türkiye Diyanet Vakfı Türkçe Kur'an-ı Kerim Meali, Maide suresi 44
[347]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022

tebliğ merhalesinde uygulanan stratejilerden biridir.[348] Cemaatleşme merhalesinde; cemaat olmanın önemi ve gerekliliği üzerinde durarak bir teşkilatlanmaya gidilme merhalesidir. Grup mensubiyeti anlayışı bu aşamada işlenmektedir. Cemaat merhalesinde itaat ve hiyerarşik ilişkiler öğretilmektedir. Cihat merhalesinde İslam'ın hâkimiyeti için Hizbuşşeytan olan, tağuti düzen ve sistemlere karşı yapılan silahlı mücadele gerçekleşmektedir. Bu cihada gücü ve durumuna göre fiilî, mali ya da sözlü olarak katkıda bulunmak, bütün Müslümanlar üzerine farz-ı ayındır.[349] Bu mücadelede ölenler "şehit", yaralı olarak kurtulanlara "gazi" gibi İslami unvanlar verilmektedir. Hizbullah 17 Ocak Operasyonu ve sonrasındaki süreçte cihat anlayışının kapsamını ve şeklini de değiştirmiştir.

Silahlanma: Türkiye'deki radikal İslami gruplardan çok azı silahlı mücadeleyi tercih etmiş ve bunu caiz olarak görmüştür. Bütün radikal gruplar Türkiye'yi Daru'l Harp olarak kabul etmiştir. Hizbullah da Türkiye'yi Daru'l Harp olduğunu ifade etmiştir.[350] Daru'l harp, İslâmî veya İslâm dışı bir yönetimin hâkimiyeti altındaki ülke manasında kullanılmaktadır.[351] Bundan dolayı Hizbullah'ın müntesipleri Cuma namazlarını kılmamıştır. Sadece halktan ayrışmamak için camilerde takiye yapmış, Cuma namazlarında bulunmuş, ancak akabinde öğle namazlarını kılmışlardır.[352] Ancak buna rağmen Hizbullah dışında hiçbir radikal İslami grup silahlanmayı ve silahlı mücadeleyi tercih etmemiştir. Menzil Grubunun ayrılığı da silahlanma mevzusu ile başlamıştı.

Hiyerarşi: Radikal İslami gruplarda genel itibari ile basit örgütlenme görülmektedir. Bir lider ve etrafında toplanan birkaç kişiden oluşan istişare heyeti olmaktadır. Ancak Hizbullah kapalı devre bir hiyerarşik yapıya sahip nadir radikal İslami gruplardan biridir. En üst kademede yapının lideri, Genel Emiri Hüseyin Velioğlu vardır. Genel Emirin altında Şûra heyeti ve Şûranın hemen altında ise örgütün askerî ve siyasi kanadı bulunmaktadır. Askerî ve siyasi kanadın altında da farklı farklı birimler mevcuttur. Her kademe arasında itaat anlayışının hâkim olması radikal İslami gruplar arasında ender rastlanan durumlardan biridir.

Kürt Sorununa Bakış: Hizbullah Doğu'da kurulmasının etkisiyle Kürtlerin yoğunlukta olduğu bir yapılanmadır. İlahilerden sohbetlere kadar birçok hususta Kürtçe kullanılmış ve

---

[348]Alpaslan Şimşek, **Terör Sorunu ve Propaganda İlişkisi Hizbullah Örnek Olay**, (Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.132
[349]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.153
[350]Serkan Çağlar, **Hizbullah Terör Örgütü,** s.48
[351]Ahmet Özel, "Daru'l Harp", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 8 (1993), s.536-537
[352]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022

halk tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Bundan dolayı Hizbullah'ın daha ziyade etnik temelli İslami bir yapı olduğu söylenebilir. Hizbullah, partileşme süreci ile beraber Kürt sorununa farklı çözüm önerileri getirmektedir. Özellikle parti tüzüğünde Kürt sorunu, sıkça ele alınan konulardan biri olmuştur.

3.2.5.2. Devrim Düşüncesinde Değişim

Enfal Suresi 39. Ayette mealen: *"Yeryüzünde fitne ve fesat kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar savaşın."* denilmektedir. Bu ve benzeri birçok ayetin İslami gruplar arasında İslam devleti kurmanın farz olduğu fikrinin, hâkim olmasına temel olarak kabul edilmiştir. Ancak "İslami bir devlet nasıl kurulacaktı?" Sorusuna ortak cevap, devrim olmuştur. Devrimin nasıl olacağı hususunda ise İran Devrimiyle beraber Türkiye'de İslami hareketler arasında devrimin ancak bir halk devrimi ile mümkün olacağı görüşü hâkim olmuştur. Velioğlu da bu fikre sahiptir.[353] Ancak İslami devrimin halk devrimi ile yapılacağı düşüncesinin hâkim olduğu çevrede bir diğer soru ise; devrim kanlı mı olacak yoksa kansız mı olacak ikilemiydi. Kanlı yani silahlı eylemler neticesinde devrimin mümkün olacağını öne süren İslami hareketlerin başında Hizbullah gelmektedir.

Devrimin halk devrimi olması için camilerde faaliyet yapan ve devrimin silahla mümkün olduğunu düşünen Hizbullah, değişimin başladığı 17 Ocak Operasyonuna kadar bu stratejiyi uygulamıştır. Yani halk kitlesine ulaşmak için camilerde, mahallerde ve köy evlerinde sohbetler yapmış aynı zamanda da silahlı kanadı eğiterek hazırlık yapmıştır.

Silahlı bir halk devrimini savunan Hizbullah, Ak Parti iktidarı ile fikrini değiştirmiş ve demokrasi yolunu tercih etmiştir. 2002 seçimlerinde Ak Parti'ye oy toplamış ve Hüdapar kurulana kadar Ak Parti iktidarını desteklemiştir. Ancak Hüdapar'ın kurulmasıyla beraber de dönem dönem seçimlerde yine Ak Parti iktidarını desteklemiştir. Hizbullah'ın parti kurma yolunu tercih etmesi, devrim düşüncesinin değiştiğini gösteren en önemli göstergesi olup 2012 yılında silahlı eylemleri terk ettiği bilinmektedir. Hizbullah'ın silah bırakması, devrimin silahla yapılması gerektiği düşüncesinden vazgeçtiklerini göstermektedir.

Modernizmin ve demokrasinin İslami çevreler üzerinde etki alanını arttırması Hizbullah'ı da etkilemiş ve Hizbullah'ın silah bırakmasına, devrim fikrinden vazgeçerek partileşme sürecine girdiği görülmektedir. Devrimi savunurken İran ile sıkı ilişkiler içerisinde olan Hizbullah'ın yeni dönemde İran ile ilişkileri neredeyse bitmiştir. Çünkü artık İran'dan devrimi ithal etmenin bir manası kalmamıştır.

---

[353]Mehmet Ali Birand, **İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, 2001, 32.Gün Arşivi

3.2.5.3. Devlet ile ilişkilerde Değişim

Önceki bölümlerde Hizbullah'ın iktidardaki yöneticileri tekfir ettiklerinden bahsedilmişti. Tekfire dayanak olarak ise yöneticilerin Maide Suresi 44. Ayete muhalefet ettikleri ve Allah'ın değil de insanların hükmü ile hükmettikleri gösterilmiştir. Yöneticiler, Maide 44'ten dolayı tekfir edilmekle beraber yönetim sistemi de tağuti bir sistem olarak görülmüştür. Tağut, "Allah'tan başka tapınılan ve hak yoldan saptıran her varlık, put, şeytan, kâhin ve sihirbaz" anlamına gelmektedir.[354] Tağut ve Tağuti sistem hakkında Seyyid Kutub: *"Gerçeği çiğneyen Allah'ın kulları için çizdiği sınırı aşan düşünce, sistem ve ideoloji anlamına gelir. Bu düşüncenin, sistemin ve ideolojinin, Allah'a inanmaktan, O'nun koyduğu kanunlara uymak gibi herhangi bağlayıcı bir kuralı yoktur. İlkelerini Allah'u Teala'nın kanunlarından almayan her sistem, her kurum, her düşünce, her davranış kuralı, her gelenek tağut kapsamına girer*" şeklinde tanımlamıştır.[355] Hizbullah'a göre devlet tağuttur. Laik, Kemalist ve demokrattır. Laiklik ile Allah'ın insana koyduğu sisteme alternatif üretilmiş, Allah'ın El-Hâkim sıfatı insanlara verilmiş ve şirk koşulmuştur. Bu sistem İslam düşmanıdır. Kemalizm, İstiklal Mahkemeleri ile Müslümanları katletmiş, inkılaplar ile İslami sistemi değiştirmiştir. Bundan dolayı devlet de sistem de tağutidir. İsa Bagasi, verilen mücadelenin amacını ve Hizbullah'ın devlete bakışını: *"İslami inancımız ve bu inancımızın mücadeleye yansıması olan cemaatsel ilkelerimiz gereği, faaliyetlere başladığımız ilk günden şimdiye kadar her zaman kendimize düşman olarak tağuti zulüm rejimlerini görmüşüzdür. Varlık sebebimiz, gayr-ı İslami Laik Kemalist zulüm rejimine karşı mücadeledir"*[356] sözleriyle açıklamıştır.

Tağuti bir sisteme dâhil olmak küfür nedeni olarak görülmüştür. Bundan dolayı PKK ile barış sağlamak için yapılan müzakerelerde ortak bir düşman devlet ve rejim hedefe koyulmuştur.[357]

Hizbullah mevcut sistemi ve devleti tağuti gördüğünden doğal olarak iktidarı ve üyelerini de Allah'ın hükmü ile hükmetmediği için kâfir görmüş ancak 17 Ocak Operasyonu ve Ak Parti iktidarı ile bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Tekfiri bırakmış, dinsiz devlet[358], tağuti devlet dediği devlete dâhil olmuş, yerel seçimlerde aday göstermiş ve genel seçimlere de katılmıştır.

Fiilen devleti tanıyan, yönetim sürecine katılan Hizbullah gayri resmî konuşmalarda

---

[354]Metin Yurdagür, "Tağut", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 39 (2010), s.372
[355]https://dogruhaber.com.tr/haber/758686-tagut-ne-demek/ (Erişim Tarihi: 11.10.2021)
[356]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.34
[357]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.185
[358]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.147

sistemi küfür olarak gördüklerini beyan etmektedirler. Partileşmeyi ise sürecin gerekliliği olarak değerlendirmektedir. Hizbullah'ın Genel Emiri Edip Gümüş süreç hakkında: *"Hizbullah içinde bulunduğu ortam ve şartları dikkate alarak hareket etmektedir"* şeklinde ifade etmiştir.[359]

3.2.5.4. Siyasi Tavır ve Duruşta Değişim

Hizbullah tağut olarak gördükleri sistemi protesto etmiş ve siyaseten tanımadığını göstermek için seçimlerde oy kullanmamışlardır. Bundan dolayı yönetim sürecine katılmayan Hizbullah'ın 2000 öncesi süreçte siyasi tavrından söz etmek mümkün değildir. Laikliği ve demokrasiyi reddettikleri bilinmektedir. Ayrıca partileşmeyi de küfür olarak görmekteydiler. İslam'ın hâkim olma metodunun Rabbani metot olduğunu ve yabancı metotlar ile bunun mümkün olmayacağını dile getiren Hizbullah, Hz. Peygamber'in hayatından şu misali sıkça örnek vermektedir; Mekkeli müşrikler gelip türlü türlü teklifler yapmış ve en son "istersen seni kralımız yapalım, bu davadan vazgeç" teklifini yapınca Hz. Peygamber, "Güneşi sağ elime ayı sol elime de verseniz ben bu davadan vazgeçmem" demiştir.[360] Bu misale dayanarak particiliğin yabancı bir metot olduğunu, Hz. Peygamber'in krallığı kabul etmediği gibi siyasete girmenin de Rabbani metoda aykırı olduğunu savunmuşlardır.

Ancak değişimin başlangıcıyla beraber muhafazakâr, İslamcı olarak gördükleri Ak Parti'yi desteklemiştir. 12 Eylül 2010 tarihinde Mustazaf-Der Başkanı Hüseyin Yılmaz referandumda "evet" oyu verdiğini dile getirmiştir.[361] Edip Gümüş, Ak Parti iktidarı hakkında şunları söylemiştir: "*Ak Parti, ekonomik, sosyal ve hukuki alanda nispeten de olsa toplumu rahatlatan birtakım uygulamalarda bulundu. Özellikle Kürt sorununa yaklaşımı diğer tüm partilerden daha ileri ve olumludur."*[362]

Hizbullah, Ak Parti politikalarının kendi düşüncelerini yansıtmada yeterli olmadığını düşünmüş ve buna mukabil kendi partilerini kurma yoluna gitmişlerdir. Partileşen Hizbullah, Kürt sorunu, İsrail ile ilişkilerde siyasi bir tavır ve duruş sergilemiştir. İç ve dış politikaya ilişkin görüşleriyle siyasette İslami bir çizgide durduklarını göstermişlerdir. Seçim dönemlerinde yürüttükleri seçim çalışmalarında sıklıkla İslami söylemlere ağırlık

---

[359] http://rusencakir.com/Cozum-surecini-destekliyoruz-ancak-bazi-elestiri-ve-endiselerimiz-var-Soylesi-Edip-Gumus/2005 (Erişim Tarihi: 15.09.2021)
[360] Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.111; Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022
[361] Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.264
[362] http://rusencakir.com/Cozum-surecini-destekliyoruz-ancak-bazi-elestiri-ve-endiselerimiz-var-Soylesi-Edip-Gumus/2005 (Erişim Tarihi: 15.09.2021)

vermişlerdir.

3.2.5.5. Faaliyet ve Eylemde Değişim

Hizbullah birinci ve ikinci döneminde faaliyet alanları camii sohbetleri, öğrenci çalışmaları, köy sohbetleri ve toplumsal sorunlara çözüme yönelik hakemlik yapmaları gösterilmektedir. Camilerde her yaş ve meslek grubuna yönelik özellikle akşam namazı sonrası dersler yapılmaktaydı. Bir toplumun şekillenmesine öncülük eden kurumların başında okulların geldiğini dile getiren Hizbullah dışarıda buluştuğu gençler ile İslami sohbetler yapmıştır. Bu dönemde bölgede okula giden gençler üzerinde etkin bir rol oynamıştır. 2000-2001 yılları arasındaki operasyonda tutuklananların %9'u ortaokul %14'ü lise çağında gençlerdir.[363] Yani operasyonlarda yakalananların %23'ü okul çağında gençlerdir Hizbullah özellikle Doğu ve Güneydoğu'da birçok köyde faaliyet yapmış ve örgütlenmiştir. Köylerdeki cehaletin okul, öğretmen eksikliği ve medreselerin olmayışı, dinî eğitimin yasaklanmasından kaynaklandığı öne süren Hizbullah köylerde her yaş grubuna ayrı eğitim çalışmaları yapmıştır[364]. Özellikle Kürtçe yapılan sohbetler Kürtler arasında rağbet görülen sohbetler olmuştur. Köylerde etkin rol oynayan Hizbullah halktan teveccüh görmüş ve toplumsal anlaşmazlıklarda hakem rolünü üstlenmiştir. Kan davaları, arazi anlaşmazlıkları, suyun kullanımı ile ilgili ihtilaflar, kız kaçırma ve aile içi anlaşmazlıklarda Hizbullah'ın belirlediği kimselere başvurulmuştur.[365]

Faaliyet alanı bu kadar geniş olmasına karşın tebliğ dışındaki sohbetlerin büyük çoğunluğu ve teşkilatlanma hususu gizli, hücresel bir yapıda gelişmiştir.[366] Camide eğitim gören müntesip, kendi sorumlusundan başkasını tanımadığı ve hatta 17 Ocak Operasyonuna kadar liderin kim olduğunu dâhi bilmediği ileri sürülmektedir[367] Hizbullah'a göre dönem, "gizli davet ve teşkilatlanma dönemi" olduğu için açık faaliyetler yapmak Mekke ve Medine stratejisine aykırıdır. Ancak Ak Parti iktidarı ile dernekleşen ve daha sonrasında partileşen Hizbullah 17 Ocak Operasyonu ile cami faaliyetlerini bitirmiş, faaliyet alanlarını halka açık bir şekilde derneklerde gerçekleştirmeye başlamıştır. Kutlu Doğum Haftalarında "Peygamber Sevdalıları Platformu" adı altında binlerin katıldığı sayısı 130'a varan büyük mitingler yapmıştır.[368] Günümüzde faaliyetlerini farklı isimler altında kurulan dernekler

[363]Ruşen Çakır, **Derin Hizbullah,** s.105
[364]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.197
[365]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.203- 209
[366]İsa Altsoy, **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler**, s.46
[367]Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022
[368] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.364

çatısında sürdürmektedir. Cami faaliyetleri dışında yapılan faaliyetler azaldıysa da Hizbullah'ın etkin olduğu bölgelerde halka açık bir şekilde yapılmaktadır.

Hizbullah'ın birinci ve ikinci döneminde eylemler; silahla misilleme yapmak, karşı saldırıda bulunmak, suikastlar yaparak etkinliğini ve vardığını korumak şeklinde sayıla bilinir. (Bazı bölgelerde molotoflu eylemler de yapmıştır.)[369] 2002 yılı ile Hizbullah silah bırakmış ve kitlesel çapta eylemlerini yasal zeminde sürdürmeye çalışmıştır.

2012 yılında yayınladıkları 37 maddelik manifestonun 5. Maddesinde: *"İçinde bulunduğu ortam ve şartları gözeterek, faaliyetlerinde ihtiyaç duyduğu ve çağın gerektirdiği her türlü meşru vasıtayı kullanır. İslami hedeflere ancak meşru vasıtalarla ulaşılması gerektiğine inanır"* denilmektedir.[370] Buna mukabil Hizbullah üçüncü ve dördüncü dönemde anayasal bir hak olan basın açıklaması, toplantı ve gösteri yürüyüşü, miting gibi eylem ve faaliyetlerde bulunmuştur.

[369]Mehmet Varol vd., **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, s.82
[370] Hulusi Şentürk, **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, s.364

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞİŞİMİN NEDENLERİ

Değişim, insan fıtratında olan ve bir takım çevresel faktörlerin etkisiyle ortaya çıkan farklılaşma durumudur. Değişim ilk olarak düşünce düzeyinde başlayarak zamanla eylem safhasına geçerek aksiyon süreciyle tamamlanır. Bireysel değişimler, kısa sürede ve toplumsal bağlayıcılığı düşük olan değişimler olsa da toplumsal değişimler daha uzun ve daha kalıcı olmaktadır. Modernitenin dünya genelinde etkin bir hale gelmesiyle gerek bireysel gerekse toplumsal değişim ve dönüşümler hız kazanmış, kısa bir süre zarfında değişmez denilen birçok kavram, farklı formlara bürünerek baş döndüren bir süreç haline gelmiştir. Değişimin içeriden ve dışarıdan birçok tetikleyici faktörü bulunmakla birlikte değişim, ilk etapta ürkütücü ve uzak durulması gereken bir olgu iken zamanla muhafazakâr yapıların da dâhil olduğu, engel olunamayan bir dizi farklılaşmayı beraberinde getirmektedir.

Çalışmaya konu olan toplumsal hareketlerde Kaynak Mobilizasyon Teorisi çerçevesinde ele alınan siyasal değişim, ilk etapta düşünce noktasında mevcut durumun, toplumun ve dünyanın şartlarına uygunluğu, çözüm üretebilme kabiliyetleri, verimliliği ve en önemlisi toplumda karşılık bulması gibi faktörlerin sorgulanması ile zaruri hale geldiği düşünülen bir eylem safhasına dönüşmektedir. Türkiye'deki mevcut siyasal düşünce ve akımlar, kökleri Osmanlı'ya uzanan siyasal bir ayrışmanın devamı niteliğinde Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir. Bu düşünsel tartışmalar, meşrutiyet döneminde siyasallaşarak partileşme sürecine girmiş ve buradan edindiği tecrübeyi yeni döneme olduğu haliyle aktarmıştır. Ancak yeni kurulan devlet, varlığını koruyabilmek ve rejimi muhafaza etmek adına ilk yıllarda siyasi düşünceleri kendi haline bırakmak, önünü açmak yerine daha temkinli davranarak farklı siyasi akımları bir süzgeçten geçirerek belirli düşüncelerin gelişmesine ve temsil edilmesine müsaade etmiştir[371]. Nitekim Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kapatılması bu nedenlere bağlanabilir.

Siyasal İslam ya da İslamcılık kavramı, Osmanlı döneminin en temel düşünce

[371] Murat YILDIZ, "Milli Nizam Partisi", **Milli Görüş Partileri**, Edt. Muhammed Maruf, Yusuf Yalanız, Nobel Yayınları, Ankara, (2020), s. 54-56.

akımlarından biri olmasına rağmen, cumhuriyet döneminde cumhuriyetin ve anayasal düzenin karşısında hilafet ve şeriat devleti iddialarını da içermesi nedeniyle kendisine yer bulamamıştır. Bu nedenle daha ziyade Türkçü akımlar içerisinde Türk-İslam sentezi başlığı altında varlığını korumuştur. Çok partili hayata geçiş sürecine kadar bu şekilde devam eden akım, bu tarihten itibaren Demokrat Parti ile bir kıpırdama yaşasa da tam anlamıyla kendini göstermesi 60'lı yıllardan sonra Türk siyasal hayatında yaşanan billurlaşma ve ayrışmanın netleştiği döneme denk gelmektedir. 1970 yılında Milli Nizam Partisi'nin kurulması, bu sürecin siyasal anlamda fitilinin ateşlendiği bir süreç olmuştur. Bu dönemde aşırı sol ve komünist yapılar karşısında milliyetçi ve mukaddesatçı bir kitlenin oluşması İslami fikrîleri savunan siyasal yapıların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bir yandan İslami değerleri savunduğu düşünülen siyasi parti ve dernekler var olduğu gibi gittikçe radikalleşen, toplumsal ve küresel gelişmelerden kopuk, idealize edilmiş bir yapıda ilerleyen radikal gruplar da ortaya çıkmıştır. Bu grupların en önemli özelliği mevcut sisteme, rejime ve devlete mesafeli durarak siyasal süreçlerin hiçbir aşamasında yer almalarıdır. Bir kısmı yurt dışı destekli bu apolitik yapılar, verdikleri mücadeleleri Kuran'ı bir bütün olarak ele almak yerine parça parça ayet ve hadislere dayandırarak bir haklı davaya dönüştürmek istemişlerdir. Bu durum aslında sadece Türkiye merkezli değil, Mısır ve İran gibi cihangirlik iddiası olan ülkelerde İslami düşüncelerin sistematik hale getirilerek örgütlendiği yapıların da etkisiyle şekillenmiştir.

Çalışmaya konu olan Hizbullah ve Akıncılar, düşünce ve eylem noktasında birbirinden ayrılsa da hem Kaynakların seferberliğini savunana Kaynak Mobilizasyon Teorisi bağlamında ortak bir yapıyı hem de İslami değerlerin yaşanması ve yaşatılması esasını benimsemişlerdir. Ancak belirtildiği üzere her iki yapının metodu ve değişim anlayışı birbirinden oldukça farklı seyretmiştir. Hizbullah ise silahlı ve tamamen apolitik bir sahada eylem ve yetkinlik gösterirken 2002 yılı ve sonrasında tamamen farklı bir zeminde eylem ve yetkinliğe sahip olmuştur. Mutlak bir gerçektir ki her iki ideolojik yapılanmada değişmiştir. Bu değişimi kimileri olgunlaşma, kimileri de ilerleme olarak değerlendirmektedir. Çalışmada söz konusu değişim Kaynak Mobilizasyon Teorisinin ele aldığı kaynakların değişimi esas alınarak, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel temellere dayandırılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

4. 1. Siyasi Nedenler

İnsan doğası gereği düşünme kabiliyeti olan ve bu düşünceler ekseninde kendisini ve çevresini şekillendiren bir varlıktır. Bu durum toplumsal hayatta karşılaşılan sorunların çözümü ve mevcut düzenin devamlılığını sağlamak adına benzer düşüncedeki insanların bir araya gelerek örgütlenmesine neden olmuştur. Bu örgütlenme siyasi düşüncelerin olgunlaşarak örgütlenmesi neticesinde siyasi partileri meydana getirmiştir. Çünkü siyasi partiler, sahip oldukları düşünce ekseninde öne sürdükleri çözüm önerileri ile insan kitlelerini etrafında toplamaktadır. Bir bireyin bu gelişmelerden kendisini soyutlaması apolitik bir duruş gibi görünse de toplum açısından bir önem arz etmeyebilir. Kaynak Mobilizasyon Teorisi bağlamında kaynakların dağılımı ve seferberliği politik olarak meşruiyet ihtiyacını doğurmaktadır. Ancak belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelmiş bir toplumsal grubun apolitik duruşu, toplumu ilgilendirebileceğinden bir önem taşıyabilmektedir.[372] Lakin çalışmaya konu olan durum bunların dışında sonu devrimsel bir harekete ulaşan ve örgütlü bir yapıda belirli siyasi, illegal ve silahlı eylemler gerçekleştiren bir grubun apolitik olması tartışmaya açık bir konudur. Bu yönüyle temelde doğru ya da yanlış bir siyasi görüşe sahip olmaları, her ne kadar kendilerini apolitik bir çizgide görmüş olsalar da bu grupları politikanın içine çekmektedir. Siyasete ve siyasi partilere uzak olmaları, apolitik oldukları anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bu grupların siyasi düşüncelere değil, sadece Türkiye'deki parti, kongre, seçim ve miting gibi siyasi eylemlere uzak olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle söz konusu gruplar rejime olan karşıtlıklarını ve mevcut siyasi sistemin kabul edilir olmadığı görüşüne sarılıp kendince durumu protesto etmekte ve bunu dinî bir temele dayandırmaktadırlar. Bu bağlamda siyaset ve apolitizm arasında değişimden kastedilen tamamen ya da kısmen apolitik eylem ve fikir çerçevesinden, tamamen politik sahaya geçiş kastedilmektedir.

Akıncılar ve Hizbullah özelinde benzer grupların siyasal değişimi Millî Görüş'ten ayrılan "Yenilikçi Kanadın" kurduğu partinin seçimde tahmin edilemez bir başarı ile tek başına iktidar olmasıyla başlamıştır. 30 yıllık Millî Görüş hareketinden farklı olarak bu grup siyasi referanslarının İslam olmadığını söylemesi ve laikliği tavsiye etmesi gibi İslamcılar açısından aslında kabul edilemez fikirler olmasına karşın İslamcı kitle bu siyasi duruşu,

[372] Kurumsal kurama göre, örgütlerin kurumlara uymalarının nedeni, bu uyumun onları toplumsal olarak kabul edilebilir ve/veya meşru kıldığıdır. Metin Özkaral, Örgütler Neden Benzeşir ve/veya Farklılaşır? Türkiye'deki Kamu Yönetimi Lisans Bölümleri Üzerine Bir İnceleme, **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, 2018, s.70

iktidar olabilmek için bir strateji olarak algılanmış ve desteklenmiştir. Ak Parti'nin bazı kesimler tarafından İslamcı olarak tanımlanması ve giderek artan başarısı, bürokraside kadrolaşması İslami yapılar açısından bir iç muhasebe yapma gereği doğurmuştur. Bu bakımdan yüksek devlet kademeleri ile tanışan dindar kesimlerin varlığı, diğer dini yapılanmaların da sisteme entegre olmaları için gerekli düşünsel alt yapıyı oluşturmuştur. Asef Bayat'ın ifadesiyle bulunduğu toplumda madun olan bir kesim post İslamcı yaklaşımla birlikte iktidar olmuşlardır.[373]

Sorgulamaların ardından radikal olsun ya da olmasın küçük büyük birçok İslamcı yapılanma Kaynak Mobilizasyon Teorisi çerçevesinde ortak çıkar olan kaynakları elinde bulundurma açısından değişmeye başlayan bu düzenin devam etmesi hususunda fikir birliğine varmaktadır. 28 Şubat'ın akabinde İslamcılar üzerinde ağır baskılar ve ithamlar bulunmaktaydı. Ancak bu baskılara rağmen Ak Partinin iktidara gelmesi büyük bir başarı olarak algılanmaktaydı. Ayrıca İslamcılar tarafından Ak Partili milletvekili ve yöneticilerin "namaz kılan ve eşleri başörtülü sıradan yurdum insanı" görüntüsü Ak Partinin İslamcı bir parti olduğu düşüncesini doğurmaktaydı. Bundan dolayı yıllardır eğitim hayatında kangren olan başörtüsü problemini halledebilecek yegâne kimse olarak Ak Parti görülmekteydi. Toplumsal değişimde değişimlerden biri olan "modernleştirici seçkinler" de Ak Parti ile yaşanan bu değişim toplumda itici ve belirleyici olmuştur.[374]

Ak Parti ile iktidarı İslamcı yapılanmalar için belirgin olan ilk değişim dernekler kanunu ile olmuştur.[375] Çıkarılan bu kanun ile dernekler üzerinde kurulan baskıcı tavır kalkmış oldu. Erdoğan'ın Başbakanlığının ilk yurtdışı seyahati olan, İç ve dış politikada İslam coğrafyası olarak tanımlanan ülkelerden Malezya ve Pakistan ziyaretleri, Erdoğan ve Ak Parti'nin İslami bir duyarlılıkta olduğu algısını güçlendirmekteydi.[376] Siyasi sahada birçok karar ve söylem ile Ak Parti, İslamcı bir parti imajına sahip olmuş; imkanların sağladığı rahatlık, esneklik ve yer yer verilen destek ile bazı İslamcılar nezdinde "İslam hâkim oldu" anlayışı yayılmıştır.

Bu bağlamda Akıncılar ve Hizbullah özelinde radikal İslamcıların değişiminin siyasi nedenleri olarak, siyasetçilerin ve bürokratların değişimi çerçevesinde değerlendirilebilinir. Kaynak Mobilizasyon Teorisi Bağlamında Ak Parti iktidarında siyasi değişimlerden

---

[373] Gürbüz Özdemir, Türkiye'de Değişen Madun Siyaseti ve Ak Parti'nin İktidar Oluşuna İlişkin Bir Değerlendirme, **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 23(2020), s.476

[374] Özer Ozankaya, "Toplumsal değişme üzerine düşünceler" (Yaşamı Değiştirmek, Yasayı Değiştirmektir), **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 28/03 s.45

[375] 23 Kasım 2004

[376] https://www.yenisafak.com/arsiv/2003/haziran/17/politika.html

özellikle şu değişimler İslamcı gruplar açısından değişime neden olmuştur;

a. Dernekler Kanunu'nun değişmesi ile faaliyet alanlarının genişlemesi ve baskının azaltılması
b. Kamusal alanda başörtüsü serbestliği sağlanması
c. İmam Hatipliler için uygulanan katsayı uygulamasının kaldırılması
d. Mitinglerde ve siyasi söylevlerde Kur'an ve sünnetten örnekler verilmesi
e. Erdoğan ve Ak Partili yöneticilerinin toplumun önde gelen kanaat önderleri ile samimi bir ilişki yürütmesi
f. Cemaat ve tarikatlara siyasi bazı kolaylıklar sağlanması
g. Ak Parti'nin izlediği "Kürt Sorunu" yaklaşımı
h. Ak Partili siyasetçilerin namaz gibi ibadetleri, aşikâr yapması
i. İslam coğrafyasındaki ülkelere yapılan ziyaret ve bu ülkelerin yetkilileri ile girilen samimi ilişkiler
j. Ak Parti'nin dış politikada Afrika başta olmak üzere birçok ülkeye yaptığı insani yardım
k. İsrail'in kınanması ve Müslümanlara yapılan zulmün dile getirilmesi

Bu değişimin asıl kaynağı olan sistemin İslamcılar üzerinde izlediği politika genel itibariyle şu şekildedir: *"İslami ve İslamcı hareketlerin bazıları daha sert söylemler ile ve tutumlarla canlandırmanın, tahrik etmenin, erken doğuma zorlamanın zemini hazırlanırken diğer taraftan bazılarının sisteme entegrasyonu kuvvetlendirilecek aynı zamandan bu düşünce ve hareketleri değiştirip dönüştürecek biçimsizleştirecek ve bazıların iç ve dış kontrollerini arttırmaktır."*[377]

Akıncılar Teşkilatının değişimi, 1983 yılında başlamasına karşın Ak Parti iktidarı ile radikal bir değişim başlamıştır. Akıncılar teşkilatına mensup bireyler, AK Parti içerisinde siyasete katılmış milletvekili hatta bakanlık görevlerini üstlenmişlerdir. Aslında baştan beri siyasiler ile sıkı bir ilişkiye sahip olan Akıncılar'daki değişim, kısmen politik iken tamamen politik bir hâle gelmesi ve siyasi tavırda yaşanan değişimdir. Hizbullah kurulduğu günden Ak Parti iktidarına kadar apolitik bir tutum izlemiş hatta sistem karşıtı olduklarını eylem ve söylemleriyle dile getirmiştir. Dernekler kanunun değişimi ile dernekleşmeye başlayan Hizbullah en sonunda partileşmiştir. Ayrıca Ak Parti döneminde devlet, İslamcılar açısından bir tehlike ve tehdit konumundan yardımcı bir konuma

[377]İsmail Kara, "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", s.16

geçmiştir. Bu durum, özellikle iktidarın izlemiş olduğu politikaların doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.[378]

4.2. Ekonomik Nedenler

Kaynaklar bağlamında Ak Parti iktidarı öncesinde her iki grupta klasik cemaatlerin sahip olduğu gelir kaynaklarına sahiptir. İslamcı yapılanmaların gelir kaynakları genel itibari ile üyelerinin aylık ya da yıllık olarak yaptıkları adına infak denilen bağışlar, kermeslerden elde edilen gelirler, Kurban Bayramı'nda toplanan deriler, zekât, fitre, fidye, sadaka vs. gibi geleneksel yollar ile elde edilen gelirlerden oluşmaktadır. Ak Parti iktidarı ile geleneksel mali kaynaklarda değişim yaşanmıştır. Derneklere ve STK'ların faaliyetleri için fonlar ayrılmış ve faaliyetleri desteklenmiştir. Başlangıçta adanmış üyelerden ve geleneksel mali kaynaklardan elde edilen gelirler ile faaliyet yapan cemaat ve tarikatlar başta olmak üzere iktidara yakın birçok İslamcı yapılanma Sosyal Destek Programı (SODES) vb. projelerden faydalanmıştır.

2008 yılında uygulanmaya başlanan Sosyal Destek Programı (SODES), "dezavantajlı bölgelerde beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerde göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programı" olarak tanımlanmıştır.[379]

SODES programının; "istihdam, sosyal bütünleşme, kültür, sanat ve spor alanlarında; yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan projelerden oluşan, il düzeyinde valiliklerin koordinasyonunda yürütülen, uygulama sürecinde yerel aktörlerin geniş bir biçimde yetkilendirildiği insan odaklı bir programdır. SODES projeleri ile istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı verilmesi hedeflenmek" olduğu ifade edilmiştir.[380]

SODES projesi gibi birçok faaliyet alanında projelerin ortaya konulması ve mali fonların ayrılması İslamcı yapılanmalar için vazgeçilmez kaynaklar hâline gelmiştir. İnfak vs. gibi geleneksel mali kaynaklar cemaat ve tarikatlar açısından meşakkatli mali kaynaklar olarak

---

[378]Lütfü Sunar, "Türkiye'de İslami STK'ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi", **Kurumsal Yönetim Akademisi Araştırma Raporları – 1,** İlke Yayınları, İstanbul 2018, s.73-75

[379] T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı http://www.sodes.gov.tr/

[380] T.C. Kalkınma Bakanlığı Sosyal Destek Programı http://www.sodes.gov.tr/

görülmektedir. Cemaat ve tarikatlar için tek tek insanlardan yardım talep etmek zaman açısından da uzun meşguliyetler istemektedir. Ancak SODES projesi kapsamında İslami faaliyetler devlet destekli yeni yerlerde gerçekleştirilmeye başlanılmıştır. Önceki usulde kullanılacak yerin kirası, demirbaş malzemelerin temini vs. gibi giderlerin karşılanması için birçok insandan yardım talep edilirken, SODES destekli yeni düzende eğitim, demirbaş vs. gibi giderlere ayrılan mali fondan yararlanılmaya başlanması cazip gelmeye başlanmıştır. STK'ların bu gibi fonlardan yararlanırken Kur'an-ı Kerim ve İslami ilimlerde eğitim veren yapılanmalarda durum daha farklı bir şekilde gelişmiştir. Mesela İsmail Ağa cemaatinde eğitim yapan müderrislere diyanet yolu ile maaş bağlanmıştır.[381] Önceki düzende mesai saati dâhi belli olmayan, adanmış insan profili, devletten maaş alan profesyonel insan profiline geçiş sağlanmıştır. Özellikle Doğu Anadolu bölgesinde faaliyet gösteren klasik medreseler bu kapsamda desteklenmiştir. Böylelikle Ak Parti döneminde iktidara yakın İslamcı yapılanmalar SODES vb. projelerden sıkça yararlanarak geleneksel mali kaynakları terk etmeye başlamıştır. İslamcıların sekülerleştiği bu döneme etki eden bir diğer mali sebep ise geleneksel mali kaynakların çeşitli gayrimenkuller, akarlar ve sabit gelirlerin kullanılır hâle gelmesidir. Mali kaynakların elde edilmesi için harcanan eforun azaltılması maksadıyla girişilen bu ticari faaliyetler sekülerleşmeyi hızlandırmıştır.[382]

Kaynak Mobilizasyon yaklaşımına göre toplumsal hareketlerin kaynaklarında yaşanan değişim toplumsal hareketlerde değişim yaratır. Ancak radikal islami gruplarda yaşanan değişim hem içsel ekonomik sebeplerden hem de dışsal ekonomik nedenlerden ötürü olmuştur. Ak Parti iktidarının hemen öncesinde ülkede yaşanan ekonomik kriz İslamcıların iktidarını ve İslamcıların değişimini sağlamıştır.

Ülkü İleri 2002 seçimlerinin hemen öncesinde ülkede yaşanan mali sorunları şu şekilde ifade etmiştir; "*Yirmi binden fazla kişinin ölümüne ve sanayi ile ticaretin yoğunlaştığı Marmara Bölgesi'nde büyük yıkıma yol açan iki deprem bunların başında geldi. Asya Krizi sonrası "gelişen piyasalar"dan hızla kaçan sermaye Türkiye'yi hem doğrudan, hem de 1992 sonrası yıllarda ticaretin hızla yöneldiği Rusya ekonomisindeki çöküş yoluyla etkiledi. Portföy yatırımlarından 1998'de 6,7 milyar dolar sermaye çıkışına (toplam sermaye hareketlerinde 840 milyon dolar çıkış) ihracattaki gerileme eklenmişti. 1999 başında Abdullah Öcalan'ın yakalanması üzerine Avrupa basınının "Türkiye'ye gitmeyin" kampanyasına depremler eklenince, duraklayan ihracata 1999'da turizm gelirinde 2*

[381] Mehmet Alptekin ile yapılan görüşme 21.02.2022
[382] Lütfü Sunar, "Türkiye'de İslami STK'ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi", s.64-66

milyar dolardan fazla düşüş katıldı. Bu olumsuz etkenlere rağmen Cari İşlemler Bilançosu (CİB) açığı (1,4 milyar dolar kadar) sınırlı kaldı, fakat kamu borç yükünde ciddi bir sıçrama oldu. 1999'da yaşanan GSMH çöküşünde bu dışsal etkenlerin ağırlıklı payı yanında, hükümetin enflasyonu dizginleme yolunda uyguladığı daraltıcı politikalar da rol oynadı."[383]

İktidara gelemeyen ya da iktidarda kalamayan İslamcıların ekonomik sorunlara çözüm olarak ileri sürdükleri İslamcı bir parti dışsal mali sebeplerin etkisiyle iktidar olurken, bu durum toplumsal hareketlerde değişime neden olmuştur.

Sonuç olarak dışsal ekonomik krizler ve Ak Parti iktidarı ile başlayan refah dönemi ve içsel olarak devlet destekli SODES projesi gibi projeler, İslami yapılanmaların mali kaynaklarındaki değişim fikirsel zeminde değişimine neden olmuştur. Mali kaynaklar açısından özgür hareket alanına sahip olan İslami yapılanmalar devlet destekli fonlardan yararlandığından dolayı önceleri devlete karşı bir konumdayken devletin yanında yer alan bir konuma geçmiştir. Devlet tarafından yaptıkları İslami faaliyetlerin desteklenmesi, önceki düzende İslamcı kimliğinden dolayı ayrıştırılan ve kendince hor görülen İslamcıları devletçi yapmıştır. Bu bağlamda devletin her türlü imkânından faydalanılmalı ve bu desteğin son bulmaması için iktidar desteklenmeliydi. İktidarın kaybedilmesi elde edilen mali kaynaklarında kaybedilmesi anlamına geliyordur.

4.3. Sosyokültürel Nedenler

Kaynak Mobilizasyon teorisi bağlamında radikal grupların apolitik bir konumdan politik bir konuma geçmesine neden olan bir diğer husus ise sosyokültürel nedenlerdir. Sosyal Bilimcilerden bazısı toplumu, "sosyokültürel bir sistem olarak tasavvur etmekte" ve bu sistemin 'belli bir anlam, değer ve kural' üzerine inşa edildiğini, uzun vadeli var olmanın temel işlevsel gereklerini kendi kaynaklarından sağlayan bir sistem' olduğunu 'bir hayat tarzını paylaşmayı', 'tarafların birbirinden haberdarlığını' toplumun esası olarak saymışlardır.[384]

Modernizmin bir sonucu olarak toplumda yaşanan değişim farklı gerekçeler ile bazen takdirle karşılanmış bazen de tepki ile karşılanmıştır. Bu modernizmle birlikte gelen bu değişim toplumsal gruplarda yaşanan değişimin en önemli nedenlerini teşkil etmektedir.

---

[383] Ülkü İleri, **Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri**, Tühis, Ankara 2009, s.326

[384] Mimar Türkkahraman ve Hüseyin Tutar, "Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri Ve Önemi", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1/1 (2009), s.3

Çünkü toplumun içinde ve toplum ile var olan her yapılanma doğal olarak toplumun değişiminden etkilenecektir. Toplumsal hareketlerde yaşanan değişimin sosyokültürel nedenleri ve sosyokültürel değişimin nasıl gerçekleştiği hususunda Mümtaz Turhan; "Sosyokültürel değişme, bir toplumun siyasi, idari ve hukuki yapısında, bilgi ve eğitim sisteminde, maddi alet ve vasıtalar ile bunların kullanılması ve tüketilmesinde az veya çok meydana gelen değişimleri içerir. Bir başka ifadeyle kültür değişmesi, bir toplumun kültürünün maddi ve manevi yapısında meydana gelen bir farklılaşmadır"[385] şeklinde bahsetmektedir.

2002 öncesi başlayan ve Ak Parti iktidarı ile süregelen siyasi, ekonomik ve idari değişim ile birlikte sosyokültürel bir değişim yaşanmıştır. Aslında değişen radikal İslamcı gruplar başta olmak üzere 2002 öncesinde İslamcıların siyasal değişime bakışı antipatik bir hale gelmekteydi. Özellikle 28 Şubat süreciyle beraber İslamcıların siyasi ve sosyal hayatında siyasal değişime olan umut kırılmıştır. Millî Görüş hareketi tarafından kurulan MNP, MSP, RP ve FP kapatılması bunun en önemli gerekçesini oluşturmaktadır. Hâli hazırda siyasette değişim mümkün görülmezken sosyal hayatta başörtüsü yasakları ve İslamcıları kapsayan birçok uygulama toplumda bir nebze ümitsizliğe yol açmıştır. Buna 11 Eylül 2001 yılında ABD gerçekleşen saldırı neticesinde artan islamofobi de eklenince İslamcılar açısında bu öfke muharrik olan bir unsur oldu.[386] Böylelikle İslamcı kesimde büyük bir zafer olarak görülen 2002 seçimlerinde İslamcı bir partinin sürpriz başarısını doğurdu.

İslamcı kesimin Ak Parti iktidarına bakışı İslamcı yapıların bu doğrultuda bir tavır takınmasını sonucunu doğurmuştur. İslamcı kimliğin temsil edildiği bir partiye olan tavır İslamcı kesimin bu tavrı sergileyen kimseye gösterdiği refleksi değiştirmiştir. Temel referansı İslam olan İslamcı grupların devlete ve sisteme olan olumlu tavrı halkın genel tavrını yansıtmaktadır. Toplumun genel tavrına aykırı eylem ve faaliyetlere sahip olan grupların kitlesel hareketlere dönüşmesi mümkün olmamaktadır. Halk tabanında devlete ve siyasetçilere bakışta yaşanan dönüşüm sosyal faaliyetler yürüten İslamcı gruplarda da düşüncel değişimlere neden olmaktadır.

Bu bağlamda mevcut İslami sosyokültürel yapı post İslamcı yaklaşımın temsilcisi Ak Parti iktidarı ile kanalize edilerek değişime uğramıştır. Ak Parti iktidarı halk tabanında İslam'ın, İslamcılığın iktidarı olarak görüldüğü için İslam'ın sosyal hayattaki temel referansı olarak

---

[385] Mimar Türkkahraman ve Hüseyin Tutar, "Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri Ve Önemi", s.5

[386] Asef Bayat, **İslam'ı Demokratikleştirmek Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.41

alınmaya başlanmıştır.[387] Bu doğrultuda halkın tabiri ile "İslam'ı hâkim kılma" çabası içerisinde olan Ak Parti aleyhinde yapılan her türlü eleştiri İslam'a yapılmış bir eleştiri olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Hizbullah gibi radikal İslami grupların sosyal hayatta varlığı Ak Parti'ye bakışı ile doğru orantılı bir hale gelmiştir.

[387] Mustafa Erdoğan, "İslâm, Çoğulculuk ve AKP İktidarı", **Liberal Düşünce**, Yıl 18, Sayı 69-70(2013), s.59

SONUÇ

Modernizm ile değişen dünyada, değişen sadece toplum olmamakla beraber toplumsal ve siyasal ilişkilerde de değişimler yaşanmıştır. Özellikle toplumsal grupların kaynaklarında yaşanan değişim, toplumsal grupları bir dönem apolitik kılarken bir dönem politik bir hâle getirmiştir. Bu değişim ne kadar da modernizmin bir sonucu olsa da değişimin nedenleri hususunda farklı teoriler ortaya atılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde bahsedildiği üzere toplamsal grupların değişiminin nedenlerini "Kaynak Mobilizasyon Teorisi" ve "Yeni Toplumsal Hareketler" yaklaşımıyla farklı perspektifte ele almaktadır. Çalışmada Kaynak Mobilizasyon Teorisi bağlamında Akıncılar ve Hizbullah grupları özelinde Ak Parti iktidarı ile Türkiye'de radikal eylem ve faaliyet alanına sahip grupların değişimi incelenmiştir.

1947 yılında Pakistan İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de İslamcı gruplar arasında "İslam Devleti" fikri tartışılmaya başlanmıştır. Hem dünya da hem de Türkiye'de ortaya çıkan, İslamcılığın ikinci nesli olarak tanımlanan bu nesil, birinci nesle nazaran İslam Devleti kurma ve bu devletin ancak İslami bir halk devrimi neticesinde kurulacağı anlayışı üzerinden, İslamcı toplumsal gruplar şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'de tek partili siyasal hayatın bitimi ile başlayan rahatlama dönemine tekabül eden bu dönemde İslamcılar siyasal hayatta kimlik inşasına başlamış ve Milli Görüş Hareketi ile kısmen vücut bulmuştur. İlk defa temel referanslarını İslam ve İslam'ın kaynaklarından alan Milli Görüş partileri, İslamcıların politizasyon sürecini hızlandırmıştır. Ancak radikal İslamcı gruplar açısından "İslam Devleti" yalnızca islami bir halk devrimi ile mümkün olacağı fikri hâkim olmuştur. Bundan dolayı parti ve türevleri ile İslam devrimi mümkün olmadığı gibi Allah'ın kanunları ile yönetilmeyen, laik ve Kemalist bir devlette yer almak en iyi ihtimalle günah olmakla beraber küfür olarak görülmekteydi. Bu fikir dönemin radikal İslamcı gruplarının neredeyse mutabık olduğu konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda siyasi bir fikre sahip olmalarına karşın sistemi reddetmeleri, siyasi katılım göstermemeleri ve hatta resmi olan her türlü kuruluş ile bağlantılarını koparmaları, radikal İslami grupları kısmen ya da tamamen apolitik bir konuma getirmiştir. Akıncılar Teşkilatı ve Hizbullah bunlara örnektir.

Akıncılar Teşkilatı kuruluşu ile birlikte MSP'nin gençlik teşkilatı misyonunu taşımak için kurulduysa da aslında zamanla çoğunluğu sağlayan kitle İslam Devriminin yalnızca halk devrimi ile mümkün olacağı fikrini savunur hâle gelmiştir. Bundan dolayı 1976 yılında

kurulmasına rağmen Akıncılar Teşkilatının değişimi 1979 İran Devrimi ile başlamış ve her dönem farklı değişimlere uğrayarak bugünkü düşünce ve eylem anlayışına doğru evrilmiştir. 2002 yılı öncesinde İslam Devrimi'ni savunan, İsrail ile ilişkilerinde katı bir tutum içerinde olan, anti Kemalist, anti-laik olan Akıncılar, Ak Parti iktidarı ile birlikte bir eksen kayması yaşamış ve değişmişlerdir. Bu değişimin nedenleri ise "Kaynak Mobilizasyon Teorisi" başlığı altında ele aldığımız siyasal, ekonomik ve sosyokültürel nedenler çerçevesinde gerçekleşmiştir. 1976- 1980 yılları arasında Akıncılar teşkilatı içerisinde hem yönetici hem de sahada aktif rol oynayan üyelerin 2002 yılı itibari ile genellikle Ak Parti bünyesinde yer aldıkları görülmektedir. Gerçekleştirilen röportajlar çerçevesinde değişim net bir şekilde gözlemlenmektedir. 2002 sonrasında Ak Parti bünyesinde faaliyet gösteren eski Akıncıların anti-Kemalist, anti-laik olmadığı hatta kimi Akıncıların laikliği destekler ve tavsiye eder konuma geldikleri gözlemlenmiştir. Kendilerine İslam Devrimi fikri olup olmadığı sorulduğunda, İslam Devrimi fikrinin artık desteklenmediği sonucuna ulaşılmıştır. İsrail ve diğer batılı ülkeler ile ilgili sert tutumları hakkında ise bürokraside yer yer bu ilişkileri yürüten aktörler hâline geldikleri tespit edilmiştir.

1970'li yılların sonunda kurulan Hizbullah, İran Devrimi'nin etkisiyle Türkiye'de bir dönem aktif faaliyet göstermiş radikal gruplardan olmasına karşın 2002 Ak Parti iktidarı ile değişime uğrayan bir diğer radikal İslami grup olmuştur. Kuruluşundan 1991 yılına kadar teşkilatlanma çabası içerisinde Hizbullah, silahlanmaya karar vermiş, önce PKK ile ardından Nifak Grubu olarak adlandırdıkları Menzil Grubu ile çatışmaya başlamışlardır. İslam Devrimi fikrine sahip olmasına karşın siyasal katılım göstermemiş ve mevcut düzende siyasi faaliyetlerde yer almayı küfür olarak görmüştür. Hatta buna mukabil dernekleşmeyi ve benzeri resmileşme adına her faaliyeti küfür olarak tanımlamıştır. 2000 yılında gerçekleştirilen ve liderleri Hüseyin Velioğlu'nun öldürülmesiyle sonuçlanan Beykoz Operasyonu ile Hizbullah bir dönem strateji değişikliğine gitmiştir.

Ancak 2002 Ak Parti iktidarıyla başlayan değişimin neticesinde Hizbullah, 2004 yılında dernekleşmeye giderek Mustazaf- Der'in kurmuştur. Legalleşmeye başlayan Hizbullah, 2012 yılında Hür Dava Partisi ile apolitik tutumu bırakarak politik bir tutum sergilemeye başlamıştır. Hüdapar yetkilileri Hüdapar'ın Hizbullah olmadığını dile getirmelerine karşın, Hüdapar'ın yönetim kadrosunun ve kitlesinin Hizbullah ile olan geçmişi ve halk arasında Hüdapar'ın Hizbullah'ı temsil ettiği propagandası, etkinlik ve faaliyetlerde Hizbullah vurgusu yapılması vb. nedenlerden ötürü hâkim olan anlayış Hüdapar kadrosunun bunu

reddetmesine rağmen, Hüdapar'ın Hizbullah'ın siyasi kanadı olduğu görüşüdür. Özet olarak "Kaynak Mobilizasyon Teorisi" ne göre Hizbullah siyasi, ekonomik ve sosyokültürel nedenlerden dolayı değişime uğramıştır. Hizbullah bu değişimi kabul etmemekle birlikte dönemin şartlarına uygun stratejiler geliştirdiğini beyan etmektedir.

Görüldüğü üzere radikal tutumlar, insan fıtratına, toplumsal değerlere ve mevcut sistemin getirdiği yenilik ya da dayatmalara bir yere kadar dayanmış olsa da, bu tutumun devamlılığı konusunda yeterli argümanlar, imkanlar ya da alternatif sistemler geliştiremediği için zamanla eleştirdiği yapılara bürünmek zorunda kalmıştır. Buradan anlaşılacağı üzere, mevcut sistemlerin, fıtri, etik normlara uygun ve uygulanabilir olması tek başına yeterli olmayıp, toplumsal ağlıların da bu sistemleri benimseyecek bir düzeyde olması gerekmektedir. Söz konusu İslami grupların tezleri ise gelinen neticeye bakıldığında kendilerini dahi tatmin edemeyecek, yetersiz bir düzeyde kalmıştır ki netice de değişmek zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte söz konusu gruplar içerisinde yer alan bireylerin değişimi de teşkilat mantığı ile hareket edildiğinden topluca olmuş, bu değişime itiraz eden farklı gruplar ortaya çıkmamıştır. Bu noktada öne çıkan bir diğer nokta ise söz konusu gruplarda yer alan bireylerin kendi kararlarını almak yerine kendilerine öğretilen, tavsiye edilen ve önerilen değişimi normal olarak görmeleridir. Bu durum kitlesel hareketlerin mantıklı hareket etme, düşünme, analiz etme yetilerini kısmen olsa da devre dışı bıraktığıdır.

KAYNAKÇA

Tetkik Eserler

AKDOĞAN Yalçın. **Muhafazakar Demokrasi,** TBMM Kütüphanesi Açık Erişim Koleksiyonu, 2003, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2633>, (ET:21.05.2022).

AKDOĞAN Yalçın. "Siyasal İslamcılıktan Farkı", Hakan Yavuz (Ed.). **AK Parti Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri,** *içinde*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2010, s. (59-97).

AKGÜN Birol ve BOZBAŞ Gökhan, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", **Akademik Orta Doğu: Altı Aylık Orta Doğu Araştırmaları Dergisi**, 7/14(2013), s. (263-282).

AKYEL Siyami. **MTTB ve MTTB'liler Kimler Geldi, Kimler Geçti?** Hemenora Yayınları, İstanbul 2010.

AKTAY Yasin. **İslâmcılık: Bir Modern Melankoli Eve Dön(eme)mek!,** Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi <http://www.isam.org.tr/index.cfm?fuseaction=objects2.detail_content&cid=208&cat_id=3&chid=66>, (ET:19.07.2022).

ALKAN Mustafa. "Osmanlı Devleti'nde Akıncı Ocağının Sonu", **Akademik BakışDergisi,**7/13 (Kış 2013), s. (107-116).

ALTSOY İsa. **Kendi Dilinden Hizbullah ve Mücadele Tarihinden Önemli Kesitler,** 2001, <https://huseyni-sevdam.tr.gg/Kendi-Dilinden-Hizbullah.htm>, (ET:14.08.2021).

ARİF İbrahim. "Fitnenin Maliyetine Giriş", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık**, C6, İstanbul 2014.

ARİSTOTELES. **Politika,** Çev: Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.

ARSLAN Hüseyin. **Milli Görüş Hareketi Siyasal ve Toplumsal Dönüşümler**, İlem Yayınları, İstanbul 2021.

ARPACI Işıl. **Türk Siyasetinde Erbakan,** Kopernik Kitap, İstanbul 2017.

ASLAN Seyfettin ve YILMAZ Abdullah. "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 2/2 (2001), s. (93-108).

AVŞAR B. Zakir ve KAYA Elif Emre. "Çok Partili Hayata Geçiş Sonrasında İlk Muhalefet Partisi: Milli Kalkınma Partisi", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 13/2 (2012), s. (113-132).

AYTEPE Mahsum. "Doğuşundan Günümüze İslamcılığın Türkiye Seyri: Bir Sınıflandırma Denemesi", **Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 4/1(2016), s. (169-199).

Başbakanım Şeriat Gelecek Mi? **Hürriyet Gazetesi**, 10.06.2010, <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/basbakanim-seriat-gelecek-mi-9147284>, (ET:14.09.2021).

BAYAT Asef. **İslam'ı Demokratikleştirmek Toplumsal Hareketler ve Post-İslamcı Dönüş**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

BİRAND Mehmet Ali (Ya). HACALOĞLU Hilmi (Yön). **32. Gün İtirafçılarla Hizbullah Gerçeği**, Birand Yapım, 2001. <Https://www.youtube.com/watch?v=JWc5fhRzGE4>, (ET:23.07.2021).

BİRAND Mehmet Ali (Ya). HACALOĞLU Hilmi (Yön). **32. Milli Görüş'e Ne Oldu?** Birand Yapım, 2001. <Https://www.youtube.com/watch?v=hAbmEioZSIM&ab_channel=32.G%C3%BCnAr%C5%9Fivi>, (ET:30.09.2021).

BORA Tanıl. **Cereyanlar ve Türkiye'de Siyasi İdeolojiler,** İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

BOZKURT Celil. "Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları", **H i s t o r y S t u d i e s A Tribute to Prof. Dr. Halil INALCIK**, 5/2 (2013), s. (79-106).

BULUT Yakup, AKIN Soner ve KAHRAMAN Ömer Fuad. "Kamu Politikalarının Oluşturulmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkisi", **Strategic Public Management Journal**, 3/ 6 (2017), s. (23-34).

BÜYÜKKARA Mehmet Ali. "Dini Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları", **Usul İslam Araştırmaları Dergisi**, 7/7 (2007), s. (107-196).

CEZAYİRLİ Gülay, "Dini Grup ve Toplumsal Grup," **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 37/1(1997), s. (365-378).

ÇAĞLAR Serkan. **Hizbullah Terör Örgütü**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2014.

ÇAKIR Halil. **Disiplinler Arası Etkileşim Bağlamında Çağdaş Siyaset Teorisindeki Alternatif Yeni Toplumsal Hareket Açıklamalarının Sosyolojik Analizi**, Mersin

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Mersin 2015.

ÇAKIR Ruşen. **Ayet ve Slogan**, Metis Yayıncılık, İstanbul 2017.

ÇAKIR Ruşen. **Çözüm sürecini destekliyoruz, ancak bazı eleştiri ve endişelerimiz var" Söyleşi: Edip Gümüş**, <http://rusencakir.com/Cozum-surecini-destekliyoruz-ancak-bazi-elestiri-ve-endiselerimiz-var-Soylesi-Edip-Gumus/2005>, (ET:15.09.2021).

ÇAKIR Ruşen. **Derin Hizbullah,** Metis Yayıncılık, İstanbul 2016

ÇALIŞKAN Necmettin ve OKŞAR Yusuf. "Haricilik Anlayışının Kökenleri ve Günümüzdeki Yansımaları", **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Dergisi**, 7/1(2020), s. (99-124).

ÇAYLAK Âdem ve KAYMAL Cansu. "Dinci Tekelcilik Olarak Radikalizm: Gülenist Hareketin "Öteki" Algısı Üzerinden Eleştirel Analizi", **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi,** 9/2(2019), s. (329-362).

ÇETİNKAYA Doğan. **Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim**, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

ÇİÇEK Hikmet. **Hangi Hizbullah**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2000.

DEMİROĞLU Elif Topal. "Yeni Toplumsal Hareketler: Bir Literatür Taraması", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, 2/1(2014), s. (133-144).

DÖNMEZER Sulhi. **Sosyoloji**, Meter Matbaası, İstanbul 1978.

DUMAN Betül ve COŞKUN İsmail. "Politik Süreç Teorisi Çerçevesinde Tozkoparan'da Kentsel Dönüşüm Projesine Karşı Kolektif Bir Eylemin Olabilirliği", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji**, 36/2 (2016), s. (575-616).

DÜZGÜN Şaban Ali. **Din, Birey ve Toplum**, Akçağ Yayınlar, Ankara 1997.

EL- İSFAHANİ Rağıp. **Müfredat**, Çıra Yayınları, İstanbul 2012.

EL- MEVDUDİ Ebu'l Ala. **İslam'ın Anlaşılmasına Doğru**, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2015.

ERDOĞAN Mustafa. "İslâm, Çoğulculuk ve AKP İktidarı", **Liberal Düşünce**, Yıl 18, 69-70(2013), s. (57-62).

Erdoğan Bastırdı! Tezkere Kabul Edildi. **Milli Gazete**, 21.03.2003, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogan-bastirdi-tezkere-kabul-edildi-5186260>, (ET:09.12.2021).

Erdoğan: AKP Din Eksenli Bir Parti Değil. **Hürriyet Gazetesi,**13.09.2001, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/erdogan-akp-din-eksenli-bir-parti-degil-15612>, (ET:25.02.2022).

Erdoğan: Bizim İsrail'e ihtiyacımız var, **Sputnik**, 02.01.2016, <https://tr.sputniknews.com/20160102/erdogan-bizim-israil-ihtiyacimiz-var--1019980386.html>, (ET:13.11.2021).

Erdoğan'ın Yolu Nasıl Açıldı? **Vatan**, 30.06.2011, <https://www.gazetevatan.com/siyaset/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi-386242>, (ET: 03.03.2022)

ESEN Kasım ve AKBAL Özdemir. **Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim**, Bilgesam, İstanbul 2011.

FARAÇ Mehmet, Hizbullah'ın Kanlı Yolculuğu, **Cumhuriyet Gazetesi**, 19 Ocak 2000.

FEYİZLİOĞLU Turhan. **Akıncılar ve Ak- Gençlik'ten Ak Parti'ye**, Tekin Yayınevi, İstanbul 2015.

FIĞLALI Ethem Ruhi. "Hariciler", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C16, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1997.

FİCHTER Joseph. **Sosyoloji Nedir?** Çev: Nilgün Çelebi, Atilla Yayınevi, Ankara 2001.

FREYER Hans. **İçtimai Nazariyeler Tarihi**, Çev: Tahir Çağatay, İkbal Matbaası, Ankara, 1977.

GÖLE Nilüfer. **Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine**, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

GÖNÜL Seda. **Toplumsal Hareket Tartışmaları Bağlamında Dünya Sosyal Forumu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

GÜLER İlhami. "Din, İslam ve Şeriat: Aynilikler, Farklılıklar ve Tarihi Dönüşümler", **İslâmiyât**, 1/4 (1998), s. (53-76).

GÜNAY Ahmet. "Göreli Yoksunluk: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması", **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi**, 7/17(2022), s. (202-211)

GÜRKAN Salime Leyla. "Ruhban", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 35(2008), s. (204-205).

HALICI Şaduman. "Vagon Li Olayı: Türkçe 'ye Yapılan Hakarete Basının ve Gençliğin Tepkisi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 11(2010), s. (63-77).

HİRA İsmail. "Yeni Toplumsal Hareketler: Politik Öncelikten Kimlik Vurgusuna", **Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi**, 11/1 (2016), s. (143-156).

Hizbullah'a Büyük Darbe. **Cumhuriyet Gazetesi**, 18 Ocak 2000.

Hizbullah PKK Çatışması. **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Aralık 1991.

İLERİ Ülkü. **Türkiye'de Toplumsal Değişimin Çalışma İlişkileri Üzerindeki Etkileri**,

Tühis, Ankara 2009.

KALAYCIOĞLU Sibel. "Toplumsal Yapı, Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme", Memet Zencirkıran (Ed.). *İçinde*, **Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Dora Yayınları, Ankara 2006, s. (3-18)

KARA Elif. **Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü ve Modern Bir Toplumsal Hareket Olarak Hacktivizm: Ananymous ve Redhacak Örnekleri**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2013.

KARA İsmail. **Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi Metinler Kişiler,** Dergâh Yayıncılık, İstanbul 2020.

Kara, İsmail. "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Üzerine Birkaç Not", Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi ve Hareketi Sempozyum Tebliğleri, 17,18,19 Mayıs 2013, İstanbul 2013, s. (15-43)

KARAALİOĞLU Mustafa. Erdoğan Gönül Aldı, **Yeni Şafak**, 17.06.2003, <https://www.yenisafak.com/arsiv/2003/haziran/17/politika.html>, (ET: 13.02.2022)

KEHRER Günter. **Din Sosyolojisi**, Çev: Semahat Yüksel, Kubbealtı Yayınevi, İstanbul 1992.

KHAN Ali Asghar. "Hint Müslümanlarının Türk Kurtuluş Hareketine Malî Yardımı 1919-1923", Çev: Ahmet Özgiray, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 8/1 (1993), s. (699-733).

KIRILMAZ Harun ve AYPARÇASI Fatma. "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları", **İnsan & İnsan Dergisi**, 8(2016), s (32-58).

KONGAR Emre. **21**. **Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, Remzi Kitapevi İstanbul 2010.

KURT Mehmet. **Din, Şiddet ve Aidiyet Türkiye'de Hizbullah**, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.

KURUM Mehmet ve AVCI Engin. "Radikalizm ve Aşırıcılıktan Terörizme: Siyasal Şiddetin Araçsallaştırılması", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 14/ 28 (2018), s. (37-90).

KUTLU Sönmez. **"Köktencilik ve Tezahürleri (İslamiyat)",** <http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=111&pt=Kökencilik+ve+Tezahürleri%28İslamiyat%29+>, (ET:15.12.2020)

KUYTUL Alparslan. "Kelime-i Tevhid 'in Mahiyeti", **Furkan Nesli Dergisi**, 104(2019), s. (1-6).

Laik Sistemde Parti Kurmak. <Http://www.tevhidakidesi.net>,(ET:18.12.2020).

MARDİN Şerif. **Türkiye'de Din ve Siyaset**, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.

MENSCHİNG Gustav. **Dini Sosyoloji**, Çev: Ahmet Aydın, Tekin Yayınevi, Konya 1994.

METİNER Mehmet. **Yemyeşil Şeriat- Bembeyaz Demokrasi**, Elips Kitapları, Ankara 2015.

Mısır'da Erdoğan'a Laiklik Eleştirisi, DW, 15.09.2011, <https://www.dw.com/tr/m%C4%B1s%C4%B1rda-erdo%C4%9Fana-laiklik-ele%C5%9Ftirisi/a-15388018>, (ET:18.11.2021).

Mustazaf-Der resmen kapatıldı, **Time Türk**, 11.05.2012, <https://www.timeturk.com/tr/2012/05/11/mustazaf-der-resmen-kapatildi.html>, (E.T:15.09.2021)

MÜTERCİM Âsım Efendi, **El Okyanus'ul- Basit Fi Tercümetil Kamusul Muhit**, Haz: Mustafa Koç ve Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2013.

NEWMAN David M. **Sosyoloji**, Çev: Ali Arslan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2013.

Oy Kullanmak Haramdır, **Hizbu'l Tahrir Resmi Youtube Hesabı**, 26.05.2016, <https://www.youtube.com/watch?v=spTiBvuZ9Zo&ab_channel=Hizbu%27tTahrîrTürkiye>, (ET:19.12.2020).

Oy Kullanmanın Hükmü, <http://www.tevhidakidesi.net/oy-kullanmanin-hukmu/>, (ET:18.12.2020).

OZANKAYA Özer. **Toplumbilim**, Tekin Yayınevleri, İstanbul 1986.

OZANKAYA Özer. "Toplumsal değişme üzerine düşünceler" (Yaşamı Değiştimeki Yasayı Değiştirmektir), **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 28/03(1973), s. (35-55).

ÖZACUN Orhan. "Siyaset Tarihimizde Milli Kalkınma Partisi", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları**, 2 (2002), s. (202-233).

ÖZDEMİR Gürbüz. "Türkiye'de Değişen Madun Siyaseti ve Ak Parti'nin İktidar Oluşuna İlişkin Bir Değerlendirme", **Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi**, 12/23 (2020), s. (474-492).

ÖZDEMİR Halis. **Mamak Zindanlarında Bir Akıncı**, Ravza Yayınları, İstanbul 2015.

ÖZEL Ahmet. "Daru'l Harp", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, 8(1993), s. (536-537).

ÖZKARAL Metin. "Örgütler Neden Benzeşir ve/veya Farklılaşır? Türkiye'deki Kamu Yönetimi Lisans Bölümleri Üzerine Bir İnceleme", **İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5/2(2018), s. (68-90).

PKK'nın 'Susa Katliamında Hayatını Kaybedenler Anıldı, Anadolu **Ajans**, 01.07.2018,

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/pkknin-susa-katliaminda-hayatini-kaybedenler-anildi/1192411> (ET:22.09.2021).

Radikal, **Etimoloji Türkçe**, <https://www.etimolojiturkce.com/arama/radikal>, (ET:15.12.2020).

Recep Tayyip Erdoğan: "Hem laik hem Müslüman olunmaz.", **Tarih Unutmaz Youtube Hesabı,** 22.01.2013, <https://www.youtube.com/watch?v=zJC-nUV4WrQ&ab_channel=TarihUnutmaz>, (ET:18.01.2021).

SALLABİ Ali Muhammed. **Doğuşundan Günümüze Hariciler Ortaya çıkışları, Özellikleri, İnançları, Düşünceleri,** Çev: İsa Demir kaynak, Ravza Yayınları, İstanbul 2018.

SCHEİN Edgar H. **Örgüt Psikolojisi**, Çev: Mustafa Tosun, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 1978.

SİNANOĞLU Mustafa. "İslam", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, 23(2001), s. (1-2).

SUNAR Lütfü. "Türkiye'de İslami STK'ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi", **Kurumsal Yönetim Akademisi Araştırma Raporları – 1**, İlke Yayınları, İstanbul 2018.

ŞAHİN Said. Didem Arslan Yılmaz'ın sunduğu "Türkiye'nin Nabzı: Hizbullah'tan HÜDAPAR'a", **Haber Türk**, 05.12.2012, <https://www.youtube.com/watch?v=vjyd-5hnpCs&ab_channel=H%C3%9CDAPAR>, (ET:17.01.2021).

ŞENTÜRK Hulusi. **Türkiye'de İslami Oluşumlar Ansiklopedisi İslamcılık**, Çıra Yayıncılık, İstanbul 2019.

ŞİMŞEK Alpaslan, **Terör Sorunu ve Propaganda İlişkisi Hizbullah Örnek Olay**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2004.

Tağut Ne Demek, **Doğru Haber**, 15.06.2021, <https://dogruhaber.com.tr/haber/758686-tagut-ne-demek/>, (ET:11.10.2021).

Tağuti Sistemde Memur Olmak, <http://www.tevhidakidesi.net>, (ET:18.12.2020).

TANRIKULU Şehmuz. 'Hizbullah'sız Bir Çözüm Neticesiz Kalır', **Hürseda Haber Youtube Hesabı**, 11.12.2014, <https://www.youtube.com/watch?v=sDoL2NGL_t0/>, (ET:22.09.2021).

TAŞAN Oğuzhan. **Ak Parti'nin Hizbullah Algısı: 2000-2015 Değişim ve Devamlılık**, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2015.

T.C. Kalkınma Bakanlığı **Sosyal Destek Programı** <http://www.sodes.gov.tr/>, (ET:18.07.2022).

TEZCAN Ünay Tamgaç. "Göreceli Yoksunluk, Eşitsizlik ve Büyüme Üzerine Bir

Modelleme", **Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi**, 54 /628 (2017), s. (29-41).

TİMUR Kasım. **Toplumsal Hareket Çalışmaları Ve Siyasal Şiddet Analizi: Hamas Örneği**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Adana 2015.

Türk Dil Kurumu (TDK) İnternet sitesi, **"Radikal"**, <http://www.tdk.gov.tr/ Güncel Türkçe Sözlük>, (ET:15.12.2020).

Türk Dil Kurumu (TDK) İnternet sitesi, "Fundamentalizm", <http://www.tdk.gov.tr/ Güncel Türkçe Sözlük>, (ET:15.12.2020).

Türkiye Diyanet Vakfı Meali, Ankara 2016.

TÜRKKAHRMAN Mimar ve TUTAR Hüseyin. "Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi", **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, 1/1 (2009), s. (1-16).

TÜRKMAN Sayim. "Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi**, 3/4 (2003), s. (135-161).

TÜRKMEN Hamza. **Türkiye'de İslamcılık ve Özeleştirisi**, Ekin Yayınları, Bursa 2014.

ULUTAŞ Mehmet. "Göreli Yoksunluk (Mahrumiyet) Kuramı", Mustafa Mete (Ed.) *içinde*, **İktisadi ve İdari Bilimlerde Teori ve Araştırmalar**, Gece Kitaplığı, Ankara 2020.

UZUN Hakan. "Cumhuriyet Gençliğinin Misyonu Çerçevesinde 1933 Yılı Vagon- li ve Razgard Olayları", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, 3(2009), s. (59-81).

ÜNAL Yaşar. "Selefi Zihin Doğuşu ve Gelişimi Üzerine", **Dini Araştırmalar**, 18/47 (2015), s. (55-78)

ÜZER Oğuz. **Almanya'da Radikal Dini Gruplar**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2019.

VAROL Mehmet, YILMAZ M. Hüseyin ve TUTAR Cemal, **Hizbullah Ana Davası Savunmalar**, Dua Yayıncılık, İstanbul 2011.

Vehhabilik ve Vehhabiliğe Bakış Açısı, **Sorularla İslamiyet**, <https://sorularlaİslamiyet.com/kaynak/vehhabilik#_ftnref7>, (ET:20.12.2020)

VELİOĞLU Abdulhakim. **Hüseyin Velioğlu'nun Şia ile İlişkileri**, <https://www.youtube.com/watch?v=m3dnP-7KFA8>, (ET:18.09.2021).

WEBER Max. **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, İletişim, İstanbul 2004.

YANIK Celalettin ve ÖZTÜRK Musa. "Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme", **Mukaddime**, 5/1(2014), s. (45-63).

YAVUZ Yusuf Şevki. "Tekfir", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, 40(2011), s. (350-356).

YILDIZ, Murat, "Milli Nizam Partisi", Muhammed Maruf, Yusuf Yalanız (Ed.) *içinde***,** **Milli Görüş Partileri**, , Atlas Akademik Basın Yayın, Ankara, 2020.

YILMAZ Halef. Hüdapar Genel Başkan Yardımcının Hizbullah ile İlgili Attığı Tweet <https://twitter.com/drhalefyilmaz/status/1085838778596511744>, (ET:19.02.2022).

YURDAGÜR Metin. "Tağut", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, 39(2010), s. (372).

ZENGİN Ertuğrul. **Bir Toplumsal Hareket Olarak Akıncılar: Türkiye'de İslamcı Öznenin Kurulumu ve Eylemi,** Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2017.

Mülakatlar

Ali Bulaç ile yapılan görüşme 12.03.2022

Arif Altunbaş ile yapılan görüşme 28.02.2021

Edip Yüksel ile yapılan görüşme 12.11.2020

Ersönmez Yarbay ile yapılan görüşme 12.04.2021

Faysal Mahmutoğlu ile yapılan görüşme 06.04.2021

Mehmet Alparslan ile yapılan görüşme 21.02.2022

Yakup Aslan ile yapılan görüşme 30.03.2021

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı: Tugay Taşçi		**EVET**
	Kapak	
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	**EVET**
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	**EVET**
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	**EVET**
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	**EVET**
	İçindekiler	
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	**EVET**
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	**EVET**
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	**EVET**
	Giriş	
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	**EVET**
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	**EVET**
	Özet/Abstract	
11	Kılavuza uygun mu?	**EVET**
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	**EVET**
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	**EVET**
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	**EVET**
	Kaynakça	
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	**EVET**
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	**EVET**
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	**EVET**
	Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐	
	Genel Değerlendirme	
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	**EVET**
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	**EVET**
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	**EVET**
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	**EVET**
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	**EVET**
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	**EVET**
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	**EVET**
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	

Bu tezin tarafımdan "Tez yazım kuralları" okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası